

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta ekonomicko-správní

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2008

Bc. Tereza VÁVROVÁ

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní

Světová ekonomika a globalizační procesy

Bc. Tereza Vávrová

Diplomová práce

2008

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tereza VÁVROVÁ**

Studijní program: **N6202 Hospodářská politika a správa**

Studijní obor: **Ekonomika veřejného sektoru**

Název tématu: **Světová ekonomika a globalizační procesy**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Úvod

1. Vznik a vývoj světové ekonomiky
2. Globalizace světové ekonomiky
3. Charakteristika hlavních ekonomických celků
4. Globální problémy světové ekonomiky
5. Zapojení České republiky do globalizačních procesů
6. Zhodnocení světové ekonomiky a globalizace
7. Závěr

Použitá literatura

Přílohy

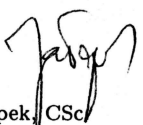
Rozsah grafických prací: -
Rozsah pracovní zprávy: cca 50 stran
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- CIHELKOVÁ, E. a kol. Světová ekonomika. Regiony a integrace. Praha: Grada Publishing, 2001.
CIHELKOVÁ, E., KUNEŠOVÁ, H. a kol. Světová ekonomika - nové jevy a perspektivy. Praha: C.H. Beck, 2006.
EPPING, R., Ch. Průvodce globální ekonomikou. Praha: Portál, 2004.
JENÍČEK, V. Globalizace světového hospodářství. Praha: C.H. Beck, 2002.
JENÍČEK, V., FOLTÝN, J. Globální problémy a světová ekonomika. Praha: C.H. Beck, 2003.
NORBERG, J. Globalizace. Praha: Alfa Publishing, 2004.
PICHANIČ, M. Mezinárodní management a globalizace. Praha: C.H. Beck, 2004.
ROLNÝ, I., LACINA, L. Globalizace, etika, ekonomika. 2. vydání. Praha: Jan Piszkiwicz, 2004.
SMITH, D. Globalization: the hidden agenda. Cambridge: Polity Press, 2006.

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Pavel Duspiva, CSc.
Ústav ekonomiky a managementu

Datum zadání diplomové práce: 29. října 2007
Termín odevzdání diplomové práce: 26. května 2008

prof. Ing. Jan Čapek, CSc.
děkan

L.S.

doc. Ing. et Ing. Renáta Myšková, Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 29. října 2007

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala svému vedoucímu diplomové práce, panu doc. Ing. Pavlu Duspivovi, CSc., za odborné vedení, cenné rady a trpělivost.

SOUHRN

Práce se zaměřuje na světovou ekonomiku, její vývoj a současné tendence. Dále se zabývá globalizačními procesy, jež světovou ekonomiku dotvářejí a seznamuje s globálními problémy, jež na světové hospodářství a vůbec na společnost dopadají. Zahrnuje i postavení České republiky v současné světové ekonomice, její perspektivy do budoucna a celkové zhodnocení světové situace.

KLÍČOVÁ SLOVA

světová ekonomika; globalizace; globální problémy; světová ekonomická centra; Česká republika; rozvojové země

TITLE

World economy and globalization processes

ABSTRACT

The work focuses on the world economy, its evolution and present trend. Next it also deals with globalization processes, that form the world economy and acquaints with global problems, that strike upon world economy and in general upon society. Includes also the position of the Czech Republic in current world economy, its prospects and total world situation estimation.

KEYWORDS

world economy; globalization; global problems; world's economic centers; the Czech Republic; developing countries

OBSAH

SEZNAM TABULEK, OBRÁZKŮ A GRAFŮ	4
ÚVOD.....	9
1 VZNIK A VÝVOJ SVĚTOVÉ EKONOMIKY	10
1.1 POJETÍ SVĚTOVÉ EKONOMIKY	10
1.2 ETAPY VÝVOJE SVĚTOVÉ EKONOMIKY	10
1.2.1 První etapa – hospodářský vývoj v 19. století	11
1.2.2 Druhá etapa – meziválečné období	12
1.2.3 Třetí etapa – velká krize, 30. léta a 2. světová válka.....	13
1.2.4 Čtvrtá etapa – poválečný vývoj.....	14
1.2.5 Pátá etapa – 70. a 80. léta.....	15
1.2.6 Šestá etapa – 90. léta a počátek nového tisíciletí.....	16
2 GLOBALIZACE SVĚTOVÉ EKONOMIKY	17
2.1 TRANSNACIONALIZACE.....	19
2.1.1 Nadnárodní společnosti	20
2.2 GLOBALIZACE.....	23
2.2.1 Měření globalizace	26
3 CHARAKTERISTIKA HLAVNÍCH EKONOMICKÝCH CELKŮ	29
3.1 EKONOMICKÝ VÝVOJ USA	29
3.1.1 Ekonomika USA na počátku 21. století.....	32
3.2 EKONOMICKÝ VÝVOJ JAPONSKA.....	33
3.2.1 Japonská ekonomika na počátku 21. století.....	38
3.3 EKONOMICKÝ VÝVOJ EVROPSKÉHO CENTRA.....	38
3.3.1 Ekonomika Evropského centra na počátku 21. století.....	41
3.4 KOMPARACE TŘÍ HLAVNÍCH EKONOMICKÝCH CELKŮ.....	42
3.4.1 Hrubý domácí produkt	42
3.4.2 Nezaměstnanost	44
3.5 CHARAKTERISTIKA HLAVNÍCH REGIONŮ V RÁMCI ROZVOJOVÝCH ZEMÍ.....	45
3.5.1 Čína.....	46
3.5.2 Indie	47
3.5.3 Rusko.....	49
3.5.4 Latinská Amerika	51
3.5.5 Subsaharská Afrika	53
4 GLOBÁLNÍ PROBLÉMY SVĚTOVÉ EKONOMIKY	54
4.1 ANTROPO A INTERSOCIÁLNÍ PROBLÉMY	54
4.2 PŘÍRODNĚ SOCIÁLNÍ PROBLÉMY.....	58
4.2.1 Energetický a surovinový problém	58
4.2.2 Environmentální problém	62
4.2.3 Populační problém.....	63
4.2.4 Potravinový problém.....	65
5 ZAPOJENÍ ČESKÉ REPUBLIKY DO GLOBALIZAČNÍCH PROCESŮ	67
5.1 POSTAVENÍ ČR VE SVĚTOVÉ EKONOMICE	67
5.2 SROVNÁNÍ EKONOMIKY ČR S EVROPSKOU UNÍ.....	71
5.3 PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE V ČESKÉ REPUBLICĚ.....	75

6	ZHODNOCENÍ SVĚTOVÉ EKONOMIKY A GLOBALIZACE.....	77
7	ZÁVĚR	80
	LITERATURA.....	82

SEZNAM TABULEK, OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tab. 1 - Růst HDP v tržních cenách v období 1972 – 1978 (v %)	15
Tab. 2 - Dvacet největších společností na světě v roce 1976	22
Tab. 3 - Dvacet největších společností na světě v roce 2007	22
Tab. 4 - Žebříček míry globalizace v roce 2005	27
Tab. 5 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v USA v letech 1980 – 2008 v % ...	31
Tab. 6 - Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v Japonsku v letech 1980 – 2008 v %	36
Tab. 7 - Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v EU v letech 1980 – 2008 v %	40
Tab. 8 – Vývoj HDP Číny 1980 - 2008	46
Tab. 9 – Vývoj HDP Indie	49
Tab. 10 - Vývoj HDP Ruska	50
Tab. 11 – Vybrané makroekonomické ukazatele v roce 2001 a 2007	51
Tab. 12 - Vývoj HDP Brazílie	52
Tab. 13 – Očekávaná doba dožití a počet dětí na jednu ženu	56
Tab. 14 – Absolutní chudoba podle regionů v roce 1998	56
Tab. 15 – Vývoj počtu obyvatelstva světa (v mil.)	64
Tab. 16 – Vybrané makroekonomické ukazatele reálné ekonomiky v letech 1993 - 2007	68
Tab. 17 - Vybrané makroekonomické měnové ukazatele v letech 1993 – 2007	69
Tab. 18 - Vybrané makroekonomické fiskální ukazatele v letech 1993 – 2007	69
Tab. 19 – Teritoriální struktura zahraničního obchodu ČR v roce 2007	70
Tab. 20 – Pořadí dvaceti nejvýznamnějších společností v ČR v roce 2005	76

Seznam obrázků

Obr. 1 - Míra globalizace v roce 1970 a 2000	28
Obr. 2 - Spotřeba primární energie na osobu v roce 2006 (měřeno v tunách ropného ekvivalentu)	58
Obr. 3 – Průměrný růst světové poptávky (tis. barelů/den)	60
Obr. 4 – Světové emise CO ₂ na osobu	61
Obr. 5 – Světová populace	65
Obr. 6 – Míra globalizace v ČR a ve světě	71

Seznam grafů

Graf 1 – Vývoj přímých zahraničních investic ve vybraných regionech v letech 1995 – 2007 ...	19
Graf 2 – Trend světových přímých zahraničních investic v letech 1995 – 2007	20
Graf 3 – Vývoj světové globalizace v období 1970 – 2005	26
Graf 4 – Vývoj HDP USA (meziroční změny v %)	31
Graf 5 – Vývoj míry inflace USA (v %)	31
Graf 6 – Vývoj míry nezaměstnanosti USA (v %)	32
Graf 7 - Vývoj HDP Japonska jako meziroční změny (v %)	37

Graf 8 - Vývoj míry inflace Japonska (v %)	37
Graf 9 - Vývoj míry nezaměstnanosti Japonska (v %)	38
Graf 10 – Vývoj HDP v EU (meziroční změny v %)	40
Graf 11 - Vývoj míry inflace v EU (v %)	41
Graf 12 – Vývoj míry nezaměstnanosti v EU (v %)	41
Graf 13 – Porovnání HDP na osobu dle parity kupní síly (v dolarech)	42
Graf 14 - Porovnání HDP (meziroční změna v %)	43
Graf 15 - Porovnání HDP v absolutních číslech	44
Graf 16 – Porovnání míry nezaměstnanosti (v %)	45
Graf 17 – Vývoj HDP Číny 1980 – 2008, s výhledem do roku 2013	47
Graf 18 - Vývoj HDP Indie 1980 – 2008, s výhledem do roku 2013	49
Graf 19 – Vývoj HDP Ruska 1992 – 2008, s výhledem do roku 2013	51
Graf 20 - Vývoj HDP Brazílie 1980 – 2008, s výhledem do roku 2013	52
Graf 21 – Vývoj světové produkce energie a odhad dalšího vývoje	59
Graf 22 – Hlavní spotřebitelé ropy (měřeno v mil. barelů za den)	59
Graf 23 – Vývoj průměrné světové ceny ropy typu Brent od 01/2001 do 01/2008 podle měsíců včetně znázornění vývojového trendu	60
Graf 24 – Emise skleníkových plynů dle sektorů 2004	61
Graf 25 – Světová populace v roce 2006 (v tis.)	64
Graf 26 – Počet podvyživených v letech 2001-03	66
Graf 27 – Míra růstu reálného HDP v roce 2007 (v %) a pozice ČR ve světě (7. místo)	70
Graf 28 - Porovnání meziročního růstu reálného HDP České republiky s tradičními a novými členy EU v letech 2000 – 2008 (v %)	72
Graf 30 - Porovnání míry inflace České republiky s tradičními a novými členy EU v letech 2000 – 2008 (v %)	73
Graf 31 – Dosažení úrovně EU-25 v roce 2013	74
Graf 32 – Příliv přímých zahraničních investic do ČR v letech 1993 – 2007 (mld. Kč)	75

ÚVOD

Téma diplomové práce – světová ekonomika a globalizační procesy – je velice široké a obsáhlé. Pojala jsem ho tedy obecně, aby se dotklo hlavních tematických celků.

Práce je koncipována jako komplexní charakteristika problematiky světové ekonomiky a globalizace, jakožto rozhodujícího fenoménu třetího tisíciletí. V úvodu se zabývá vývojem světové ekonomiky od jejího vzniku, postupného utváření až po její současnou podobu. Definiuje pojem globalizace a s ní spojené globalizační procesy, včetně otázky nadnárodních společností, jako dalších hráčů na poli světové ekonomiky. Dále je pozornost věnována jednak hlavním světovým ekonomickým centřům a jednak rozvojovým oblastem s velkým růstovým potenciálem, globální problémy nevyjímaje. V kontextu světové ekonomiky je neméně důležité vymezit i postavení České republiky a její zapojení do globalizačních procesů. Práci uzavírá celkové zhodnocení stavu a tendencí globální ekonomiky a to z pohledu autorky.

Zpracování této problematiky probíhá zejména metodou komparace jednotlivých světových ekonomik a k tomuto účelu slouží analýzy vybraných makroekonomických ukazatelů. Informace jsou čerpány z dostupné literatury a bohatých datových zdrojů internetu.

Toto téma je atraktivní z hlediska časového – je aktuální a zároveň nadčasové, svým rozsahem poskytuje různé možnosti zpracování i různé úhly pohledu. A hlavně - dotýká se nás, naší přítomnosti i budoucnosti a je podnětem k přemýšlení.

Cílem této práce je charakterizovat světovou ekonomiku a na jejím vývoji definovat podstatu globalizačních procesů a současné tendence světového hospodářství. Dále poskytnout podklady pro studium uvedené problematiky.

1 Vznik a vývoj světové ekonomiky

1.1 Pojetí světové ekonomiky

„V zásadě platí, že cokoli, co překročí mezinárodní hranice – jakékoli zboží, služba nebo finanční převod -, z nás činí součást rozšiřujícího se světa mezinárodního obchodu a financí.“¹

Světová ekonomika v pojetí sociálně-ekonomického systému je tvořena prvky, jimiž jsou ekonomiky národních států, a vazby mezi nimi tvoří toky zboží a služeb, výrobních faktorů (práce, kapitálu) a peněz. Dále lze světovou ekonomiku chápat jako vědní disciplínu, která zkoumá tendence ve vývoji světového hospodářství na základě poznatků obecné ekonomické teorie. (Bernášek, 1997)

Vzniku světové ekonomiky předcházely určité hospodářské procesy, k nimž došlo v poslední třetině 19. století. Tu zásadní roli zde hrál rozvoj mezinárodní dělby práce a vznik světového trhu. (Faltus, Průcha, 1995)

Současná podoba světové ekonomiky se konstituovala v procesu dlouhodobého historického vývoje, který Kunešová, Cihelková (2006) podmiňují dvěma faktory. Za první faktor považují vytvoření ekonomicky samostatných subjektů, vzniklých většinou na národních principech, a druhým faktorem je prohlubující se dělba práce. Zároveň platí, že čím vyšší ekonomické úrovně daný celek dosáhne, tím více je pro další rozvoj potřeba koncentrace a specializace výroby a zapojení do mezinárodní dělby práce.

Světová ekonomika je zároveň výsledkem dlouhodobého trendu rostoucí integrace a vzájemné závislosti. Integrace tedy probíhá současně na třech základních trzích, tj. trh zboží a služeb, trh kapitálu a trh pracovní síly. Neprobíhá na všech rovnoměrně. (Žídek, 2007)

1.2 Etapy vývoje světové ekonomiky

Členění vývoje světové ekonomiky se v literatuře liší. Např. Žídek (2007) rozlišuje šest etap vývoje.

¹ EPPING, R. C., Průvodce globální ekonomikou, s. 19.

1.2.1 První etapa – hospodářský vývoj v 19. století

Pro průběh této etapy je charakteristické budování kolonialismu, jeho završení a krize této soustavy. (Kunešová, Cihelková, 2006)

Během 19. století se podstatným způsobem změnil obraz světa, který byl po staletích téměř beze změn. V západních zemích výrazně stoupla životní úroveň a to tak, že v Evropě třikrát a v USA dokonce čtyřikrát. Tento vývoj byl výsledkem růstu průmyslové výroby, která se v letech 1870 a 1913 zpětinasobila. Dalším faktorem ekonomického růstu byl celkový růst počtu obyvatel, akumulace kapitálu, technologické změny, dělba práce, růst lidského kapitálu atd. Celkově se změnil přístup k obyvatelstvu a to v souvislosti s růstem kapitalismu, který upřednostňoval soukromé vlastnictví, osobní svobodu a odpovědnost.

V této etapě došlo jak k institucionálním změnám, kdy se rozpadl feudální systém a demokracie začaly nahrazovat tradiční monarchie, tak k technologickým změnám, které souvisely s průmyslovou revolucí. Zavedení parních strojů do výroby a rozšiřování železnic znamenalo rozvoj mezinárodního obchodu. Stejně tak přechod od ruční výroby v manufakturách k tovární strojové výrobě.

Výše zmíněný růst populace vytvářel tlaky na snižování reálných mezd a díky migraci velké části evropského obyvatelstva do „nového světa“ (především USA, nově osídlené části Britského impéria a Latinské Ameriky) se toto populační napětí snížilo. Tato situace však měla pozitivní vliv na světové hospodářství i z toho důvodu, že podnikatelé v nových zemích získali chybějící pracovní sílu. (Žídek, 2007)

Vznikly rozdíly v ekonomické úrovni mezi zeměmi. Velká Británie se v průběhu 19. století stala ekonomickou supervelmocí díky svým rozsáhlým koloniím a technologické vyspělosti. (Nezval, 2006)

Faltus a Průcha (1995) píší, že před 1. světovou válkou bylo asi 72 % světové průmyslové výroby soustředěno v USA, Německu, Velké Británii a Francii a zbylých 28 % v dalších evropských státech. Dále uvádějí, že do Asie (vyjma Japonska), Afriky a Latinské Ameriky se strojová výroba nedostala a staly se tak odbytištěm zboží průmyslových velmocí. Nejlépe tento systém mezinárodní dělba práce fungoval zejména v koloniích, kde byly 10–15krát nižší mzdy. To je situace podobná té dnešní.

1.2.2 Druhá etapa – meziválečné období

V tomto období se evropské státy potýkaly s ekonomickými a finančními problémy. Přímé náklady na vojenské operace se odhadují na 180 – 230 miliard dolarů (v cenách z roku 1914) a nepřímé náklady ve formě škod na majetku na více než 150 miliard dolarů. Dále se snížil evropský podíl na světové průmyslové výrobě z 53% (1913) na 41% (1920). (Žídek, 2007)

Důsledkem 1. světové války bylo rovněž oslabení pozic tradičních koloniálních metropolí. Příkladem je Velká Británie, která své vůdčí postavení ve světě již nikdy zpět nezískala. Zároveň vznikaly ve střední Evropě nové státy. (Nezval, 2006)

V průběhu války došlo k přerušení obchodních vazeb, které se těžko obnovovaly i z důvodu rostoucího protekcionismu. Spojené státy totiž začaly uplatňovat ochranářskou politiku a to zavedením Fordney-McCumberova celního sazebníku v roce 1922. Válčící Evropa představovala pro Spojené státy v podstatě neomezené odbytiště výrobků i zemědělské produkce. Tedy celková produkce a odbyt značně stouply a to si žádalo vyšší investice do výroby. Ale tím, že začala Evropa po válce postupně zvyšovat svou produkci, ubývala pro Spojené státy odbytiště. Vznikala nadvýroba a následné snížení cen vedlo vládu k ochraně domácího trhu.

Podobná situace nastala i v průmyslu, kdy byly některé státy nuceny se osamostatnit, protože je válka odřízla od evropských dodavatelů, a vybudovat vlastní průmysl. Např. Austrálie, Indie nebo Argentina také reagovaly na poválečné obnovení evropské průmyslové výroby uzavřením svých trhů.

Evropa se také potýkala s nedostatkem pracovní síly, např. francouzské ztráty tvořily 10,5 % mužské pracovní síly, britské asi 5 %. (Žídek, 2007)

Předválečné úrovně výroby dosáhla Evropa v roce 1925 a pro světové hospodářství znamenalo období mezi lety 1925 a 1929 11 % zvýšení produkce surovin a potravin, 26 % zvýšení produkce výrobků a objem světového obchodu se zvýšil o 19 %.

Německo mělo ve 20. letech velký vliv na situaci světového hospodářství, která vyústila ke konci 20. let ve velkou hospodářskou krizi. Jelikož byla válka financována z půjček a emisí peněz, zvýšil se státní dluh z 11 miliard marek na 150 miliard a objem oběživa ze 2 na 22 miliard marek. Uplatněním Versailleské smlouvy přišlo Německo asi o 13 % území, 10 % obyvatelstva, 75 % ložisek rudy, 25 % ložisek uhlí a 15 % orné půdy. Na Německo byly uvaleny vysoké reparační poplatky, které ovšem neměli z čeho splácet. To přispělo spolu s tištěním peněz k hyperinflaci

mezi lety 1922 a 1923. Změnou postoje USA došlo k přílivu financí, které dočasně řešily problematiku splácení dluhů.

1.2.3 Třetí etapa – velká krize, 30. léta a 2. světová válka

„V ekonomikách vyspělých zemí vzrůstal vliv velkých národních a prvních nadnárodních korporací, které byly důsledkem procesu fúzí a přebírání slabších podniků silnějšími. Ve 30. letech 20. století došlo k největší cyklické hospodářské krizi té doby.“²

Krize proběhla mezi lety 1930 a 1933 ve třech vlnách. Vznik krize, i důvody jejího dalšího šíření, mají původ ve Spojených státech. Významný propad největší ekonomiky v tehdejším světovém hospodářství se logicky promítnul do ekonomické situace dalších zemí. Tím počátečním impulsem pro propuknutí krize byl krach na americké burze, ale byl to pouze jeden z projevů nezdravého vývoje hospodářství Spojených států. Příčin krize bylo několik, např. pokles mezinárodního obchodu, pokles HDP a průmyslové výroby, velké zadlužení domácností, pokles celkové spotřeby, špatná situace v zemědělství. Zároveň došlo k měnové krizi. (Žídek, 2007)

Během krize se světová průmyslová výroba snížila o 37 % a nezaměstnaných bylo asi 30 milionů lidí. (Faltus, Průcha, 1995)

Reakcí na krizi byl ekonomický nacionalismus, jehož výsledkem byl všeobecný vzestup cel, který dále omezoval možnosti ekonomického růstu. (Nezval, 2006)

Vývoj v jednotlivých zemích po překonání krize byl značně diferencovaný, některé země se z krize vzpamatovaly dříve než ostatní. Například situace ve Velké Británii se vyvíjela příznivě na rozdíl od Spojených států, kde byly dopady krize dlouhodobé. Co však bylo pro většinu států společné, byla celková radikalizace politické situace, růst mezinárodního napětí a intenzivní zbrojení. Za zmínku stojí, že jedinou demokratickou zemí ve východní Evropě zůstalo do světové války Československo. (Žídek, 2007)

Druhá světová válka byla vyústěním politických i ekonomických problémů. Vzrostla úloha státu v ekonomice a zároveň přešla hospodářská politika válčících zemí na válečnou výrobu.

² NEZVAL, P., Světová ekonomika, s. 25.

1.2.4 Čtvrtá etapa – poválečný vývoj

Tato etapa měla zásadní vliv na uspořádání světa i světové ekonomiky a je charakteristická bipolaritou. Světová ekonomika se rozdělila na 2 ekonomické soustavy, a to na země s kapitalistickou tržní ekonomikou a s centrálně plánovanou ekonomikou. Vznikly tak dva bloky, jejichž ekonomické i politické soupeření mělo charakter studené války. (Nezval, 2006)

V poválečné etapě zároveň došlo k rozpadu koloniálního systému. V průběhu válečného konfliktu byly koloniální velmoci a jejich vlastní nezávislost značně oslabeny a konec války podnítl národně osvobozenecký boj nejdříve v jihovýchodní Asii a poté v Africe. Vzniká tak nový subjekt světové ekonomiky – rozvojové země. (Kunešová, Cihelková, 2006)

K dalším změnám došlo ve vědě, technice a výzkumu, dále k masovému využití dřívějších vynálezů a zároveň k vývoji nových technologií. V této oblasti se také projevovalo soupeření obou bloků zejména v jaderném či kosmickém výzkumu. (Žídek, 2007)

Opakovala se obdobná situace jako po 1. světové válce, kdy si Spojené státy díky světovému konfliktu de facto polepšily. Na rozdíl od ostatních zemí se americký reálný HDP zvýšil o více než 50 % a na konci války na USA připadalo téměř 60 % průmyslové produkce kapitalistického světa. Další vývoj se však od výše zmiňovaného lišil v tom, že se Spojené státy poučily a již se nevydaly cestou izolacionismu. Naopak se ujaly zodpovědnosti za chod světového hospodářství a mezinárodněpolitického systému (viz níže Bretton-Woodský systém, Marshallův plán, Trumanova doktrína). Protipólem USA byla válkou zasažená Evropa, jejíž produkce klesla o 25 %. Až do roku 1953, kdy byla většina válečných škod napravena, se potýkala s bídou, hladem a nemocemi. Ale i přesto její podíl na světovém objemu výroby byl jen 26 % v porovnání s americkými 44,7 %. (Žídek, 2007)

Vzhledem k postupu integrace se v tomto období světové hospodářství vyvíjelo mimořádně dynamicky. K prohlubování vzájemné integrace docházelo růstem objemu zahraničního obchodu, který trvale předstihoval růst výkonu světového hospodářství. Žídek (2007) uvádí, že jen mezi lety 1948 a 1960 dosahovaly průměrné roční přírůstky světového exportu 6 %, mezi lety 1960 a 1973 dokonce 8 %. K tomuto vývoji přispělo hned několik skutečností. Všeobecná dohoda o obchodu a clech (GATT) se snažila o regulaci a koordinaci mezinárodních vztahů ve světovém obchodě a přispěla ke snižování celní ochrany. Došlo k opětovné liberalizaci zahraničního obchodu, zlato bylo z mezinárodních měnových vztahů vytlačeno standardem zlaté devizy, jíž se stal v rámci Bretton-woodského měnového systému

pouze americký dolar. Pro poválečnou obnovu Evropy byl významný Marshallův plán a byla vytvořena Organizace pro ekonomickou spolupráci v Evropě (OEEC, později OECD). (Nezval, 2006)

1.2.5 Pátá etapa – 70. a 80. léta

V této etapě se hospodářská situace zhoršila a došlo k několika neznámým poruchám. Zhroutil se Bretton-Woodský měnový systém - USA zrušila směnitelnost dolaru za zlato a dolar devalvovala. Nejvýznamnější poruchou byla tzv. strukturální krize: energetická, surovinová a potravinová. V roce 1972 došlo k potravinové krizi, ke které se připojila krize surovinová jako důsledek souběhu cyklu ve fázi konjunktury ve všech třech hlavních ekonomických centrech – ES, USA a Japonsku. Tato situace způsobila velký růst poptávky po surovinách a růst jejich cen. V roce 1973 propukla energetická krize způsobená omezením těžby ropy a následným růstem její ceny. (Cihelková, 1997) Nezval (2006) uvádí, že se její cena vyšplhala z 2,5 USD za barel v roce 1973 na 11,65 USD v roce 1974 (první ropný šok) a dalším vzestupem cen v letech 1979 až 1981 na 36 USD za barel (druhý ropný šok). V průběhu 80. let došlo k poklesu cen.

Další poruchou v 70. letech byl nový ekonomický jev – stumplface, kdy došlo k souběžnému poklesu HDP (poklesu tempa růstu HDP) a růstu cenové hladiny (zvýšení tempa růstu cen). Žídek (2007) dále uvádí, že v těchto letech průměrný roční nárůst vyspělých ekonomik činil jen asi 2,9 % oproti letům 1950 až 1970 (4,9 %). Všechny výše uvedené faktory přispěly k poklesu dynamiky investic – ze 6 % ročního růstu (1963 – 1973) na 1 % (1973 – 1979).

Následující tabulka ukazuje výše zmíněný růst HDP, jakožto klíčový ukazatel vývoje ekonomiky.

Tab. 1 - Růst HDP v tržních cenách v období 1972 – 1978 (v %)

Země	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Průměr 1970/78
USA	5,8	5,4	-1,3	-1	5,5	4,8	4,4	2,9
Japonsko	8,9	9,8	-1	2,4	6	5,4	5,6	6,1
EHS	4	5,9	1,7	-1,4	5,1	2,3	3,1	3,2

Zdroj: Žídek, L. Dějiny světového hospodářství, s. 122

Období 80. let provázela další krize, která na rozdíl od té v 70. letech nebyla ani tak hluboká jako dlouhodobá. Období po ropné krizi provázela značný nárůst cenových hladin a průměrná inflace mezi lety 1979 a 1988 se pohybovala okolo 6 %. (Žídek, 2007)

1.2.6 Šestá etapa – 90. léta a počátek nového tisíciletí

Začátek této etapy provází transformace centrálních ekonomik na ekonomiky tržní a tím zaniká bipolární rozdělení světa. Žídek (2007) píše, že podíl demokracií se z 39 % v roce 1990 zvýšil na 55 % v roce 2003. Do současné doby zůstala centrálně plánovaná ekonomika jen na Kubě a v Severní Korey.

V průběhu této etapy světové hospodářství trvale rostlo, jen na počátku 90. let a v roce 2001 došlo k jeho zpomalení. Amerika nadále zůstává v čele světového hospodářství (21 % podíl na světovém HDP) a změny v tempu růstu se projevují na světovém HDP. Charakteristickým rysem tohoto období byl rostoucí podíl služeb. Podle Žídka (2007) bylo v roce 2000 vyrobeno 66,5 % světové přidané hodnoty ve službách, 29,7 % v průmyslu a jen 3,8 % v zemědělství.

Po celé období lze sledovat postupující integraci na trzích zboží a služeb a na trhu kapitálu. Zvyšuje se provázanost národních ekonomik a povědomí o globálních problémech (blíže dále v textu). Integrace probíhá i v oblasti mezinárodního přesunu kapitálu, který má podle Mezinárodního měnového fondu tři formy – přímé zahraniční investice, portfoliové investice a další kapitálové přesuny. Z nich nejdůležitější jsou přímé zahraniční investice, jejichž objem se zvýšil z 560 miliard dolarů (1980) na 10,1 trilionu dolarů (2005). (Žídek, 2007)

V této poslední etapě rozvoje světové ekonomiky se čím dál víc hovoří o novém fenoménu, jakým je například globalizace či outsourcing. Nezval (2006) to popisuje tak, že v 60. letech 20. století skončil jeden cyklus spojený s technickou, strojovou a industriální civilizací, kterou postupně nahradila nová civilizace, založená na informacích a informačních technologiích. Vedoucí silou globalizace světové ekonomiky se stávají nadnárodní společnosti, dále se hovoří o technologii znalostí, rozvoji komunikací a přeměně světa v globální vesnici.

2 Globalizace světové ekonomiky

V průběhu vývoje světové ekonomiky (viz 1. kapitola) se formovaly určité tendence, které globalizaci jako takové předcházely. Těmito historickými tendencemi jsou:

- internacionalizace,
- interdependence,
- regionalismus,
- integrace.

V procesu **internacionalizace** dochází k „navazování a prohlubování ekonomických vztahů mezi subjekty různých zemí a mezi zeměmi navzájem na základě postupného odbourávání různých bariér a přeměna některých původně národních jevů na jevy mezinárodní“³. Zároveň se rozvíjí mezinárodní ekonomické vztahy, prohlubuje se otevřenost a propojenost ekonomik. Rychlost internacionalizace souvisí s vědeckotechnickým pokrokem.

„**Interdependence** je existence vzájemné závislosti jednotlivých ekonomických subjektů. Objevuje se ve 2. polovině 19. století jako důsledek mezinárodní dělby práce.“⁴

Regionalismus, dříve označovaný jako „regionální integrace“, je proces sblížení a propojování dvou či více národních států. Jeho podstatou je multilaterální liberalizace, která spočívá v postupném odstraňování obchodních bariér a vede k těsnější spolupráci. Základní jednotkou regionalismu je region, který představuje seskupení dvou či více zemí. Existují různé formy regionální spolupráce – regionalizace, regionální fórum, státem podporovaná regionální integrace, zóna volného obchodu, celní unie, společný trh, měnová unie, hospodářská unie a politická unie.

Regionalizace, nejnižší forma regionalismu, vzniká přirozeně vzájemnou přeshraniční ekonomickou spoluprací mezi určitými oblastmi více států. Souvisí se vznikem růstových zón, typické jsou přeshraniční růstové zóny (např. pohraniční oblast USA a Mexika).

Příkladem *regionálního fóra* je APEC (Asijsko-tichomořská hospodářská spolupráce) či ASEM (Asijsko-evropská setkání). Jedná se o mezivládní seskupení, jejichž cílem je podpora

³ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. a kol., Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy, s. 23.

⁴ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. a kol., Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy, s. 11.

společné prosperity a těsnější spolupráce geograficky odlehlejších oblastí. Jeho podstatou je otevřený dialog, rozhodování konsenzem a nezávazná doporučení.

Státem podporovaná *regionální integrace* usiluje na základě vládních rozhodnutí o snižování překážek v oblasti obchodu a investic, nikoli o jejich zrušení. Konkrétně se jedná o snižování cel u vybraných komodit a jen mezi členskými státy. Jako příklad tohoto mezinárodního seskupení lze uvést Jihoasijskou preferenční obchodní zónu.

Prvním stupněm institucionalizované formy regionalizmu je *zóna volného obchodu*, kde už se přímo jedná o odstranění překážek obchodu, tj. cla a kvóty, dále např. technické a veterinární normy. Příklady: Společenství nezávislých států (CIS), Společný trh východní a jižní Afriky (COMESA), Středoevropská zóna volného obchodu (CEFTA). NAFTA je příkladem seskupení, tzv. komplexní zóna volného obchodu, které ještě navíc obsahuje progresivní prvky společného trhu a které vzniká na základě komplexní regionální dohody.

Na druhém stupni institucionalizované regionální integrace – *celní unie* – dochází k volnému pohybu zboží, které je procleno pouze jednou při vstupu na území celní unie. Vůči nečlenským zemím uplatňuje unie společnou obchodní politiku, která spočívá v přijetí společného celního sazebníku, stanovení kvót nebo systému vzájemného vyrovnání. Příklady: Společný trh jihu (MERCOSUR), Středoamerický společný trh (CACM).

Dalším stupněm je *společný trh*, který navazuje na celní unii při odstranění zbývajících (neviditelných) překážek obchodu. Jeho podstatou je mezinárodní volný pohyb výrobních faktorů, pracovní síly a technologií. Příklady: Dohoda o užších ekonomických vztazích Austrálie a Nového Zélandu (CER), Karibské společenství a společný trh (CARICOM).

Měnová unie má všechny znaky společného trhu a navíc řeší otázku kurzů měn členských států na základě dohody. Příkladem je Evropská měnová unie (EMU).

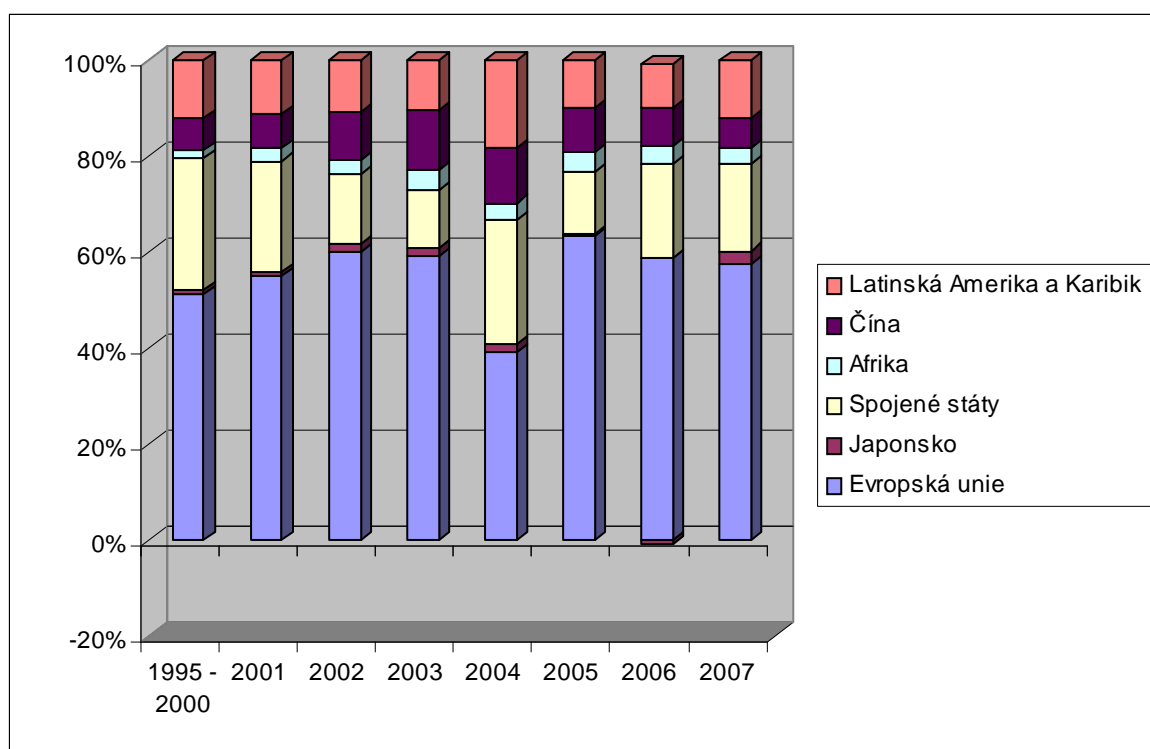
Hospodářská unie kromě společného trhu vyžaduje úplné sjednocení monetární i fiskální politiky členských zemí. Tento stupeň regionální integrace nespĺňuje ani EU, ačkoli určité prvky hospodářské unie vykazuje.

Nejvyšší stupeň – *politická unie* – představuje hospodářskou unii se společnými politicko-sociálními strukturami, tzn. spojit nezávislé státy do jednoho celku se společnými centrálními orgány, parlamentem a institucemi. (Kunešová, Cihelková, 2006)

Všechny uvedené tendence jsou součástí integrace, jejímž předpokladem je určité institucionální zázemí.

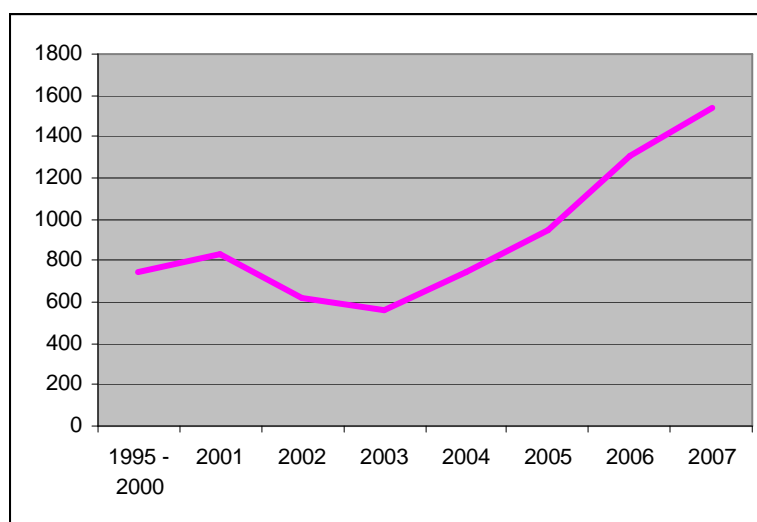
2.1 Transnacionalizace

Dalším charakteristickým rysem globalizace je transnacionalizace, jež je spojena s rozšiřováním transnacionálních společností a s jejich rozvojem přibližně od 70. let 20. stol. V důsledku globalizace a zostřující se konkurence je pro přežití podniků důležité celosvětově rozložit své aktivity a tím i podnikatelské riziko vyplývající z hospodářských recesí v různých částech světa. Růst počtu transnacionálních korporací doprovází i růst přímých zahraničních investic, který je nejmíc zřejmý z grafu.

Graf 1 – Vývoj přímých zahraničních investic ve vybraných regionech v letech 1995 – 2007

Zdroj: World Investment Report 2007

Graf 2 – Trend světových přímých zahraničních investic v letech 1995 – 2007

Zdroj: World Investment Report 2007, vlastní zpracování

2.1.1 Nadnárodní společnosti

Nadnárodní společnosti jsou definovány jako „podniky, které vlastní nebo ovládají činnost produkující přidanou hodnotu ve dvou nebo více zemích“⁵. Výhodou tohoto působení ve více zemích je rozložení portfolia aktiv a pasiv. K optimalizaci svých výnosů využívají tzv. transferové ceny - umělé ceny, za které si podniky mezi sebou prodávají zboží a zisky převádějí mezi svými pobočkami v zemích s nejnižším daňovým zatížením. (Brůžek, 2003) Mezi další postupy patří přesun činnosti do zemí s nižšími výrobními náklady, resp. s nižšími mzdovými náklady, dále stále více využívají subdodavatele (outsourcing) či nadhodnocené importy a podhodnocené exporty, čímž dosáhnou repatriace zisků obejitím vládních cenově-regulačních opatření. (Kašpar, 2000/9)

V posledních letech se začíná hovořit o tzv. samostatném multinacionálním kapitálu, který působí nezávisle na společnostech, má svou strukturu a usiluje o výrazné zhodnocení a nejvýhodnější umístění na trhu. Podle Kašpara (2000/9) je zároveň spekulativním kapitálem, jehož výše denních operací dosahovala v roce 1997 více než trilion dolarů (ve srovnání s rokem 1990, kdy tento objem činil pouhých 600 miliard dolarů).

Od 80. let dochází k postupnému rozdělení světového trhu mezi omezený počet globálních národních společností a narůstá jejich ekonomický a politický vliv na vlády zemí, ve kterých tyto nadnárodní společnosti působí. „Podoba politického vlivu nadnárodních společností

⁵ KASPAR., V., Aktuální otázky světové ekonomiky: nadnárodní společnosti ve světové ekonomice, s. 4.

nabývá nejrůznějších forem, často hraničících přímo se zákonem. Nadnárodní společnosti, aby si zajistily co nejpříznivější podmínky pro svou činnost v dané zemi, jsou zastoupeny v důležitých výborech rozhodujících o státní ekonomické politice, zaměstnávají státní úředníky, přispívají na činnost politických stran a užívají různé jiné formy lobování. (...) Od konce 80. let účast nadnárodních společností na mezinárodních politických jednáních a fórech se významnou měrou podílí na vzrůstu jejich globální ekonomické síly. Při svém úsilí o odstranění či snížení překážek obchodu a kapitálových toků nadnárodní společnosti v posledním desetiletí silně lobovaly při vytváření dohody o Jednotném evropském trhu, významně se podílely při utváření Dohody o volném obchodu v Severní Americe (NAFTA) a při Uruguayském kole GATT a vzniku WTO.⁶

Názorným důkazem ekonomické síly a v návaznosti i politického vlivu nadnárodních společností je skutečnost, že obrat mnoha multinacionálních společností převyšuje HDP celé řady zemí.

V roce 2000 kontrolovaly nadnárodní společnosti skoro polovinu světové průmyslové výroby a 60 % zahraničního obchodu. (Kašpar, 2000/9)

Základ světového systému nadnárodních společností je tvořen přibližně 500 multinacionálními společnostmi, tzv. „megamulties“, přičemž pocházejí pouze ze 14 zemí světa, zaměstnávají přibližně 20 % celosvětové pracovní síly, vyrábějí více než polovinu celkové světové produkce a zřejmá je i jejich prakticky neomezená ekonomická a de facto i politická moc. (Lebiedzik, 2007) V celkovém počtu významných nadnárodních společností se již zdroje rozcházejí, ale podle Kašpara (2000/9) na světě působí přibližně 40 tis. nadnárodních společností, které ve 150 zemích vlastní více než 200 tis. poboček.

⁶ KASPAR., V., Aktuální otázky světové ekonomiky: nadnárodní společnosti ve světové ekonomice, s. 7.

Tab. 2 - Dvacet největších společností na světě v roce 1976

Pořadí	Společnost	Země	Odvětví	Obrat v mld. USD v r. 1976
1	Exxon	USA	Ropa	48,6
2	General Motors	USA	Automobily	47,2
3	Royal Dutch/Shell	Velká Británie/Nizozemsko	Ropa	36,1
4	Ford	USA	Automobily	28,8
5	Texaco	USA	Ropa	26,4
6	Mobil	USA	Ropa	26,1
7	National Iran Oil	Irán	Ropa	19,6
8	Standard Oil Calif.	USA	Ropa	19,4
9	British Petroleum	Velká Británie	Ropa	19,1
10	Gulf Oil	USA	Ropa	16,4
11	IBM	USA	Elektronika	16,3
12	Unilever	Velká Británie/Nizozemsko	Potraviny	15,7
13	General Electric	USA	Bankovníctví	15,7
14	Chrysler	USA	Automobily	15,3
15	ITT	USA	Elektrotechnika	11,7
16	Standard Oil Ind.	USA	Ropa	11,5
17	Phillips	Nizozemsko	Elektronika	11,5
18	ENI	Itálie	Ropa	11,1
19	Cie Francaise	Francie	Ropa	9,9
20	Renault	Francie	Automobily	9,9

Zdroj: Lebieczik, M. Světová ekonomika, s. 60

Tab. 3 - Dvacet největších společností na světě v roce 2007

Pořadí	Společnost	Země	Odvětví	Obrat v mld. USD v r. 2007
1	Wal-Mart Stores	USA	Obchod	351,1
2	Exxon Mobil	USA	Ropa	347,3
3	Royal Dutch Shell	Velká Británie/Nizozemsko	Ropa	318,8
4	British Petroleum	Velká Británie	Ropa	274,3
5	General Motors	USA	Automobily	207,3
6	Toyota Motor	Japonsko	Automobily	204,7
7	Chevron	USA	Ropa	200,6
8	DaimlerChrysler	SRN	Automobily	190,2
9	ConocoPhillips	USA	Ropa	172,5
10	Total	Francie/USA	Ropa	168,4
11	General Electric	USA	Finance	168,3
12	Ford Motor	USA	Automobily	160,1
13	ING Group	Nizozemsko	Pojišťovnictví	158,3
14	Citigroup	USA	Bankovníctví	146,8
15	AXA	Francie	Pojišťovnictví	139,7
16	Volkswagen	SRN	Automobily	132,3
17	Sinopec	Čína	Ropa	131,6
18	Crédit Agricole	Francie	Bankovníctví	128,5
19	Allianz	SRN	Pojišťovnictví	125,3
20	Fortis	Belgie	Bankovníctví	121,2

Zdroj dat: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2007/full_list/index.html, vlastní zpracování

Tabulky zachycují pořadí 20 největších společností v roce 1976 a 2007. Měřítkem velikosti je zde obrat. Z tabulky jasně vyplývá hned několik skutečností. Tak např. společnost Exxon, jejíž obrat se mezi lety 1976 a 2007 více než zesedminásobil a to i s přihlédnutím k její fúzi s další americkou ropnou společností Mobil. Změny jsou patrné i v rámci odvětví, kterému v 70. letech dominoval ropný průmysl, jenž byl vytlačen progresivnějšími odvětvími, jakými byl především automobilový průmysl či oblast financí. Dalším důvodem tohoto posunu byly mnohé fúze zejména právě ropných společností. Co se týče země původu, tak v roce 1976 sídlilo 12 z 20 největších společností v USA a v roce 2007 už byl tento nepoměr sil mezi Evropou a Spojenými státy vyrovnán, přičemž posílil vliv německých společností a dokonce se v první dvacítku objevilo Japonsko a Čína. V současné době se dynamicky rozvíjejí i společnosti stojící mimo Triádu, a to např. v oblasti jihovýchodní Asie (Tchaj-wan, Jižní Korea, Thajsko). Tento rychlý rozvoj je vidět na největší čínské ropné společnosti Sinopec, která jako jediná dokázala během jednoho roku zvýšit svůj obrat o téměř 25 % (druhé největší navýšení necelých 14 % měl francouzský Crédit Agricole) a v žebříčku se posunula o šest pozic. Když půjdeme dále, tak mezi rokem 2005 a 2006 zvýšila svůj obrat o 24 % a posunula se z 31. místa na místo 23.

Na jedné straně nadnárodní společnosti vytvářejí silnou konkurenci domácím výrobcům a vytlačují je z jejich vlastního vnitřního trhu, ale na druhé straně mají i pozitivní vliv např. na rozvoj produkce, zaměstnanost, zvyšování kvalifikace apod. v rozvojových a transformujících se zemích. Ale pokud producenti z těchto zemí na světovém trhu uspěli, dosáhli toho spoluprací s nadnárodními společnostmi, které jim poskytly potřebné distribuční řetězce či technologickou pomoc, ovšem za cenu toho, že nevyvázejí pod svým jménem.

2.2 Globalizace

„Globalizace“ – v dnešní době snad nejdiskutovanější téma - na nás útočí ze všech stran. Ozývá se z médií, reklamy, politiky apod. Přesto se všichni autoři shodují v názoru, že vymezit pojem „globalizace“ jednoznačnou a exaktní definicí, je takřka nemožné. Jeho význam se mění podle toho, kdo a za jakým účelem jej používá. A ukazuje se, že čím víc toho o globalizaci víme, tím víc podob získává a nikdo neví, jak se bude vyvíjet dál a co ještě od ní můžeme očekávat.

Pro tento proces jsou rozhodující kvalitní a aktuální informace, moderní informační technologie a jejich účelné využívání. Globalizace probíhá v oblasti finančních a informačních toků, obchodu se zbožím a službami i na trhu práce. Finanční transakce v současné době

mnohonásobně převyšují objem obchodů se zbožím. Proces globalizace je spojen s výrazným růstem mezinárodních toků kapitálu, zboží, služeb, informací, osob a s růstem počtu nadnárodních společností. Vše se urychluje a zefektivňuje.

Globalizace - díky transnacionálním korporacím, přímým zahraničním investicím, společným podnikům, výzkumu, vývoji a technologickým licencím - vede k tomu, že trhy, investice a mezinárodní vztahy jsou stále méně určovány národními hranicemi. Národní státy do značné míry ztrácejí svou autonomní rozhodovací moc a schopnost sledovat své vlastní cíle. Jestliže se dvacáté století vyznačovalo existencí silných států a silných státních institucí, které byly schopny kontrolovat politický a ekonomický vývoj na svém území, pak pro přelom tisíciletí je příznačné, že se hranice mezi státy, díky rostoucí komunikaci, mobilitě, vzájemnému obchodnímu a finančnímu propojení, stávají relativními.⁷ Vliv globalizace na stát však nesouvisí jen s nadnárodními společnostmi. Jak píše Kunešová, Cihelková (2006), „obrovské finanční toky jsou v globalizované ekonomice mimo kontrolu jednotlivých vlád, centrálních bank i mezinárodních institucí. Pohyb spekulativního kapitálu, který výrazně převyšuje investice do produkce nebo obchodu se zbožím a službami, představuje pro jednotlivé státy i celou světovou ekonomiku významnou hrozbu“.

Negativní důsledky globalizace⁸:

- Silnější subjekty prosazují své zájmy na úkor slabších, v důsledku čehož dochází k zesilování nerovnoměrného ekonomického a sociálního vývoje.
- Rychle se rozšiřují ekonomické a jiné poruchy a problémy na celé regiony a kontinenty.
- Řada problémů nabyla světových rozměrů a nelze je řešit v rámci jedné země či skupiny zemí.

Přes všechny své nedostatky má globalizace i pozitivní důsledky, jak uvádí literatura⁹:

- Světový obchod povzbuzený nebyvalou liberalizací roste rychleji než světové hospodářství.
- Liberalizace obchodu přináší internacionalizaci podnikání a tím stimuluje ekonomický růst.

⁷ <http://www.rvp.cz>

⁸ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. a kol., Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy, s. 28.

⁹ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. a kol., Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy, s. 27.

- Internacionalizace podnikání je spojena s rostoucí konkurencí v globálním měřítku. Od konkurenceschopnosti daného regionu či dané země a jejich přínosu k rozvoji světové ekonomiky se odvíjí růst životní úrovně jednotlivých zemí.

Hlavními projevy globalizace jsou¹⁰:

- soustředování přímých zahraničních investic a nadvláda financí nad výrobou;
- rostoucí význam vědění a odborných systémů;
- rostoucí počet a význam transnacionálních korporací;
- vznik skupiny mezinárodních obchodníků;
- rozvoj nadnárodní hospodářské diplomacie;
- klesající význam moci národních států v tradičních oblastech;
- zvyšující se závislost států na zahraničním obchodě a přímých zahraničních investicích.

Zároveň je globalizace světového hospodářství spojena s řadou rizik¹¹:

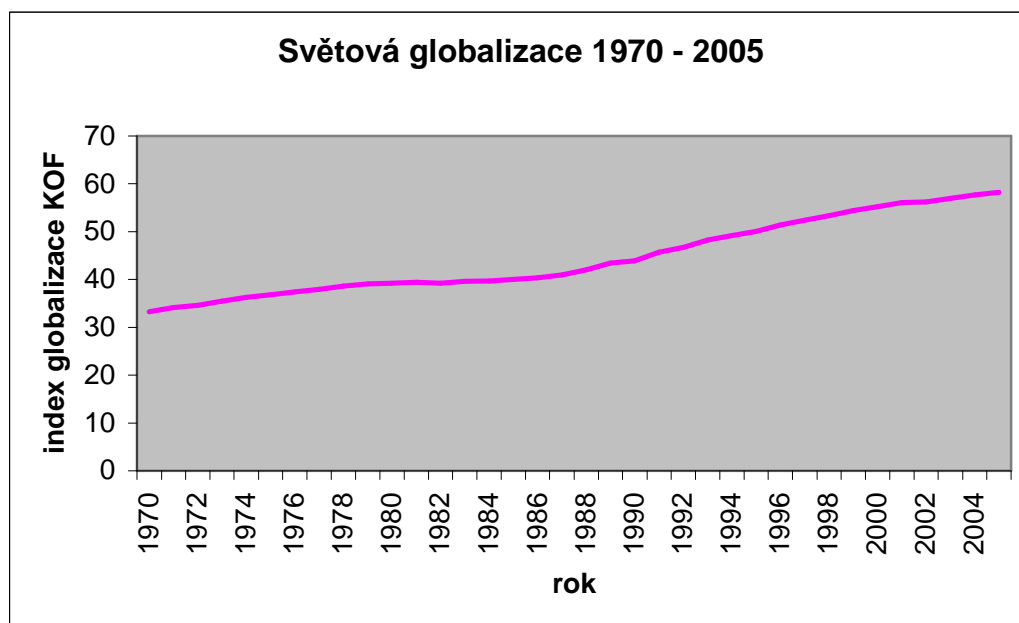
- Světové hospodářství je náchylnější k nepředvídaným změnám a šokům.
- Globální ekonomika může výrazně ovlivnit distribuci bohatství mezi zeměmi a vyvolat růst globální nerovnováhy. Z globalizace nemohou dosud těžit všechny země – chudým zemím připadají podřadné úlohy.
- Hrozí rostoucí nezaměstnanost: s rostoucí konkurencí bude docházet k likvidaci neefektivních výrobních kapacit a poroste mezera mezi likvidací pracovních míst a jejich vytvářením. Tomu přispívá i odliv kapitálu ze zemí s drahou pracovní silou do zemí s levnější pracovní silou.
- Globalizace může výrazně zvýšit sociální rozdíly, vyvolat silné vnitřní pnutí ve společnosti a vést k sociální explozi.
- Informační technologie sice urychlují pohyb a zvyšují množství informací, avšak problémem není přístup k nim, ale jejich interpretace. Informace o negativním či pozitivním vývoji ekonomiky v jednotlivých zemích nebo regionech způsobují panické reakce zahraničních investorů.
- Globální se stává kromě hospodářství a finančních trhů také terorismus, kriminalita a poškozování životního prostředí.

¹⁰ BRŮŽEK, A., Světová ekonomika na prahu 21.století, s. 180.

¹¹ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. a kol., Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy, s. 29.

2.2.1 Měření globalizace

Švýcarský Institut pro výzkum hospodářského cyklu, který každoročně zveřejňuje zprávu o míře globalizace ve světě, používá index globalizace, tzv. KOF.

Graf 3 – Vývoj světové globalizace v období 1970 – 2005

Zdroj: KOF Index of Globalization 2008, vlastní zpracování

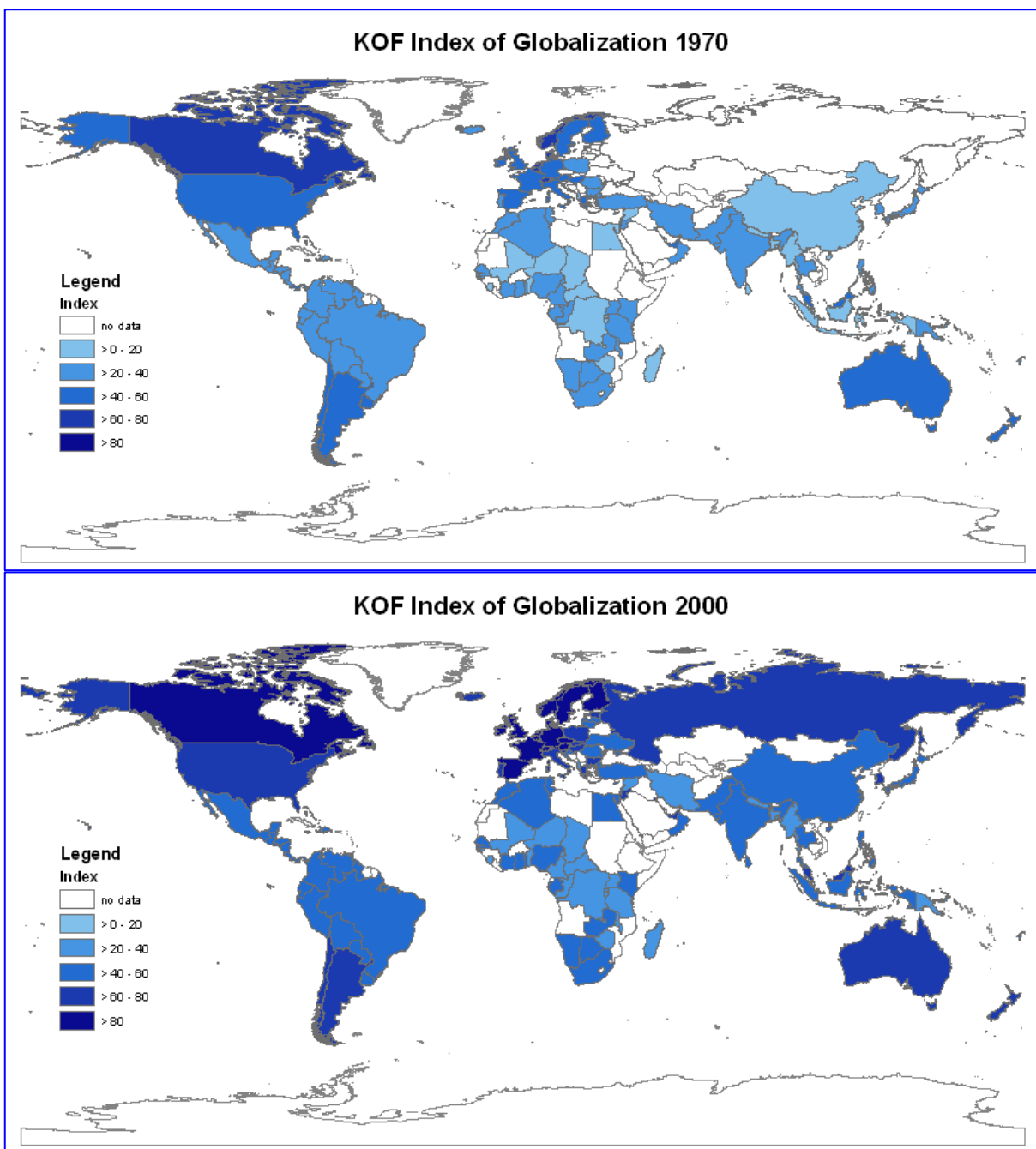
Tento index se stanovuje podle tří hlavních dimenzí globalizace – ekonomické, sociální a politické. „Ekonomická dimenze globalizace spočívá ve vzdálenosti, na jakou cestuje zboží, kapitál a služby. Roli hraje také informovanost a prozíravost v obchodních výměnách. V této oblasti vede Singapur, nejvýznamnější přístav světa. Česká republika se umístila dvanáctá. U sociálního rozměru odborníci sledují šíření a pohyb myšlenek, informací, snímků a lidí. Zde je na prvním místě Švýcarsko, Česko je desáté za Kanadou a před Norskem. Politickou sféru odráží činnost vlád v celosvětovém kontextu. V čele je Francie následovaná USA a Ruskem. Česko je v tomto pořadí třicáté.“¹² Žebříček globalizace je sestaven ze 122 zemí a Česká republika se v něm umístila na osmém místě, jak uvádí následující tabulka.

¹² Česká republika – jedna z nejglobalizovanějších zemí světa [online]. 2008 [cit. 2008-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.czech.cz/cz/zpravy/zahranicni/ceska-republika-jedna-z-nejglobalizovanejsich-zemi-sveta/>>.

Tab. 4 - Žebříček míry globalizace v roce 2005

Země	Index globalizace
1. Belgie	92,09
2. Rakousko	91,38
3. Švédsko	90,02
4. Švýcarsko	88,6
5. Dánsko	88,42
6. Nizozemsko	88,4
7. Británie	86,67
8. Česká republika	85,51
9. Francie	85,38
10. Finsko	84,65
11. Německo	83,01
12. Španělsko	82,73
13. Maďarsko	82,52
14. Portugalsko	81,57
15. Kanada	81,21
...	
22. USA	76,76
23. Slovensko	75,82
24. Malajsie	75,6
...	
120. Barma	27,4
121. Burundi	22,41
122. Saúdská Arábie	bez údajů

Zdroj: 2008 KOF Index of Globalization

Obr. 1 - Míra globalizace v roce 1970 a 2000

Zdroj: <http://globalization.kof.ethz.ch/>

3 Charakteristika hlavních ekonomických celků

Vývoj světové ekonomiky představuje značně diferencovaný proces s mnoha odlišnostmi v ekonomické úrovni, které vyplývají z rozdílných přírodních, kulturně společenských a politických podmínek jednotlivých regionů. Centry světové ekonomiky se tedy staly země s nejpříhodnějšími podmínkami. Role jediného centra se na přelomu 19. a 20. stol. přesunula z Velké Británie do Spojených států a zároveň s tím se oslabilo pozice Evropy a naopak posílila úloha Japonska. K definitivnímu zformování tzv. triády došlo v 50. a 60. letech s tím, že vzájemná pozice těchto tří center se přirozeně měnila. Struktura světové ekonomiky zůstala navzdory globalizačním procesům multiregionální nebo též polycentrická. (Cihelková, Neumann, 2000)

Hlavní ekonomická centra se vyznačují vysokým stupněm ekonomického rozvoje a podílem na celkovém světovém ekonomickém potenciálu. (Lebiedzik, 2006) Současné světové ekonomice dominují tři hlavní centra – severoamerické (USA), asijsko-tichomořské (Japonsko) a evropské centrum (EU). Jak uvádí Lebiedzik (2006), tato centra tvoří přibližně polovinu celosvětového hrubého domácího produktu a více než třetinu světového zahraničního obchodu, a to i přesto, že na jejich území žije jen 14 % celosvětové populace. Do budoucna však není vůbec jisté, zda si své postavení tato tři centra udrží, neboť jak další text ukáže, v jejich stínu se zatím schovávají další země s obrovským hospodářským potenciálem a dlouhodobým hospodářským růstem.

3.1 Ekonomický vývoj USA

Spojené státy od konce 2. světové války představují politickou i ekonomickou supervelmoc a nadále si drží svou silnou a nezávislou pozici ve světové ekonomice. Americká ekonomika, válkou nedotčena, nechala daleko za sebou zničenou Evropu a měla otevřené dveře v celkovém rozvoji. Vybuodovala si pevnou základnu a to prostřednictvím moderního průmyslu, rychle se rozvíjejícího sektoru služeb i vědeckotechnického výzkumu.

Na údajích z roku 1950, týkajících se výroby automobilů, Faltus a Průcha (1996) dokazují tehdejší nárůst USA. Výroba činila 6,7 mil. osobních automobilů, přičemž součet tří

největších světových výrobců (Velká Británie, Francie, SRN) dosáhl jen 1 mil. Jinak v USA tehdy jezdilo 40 mil. osobních automobilů a jen 5 mil. v Británii, Francii, SRN, Itálii a Japonsku dohromady.

V 50. letech zaujímala americká ekonomika jednu třetinu světového HDP, 60 % průmyslové výroby, 16 % světového exportu, ale průměrné roční tempo bylo jen 3,9 % - došlo ke zpomalení a rychle se rozvíjející ekonomiky Japonska a SRN je začaly dohánět. V 60. letech se pomocí nového programu „New Economics“ podařilo opět nastartovat růst ekonomiky a mezi lety 1960 až 1969 byl dosažen vrchol poválečného ekonomického růstu – průměrný růst HDP činil 4,3 %. Tento pozitivní vývoj 60. let nakonec vyústil v inflaci a ve vysokou nezaměstnanost, která na přelomu 70. a 80. let představovala 10 % pracovních sil. Průměrné roční přírůstky HDP v 70. letech činily 2,6 %. V 80. letech se díky nové hospodářské politice založené na monetaristické teorii, která považovala státní zásahy za příčinu hospodářských problémů, podařilo snížit inflaci téměř o 10 % (3,5 % v roce 1985). Na druhou stranu měla protiinflační politika vliv na snížení HDP, jenž v roce 1982 dosáhl -2,5 %. Za snížením tempa růstu v polovině 80. let stála neokonzervativní hospodářská politika, dále vysoký kurz dolaru i vysoká úroková míra, jež se pohybovala v rozmezí 7 – 9 %. (Faltus, Průcha, 1996)

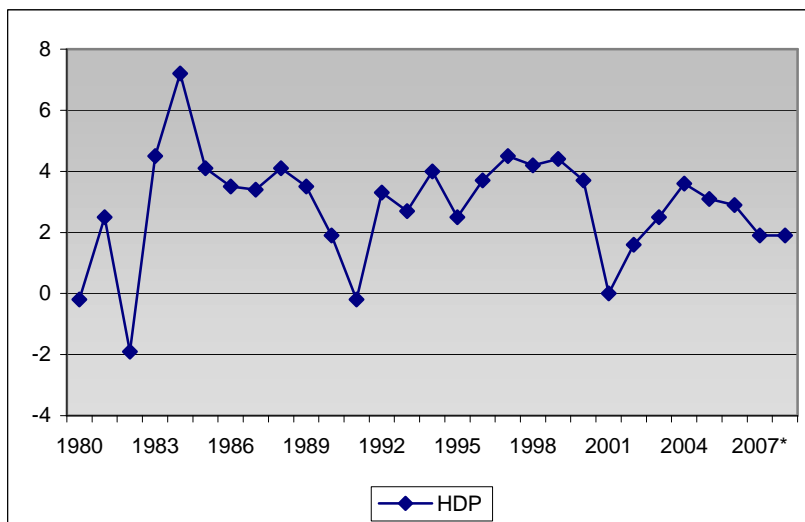
90. léta jsou spojena s prezidentským úřadem Billa Clintona, který ve svém programu přislíbil vyřešit všechny problémy, zejména ekonomický růst a zaměstnanost. Jeho funkční období je spojeno s růstem HDP. I přesto, že v polovině 90. let došlo k jeho mírnému zpomalení, inflace klesla pod 3 %. V roce 1997 se situace zhoršila vlivem asijské měnové krize a v dalším roce krizí v Rusku, což ovlivnilo export USA a následně rostoucí deficit běžného účtu platební bilance, který v roce 1998 činil 233,45 mld. USD. Americká ekonomika tyto otřesy ve světě ustála i díky silné domácí poptávce a růstu spotřebitelských výdajů. Dokonce skončilo hospodaření poprvé po 29 letech přebytkem, který činil 69,2 mld. USD (tj. 0,8 % HDP). V souvislosti s dlouhodobým úspěšným růstem ve Spojených státech se začalo hovořit o tzv. nové ekonomice, která se vyznačuje právě hospodářským cyklem s delší fází expanze, doprovázeným nízkou inflací a téměř nulovou nezaměstnaností.

Tab. 5 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v USA v letech 1980 – 2008 v %

Ukazatel	1980 - 1989	1990 - 1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
HDP	3,07	3,1	3,7	0,8	1,6	2,5	3,6	3,1	2,9	2,2	0,5
Míra inflace (CPI)	5,56	2,99	3,4	2,8	1,6	2,3	2,7	3,4	3,2	2,9	3,0
Míra nezaměstnanosti	7,28	5,76	4,0	4,7	5,8	6,0	5,5	5,1	4,6	4,6	5,4

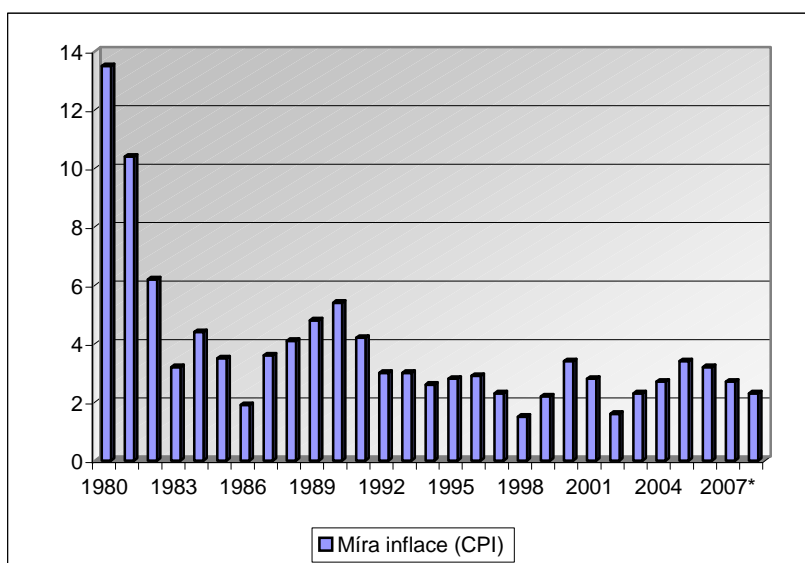
Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008

* Odhad

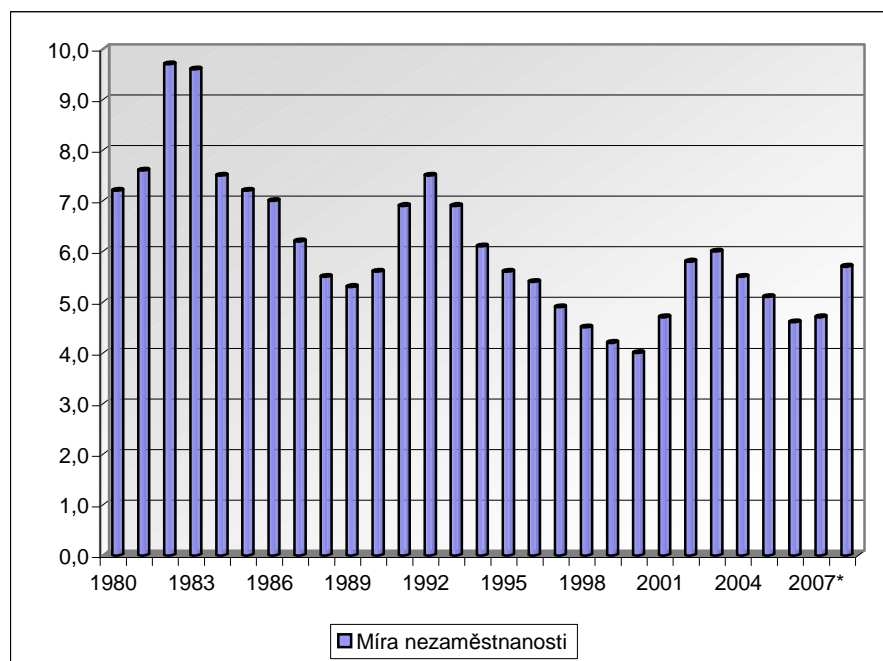
Graf 4 – Vývoj HDP USA (meziroční změny v %)

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 5 – Vývoj míry inflace USA (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 6 – Vývoj míry nezaměstnanosti USA (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

3.1.1 Ekonomika USA na počátku 21. století

Do nového tisíciletí vstupovaly Spojené státy s rostoucím HDP (tempo růstu 5 % v 1. pololetí roku 2000), ale již počátkem roku 2001 desetileté období konjunktury skončilo. K hlavním příčinám patří konec období obrovských investic do informačních technologií a oslabení spotřebitelské důvěry (spotřební výdaje domácností představují asi dvě třetiny amerického HDP). Novým prezidentem se stal George Bush a snažil se navázat na snižování úrokových sazeb svým volebním slibem (snižít daně o 1,6 bilionu USD v průběhu 10 let). Na vývoj ekonomiky USA mělo vliv mnoho faktorů, jako např. stoupající nezaměstnanost (5 % v roce 2001), vyšší ceny za energii, pokles cen na burze a rekordní schodek obchodní bilance jako důsledek sníženého objemu vývozu kvůli silnému dolaru (deficit zahraničního obchodu činil měsíčně asi 30 mld. USD – aby se dolar nezhroutil, potřebovaly Spojené státy 1 mld. USD zahraničního kapitálu denně). Zároveň došlo k záporné míře úspor, tj. soukromá spotřeba převýšila disponibilní příjem. Dalším negativním jevem byla nedůvěra v účetnictví a firemní výsledky, což mělo za následek pokles akciových indexů a zhoršení výkonnosti akciových trhů, kam Američané běžně investují, a tedy snížení bohatství domácností. Nedůvěru vyvolaly spekulace o problémech velkých firem po zveřejnění skandálů u společností Enron, El Paso a WorldCom.

Další podstatné zhoršení znamenal teroristický útok ze dne 11. 9. 2001, což dokládá prudký propad HDP z 3,7 % v roce 2000 na 0,8 % v roce, kdy k útoku došlo. Téměř okamžitý dopad měl např. na leteckou dopravu, potažmo na letecký průmysl, turistiku a pojišťovnictví. Spojené státy se pustily do války proti terorismu, což znamenalo zvýšení státních výdajů na obranu a na vedení válek v Afghánistánu a v Iráku a tyto negativní dopady se projeví až po určité době. (Kunešová, Cihelková, 2006) Podle zprávy pro americký kongres, vydané 8. února 2008, činí do tohoto data celkové výdaje na válečné operace 700 miliard dolarů. Skryté výdaje ovšem zvýšily tuto cenu až na 1,5 bilionu dolarů. Ačkoli měl George Bush vypracovaný plán, tyto výdaje více než dvojnásobně překročily původní částku.

V současné době se americká ekonomika potýká s krizí, ke které se už delší dobu schylovalo. Její hlavní příčina tkví v hypoteční strategii amerických bank, které poskytovaly hypoteční úvěry i osobám, které nebyly schopné splácet hypotéku za nepříznivých podmínek, ke kterým časem skutečně došlo. Ceny nemovitostí totiž začaly klesat a lidé se hypoték zbavovali. Mezi světovými finančními institucemi se tyto produkty pohybovaly pod nálepkou „kvalitní aktiva“, protože je ratingové agentury dobře ohodnotily, ale ve skutečnosti to bylo naopak. Nyní panují obavy z šíření krize v rámci globalizované světové ekonomiky. Ve svých prognózách na rok 2008 MMF dokonce snížil svůj odhad růstu a tím potvrdil obavu z krize, která se objevila na úvěrových trzích následkem hypoteční krize v USA. Předpokladem Mezinárodního měnového fondu byl i pokles investic do bytové výstavby právě vlivem zmíněných problémů a pravděpodobné zvýšení míry úspor domácností na úkor spotřeby. Potvrdila se i obava z dalšího růstu cen ropy. Od roku 2000, tedy za osm let, se cena barelu ropy v dolarech zvýšila zhruba o 400 % - Hospodářské noviny 7.3.2008 napsaly, že se ceny americké ropy vyhouply na nová maxima, když překročily úroveň 105 dolarů za barel a ustavily nový rekord na 105,97. Ceny nadále rostly.

3.2 Ekonomický vývoj Japonska

Poválečný vývoj Japonska byl charakteristický impozantními tempy růstu a hlubokou technologickou a organizační modernizací ekonomiky. V 60. letech dosáhlo pozice ekonomické velmoci a významného vývozce kapitálu, což umožnila trvale vysoká aktivní salda obchodní bilance a vysoká míra úspor. V 80. letech se stalo světovým věřitelem. Poměrně úzký národní trh, nedostatek surovin, domácí koncentrace na různá odvětví zpracovatelského průmyslu na jedné straně a prohloubení rozdílu mezi silnou pozicí japonské ekonomiky na mezinárodních

tržích a relativně nízkou spotřební a sociální úrovní obyvatelstva na straně druhé vedlo ke krizi a ke změně hospodářské politiky. Japonsko založilo svůj ekonomický rozvoj na strategickém růstu taženém domácí poptávkou a zajistilo si tím oživení růstu investic, snižování daňových sazeb a růst veřejných výdajů v oblasti bytového hospodářství a veřejné a sociální infrastruktury. Díky této změně v hospodářské politice dosáhlo Japonsko ve 2. polovině 80. let výrazného konjunkturálního vzestupu, což potvrzuje Graf 7. Konjunktura, označovaná jako „bublinový boom“, byla mimoto i následkem spekulativního přehřátí finančních trhů způsobeného snížením diskontní sazby v polovině 80. let a následným spekulativním obchodováním s akcemi a pozemky. (Kunešová, Cihelková, 2006)

Během 90. let se procesy, odehrávající se na tržích aktiv v 80. letech, ještě urychlily, což vedlo k nárůstu cen aktiv. Tento nárůst se týkal zejména nemovitostí a půdy, jejíž ceny dosáhly v roce 1991 zhruba šestinásobku hodnoty z roku 1970. Podniky začaly mít problémy se splácením úvěrů za stálého zvyšování cen nemovitostí a aktiv, a proto Japonská banka zvýšila diskontní sazbu a omezila přístup k levným úvěrům. Toto protiinflační rozhodnutí vedlo ke zpomalení tempa růstu cen, zároveň však přivodilo recesi, praskla „bublina“ na tržích aktiv a nastala prudká deflace cen aktiv. Došlo k poklesu výroby, investic, vývozu kapitálu a zisku.¹³

Specifické rysy recese:

- Velmi malý růst cenové hladiny v letech 1991 – 1993.
- Japonská recese se vyznačovala několikanásobně nižší nezaměstnaností oproti většině rozvinutých ekonomik - míra nezaměstnanosti kolísala v letech 1991 – 1993 mezi 2,0 a 2,5 %.
- Zvyšovala se hodnota vývozu (v roce 1992 vzrostl o 5 %), zatímco hodnota importu klesala. Avšak na kapitálovém účtu platební bilance došlo k obrovskému odlivu krátkodobého kapitálu.
- Účinky prasknutí „bubliny“ se projevily až ve třetím roce recese (1993), kdy ekonomika zaznamenala nulový růst HDP. Tato recese neznamenal pokles HDP, ale především to byl zvrat do té doby stabilního růstu HDP poprvé v poválečném vývoji.

Japonská banka s cílem oživit hospodářství několikrát snížila diskontní sazbu až na rekordních 1,5 % v září 1993. Jelikož výhradně monetární nástroje ekonomiku nenastartovaly, stala se hlavním nástrojem vlády fiskální stimulace ekonomiky. Byly přijaty programy určené na

¹³ <http://nb.vse.cz/icre/books/sb-008/11.pdf>

podporu rozvoj ekonomiky spolu s fiskálními stimulačními „balíčky“, jejichž prostřednictvím proudily do ekonomiky značné sumy peněz. Mezi lety 1992 a 1998 bylo přijato devět takových expanzivních opatření s celkovým navýšením toků do ekonomiky včetně snížení daní ekonomickým subjektům v objemu přesahujícím 80 bilionů jenů.

Opětovný růst HDP v roce 1996 potvrdil pozitivní dopad předchozích stimulací ekonomiky. Avšak v dalším roce již dostala ekonomika restriktivní ráz v důsledku politických událostí roku 1996, kdy se k moci dostali konzervativci, usilující o riskantní daňovou reformu.

Důvody druhé recese:

- zrušení speciálního snížení daní, zavedené předchozími vládami,
- vzrůst spotřební daně ze 3 na 5 %,
- růst sazeb v příspěvcích na sociální pojištění,
- nárůst nákladů na zdravotní ošetření hrazených pacienty.

Celkový dopad těchto opatření přijatých v roce 1997 na japonské domácnosti představoval 7,8 bilionu jenů. Tuto reformu se vláda rozhodla zavést právě v době, kdy už se zdálo, že Japonsko recesi překonalo. K tomuto riskantnímu kroku ji vedl značně deficitní rozpočet a rostoucí hrozba, že z důvodu rychle stárnoucího obyvatelstva a prodlužující se průměrné délky života Japonců, nebude moci dostát svým závazkům.¹⁴

Druhá recese japonské ekonomiky (1997) byla o to větší, že v důsledku současně probíhající asijské měnové krize se nepříznivé podmínky rozšířily i do okolních států. Objem japonského exportu poklesl a zároveň tato krize způsobila problémy japonského bankovního sektoru, neboť návratnost finančních prostředků poskytnutých subjektům z okolních zemí byla po vypuknutí krize velmi problematická. (Kunešová, Cihelková, 2006)

Vládní reakcí na uvedené problémy, jak uvádějí Kunešová, Cihelková (2006), bylo vyhlášení programu Big Bang (Velký třesk), jehož realizace byla zahájena od dubna 1998 a cílem byla deregulace finančního sektoru. Zároveň vláda uvolnila mimo schválený rozpočet více než 16 bilionu jenů, určených především na investice do sociální infrastruktury, s cílem dosáhnout v dalším roce alespoň 1,9 % růst HDP. Během roku 1998 měla fiskální politika značně expanzivní charakter, o čemž svědčí i neobvyklý krok vlády, jež poskytla každému

¹⁴ <http://nb.vse.cz/icre/books/sb-008/11.pdf>

dospělému občanovi časově limitované kupony umožňující nákup spotřebních předmětů. Současně byl zmražen Zákon o fiskální strukturální reformě.¹⁵

V období 90. let probíhaly na japonském trhu práce strukturální změny. Nejdynamičtějším sektorem ekonomiky se v 90. letech stal sektor služeb, kde došlo mezi lety 1985 a 1999 k zvýšení zaměstnanosti z 11,8 mil. osob na 16,9 mil. Nové pracovní příležitosti byly vytvářeny především v informačním odvětví a softwarovém průmyslu, dále v oblasti zdravotní péče a péče o starší občany. Japonsko, vyznačující se tradicí politiky plné zaměstnanosti a principem životního zaměstnání, se však potýkalo s problémem nezaměstnanosti, jejíž úroveň dosáhla v roce 1999 rekordních 4,7 %. (Kunešová, Cihelková, 2006) Míra nezaměstnanosti v dalších letech dokonce přesáhla 5 %, ale od roku 2004 má sestupnou tendenci, jak ukazuje Graf 9. Dalším problémem, který zároveň přispěl k deflaci, byla nedostatečná vnitřní poptávka. Skutečnost, že Japonci vždy hodně šetřili, díky čemuž měla země dostatek vlastního kapitálu k financování svého růstu v poválečném vývoji, se v těchto letech stala překážkou, nikoli ekonomickým zázrakem, jak tomu bylo v minulosti.

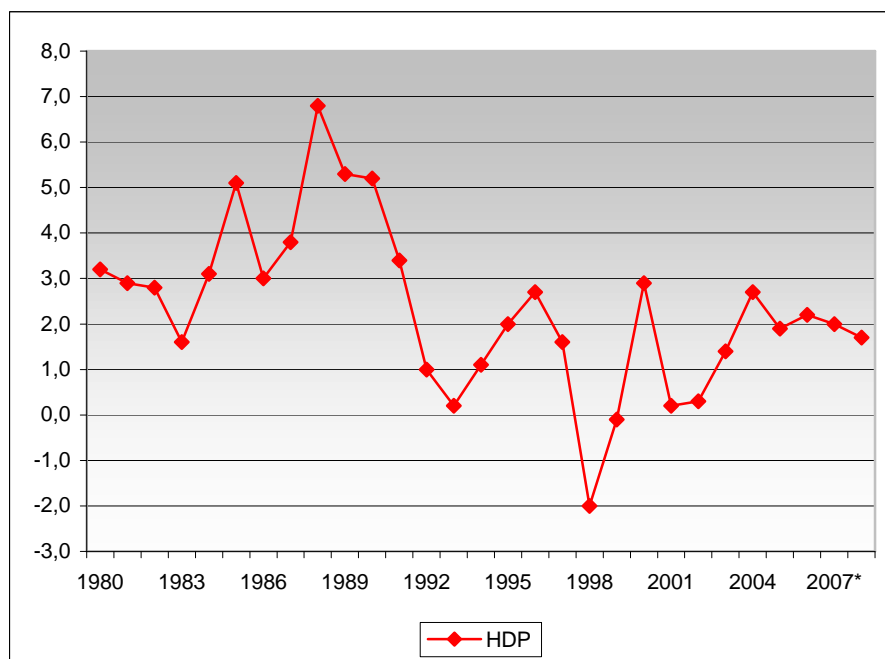
Tab. 6 - Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v Japonsku v letech 1980 – 2008 v %

Ukazatel	1980 - 1989	1990 - 1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
HDP	3,76	1,51	2,9	0,2	0,3	1,4	2,7	1,9	2,2	2,1	1,4
Míra inflace (CPI)	2,51	1,22	-0,8	-0,7	-0,9	-0,3	0,0	-0,3	0,3	0,0	0,6
Míra nezaměstnanosti	2,5	3,06	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1	3,9	3,9

Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008

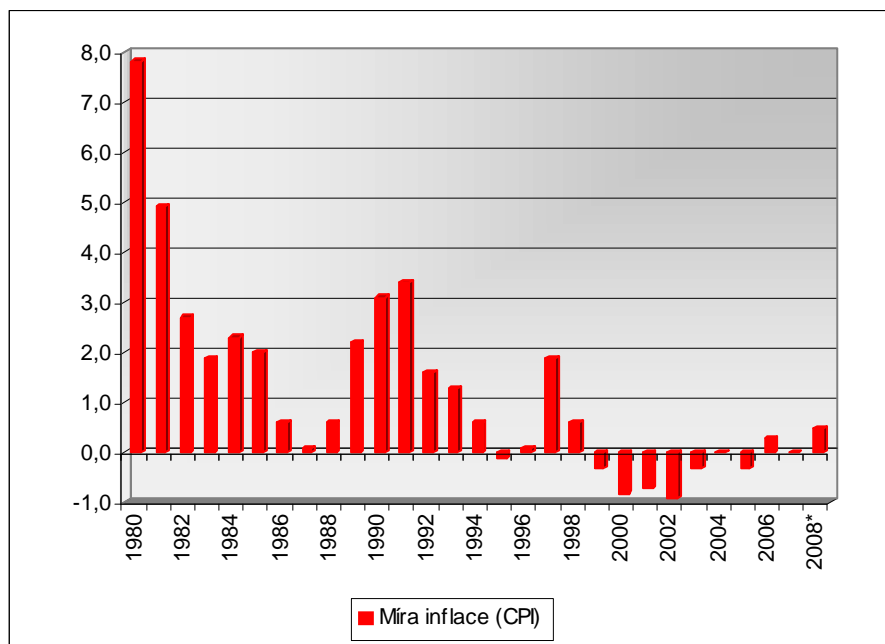
* Odhad

¹⁵ <http://nb.vse.cz/icre/books/sb-008/11.pdf>

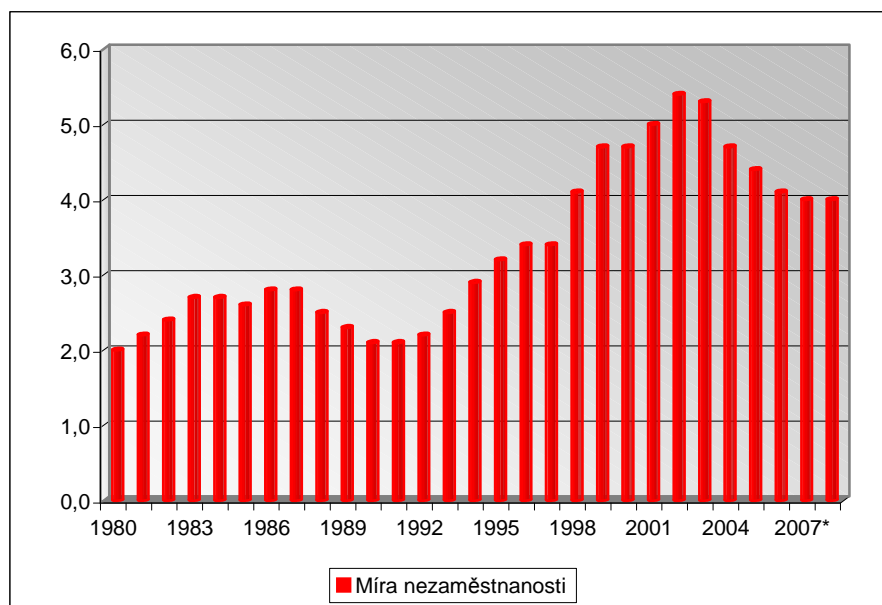
Graf 7 - Vývoj HDP Japonska jako meziroční změny (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 8 - Vývoj míry inflace Japonska (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 9 - Vývoj míry nezaměstnanosti Japonska (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

3.2.1 Japonská ekonomika na počátku 21. století

Na počátku 21. století se japonská ekonomika pohybovala mezi stagnací a recesí. Aby se zabránilo dalšímu poklesu a deflaci, uvolnila ústřední japonská banka (Bank of Japan) měnovou politiku a poskytla bankovnímu systému více peněz. I přes toto opatření ceny spotřebního zboží dále klesaly a k tomu se navíc přidal i pokles průmyslové produkce, investic a zvýšila se nezaměstnanost v důsledku nízké poptávky domácností, jež trápila japonskou ekonomiku už v 90. letech. Znepokojivý byl i veřejný dluh, který se pohyboval kolem 134 % HDP. Teprve až v roce 2003 se japonská ekonomika vzpamatovala a do současné doby si drží roční růst HDP kolem 2 %. (Kunešová, Cihelková, 2006)

3.3 Ekonomický vývoj evropského centra

Ekonomický vývoj evropského centra je spojen především s dlouhodobým procesem integrace, který zde probíhá od konce druhé světové války a který se vyvinul z myšlenky posílit ekonomickou pozici Evropy odstraněním celních bariér mezi jednotlivými státy. Důsledky války tuto myšlenku urychlily a uvedly proces integrace do pohybu. Integrace byla zakotvena v Marshallově plánu prostřednictvím Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci, jejímž

úkolem byla koordinace americké pomoci zničené Evropě. Důvodů pro integraci ovšem existovalo víc. Jednalo se o důvody ekonomické, jako např. urychlení technického pokroku, dosažení výnosů z rozsahu výrobou ve větších sériích či zvýšením konkurenčního tlaku na výrobce získat výhody pro spotřebitele, a dále důvody politické, zejména zabránění válečnému konfliktu a zmírnění vlivu SSSR na evropské události. Prvním krokem k integraci bylo vytvoření tzv. Montánní unie, resp. Evropského společenství uhlí a oceli v roce 1951. Došlo k rozšíření počtu členů ze šesti až na současných 27 a zároveň k prohloubení integrace. Souběžně docházelo ke vzniku nových organizací, jako např. EURATOM a ESVO, a bylo podepsáno několik mezinárodních smluv, např. Jednotný evropský akt (1986), Maastrichtská smlouva o EU (1993), Amsterodamská smlouva (1997). Nedílnou součástí integrace se stala Schengenská dohoda, která postupně zrušila kontroly na společných hranicích. Úsilí o vytvoření společné měny vyvrcholilo v roce 1999, kdy vzniklo euro, které se dostalo do oběhu v roce 2002. (Žídek, 2007)

Do 70. let byly hospodářské výsledky států ES pozitivní, dokonce docházelo k intenzivnímu dohánění USA a celková životní úroveň průměrného Evropana se blížila 75 % životní úrovně průměrného Američana. Poté se však situace změnila, pokrok integrace ES se zastavil a začalo se mluvit o „euroskleróze“. ES zaostávalo za USA i Japonskem a podle mnohých to zavinila nedokončená integrace uvnitř ES. (Žídek, 2007)

Konec 80. let byl ve znamení zhroucení většiny komunistických režimů a v průběhu 90. let se Společenství připravovalo na velkou vlnu nových členů v podobě Kodaňských kritérií – podmínek pro přijetí. V Kodani (2002) se rozhodlo o přizvání 10 zemí ze střední, východní a jižní Evropy, které se oficiálně staly členy k 1. květnu 2004. Další a zatím poslední rozšíření se konalo na počátku roku 2007 a jednalo se o Bulharsko a Rumunsko. V současné době (2008) se vedou přístupová jednání s Tureckem a Chorvatskem, nicméně panuje spíše odmítavá nálada na další rozšiřování. (Žídek, 2007)

Počátkem 90. let se západní Evropa potýkala s recesí, k níž přispěly následující faktory¹⁶:

1. **Celkový pokles světového ekonomického růstu** – projevil se negativně zejména na růstu HDP a zároveň s ním souvisí i pokles exportu.
2. **Vysoká dynamika ekonomického růstu v západní Evropě ve druhé polovině 80. let**, což vyvolalo cyklickou reakci vedoucí k hospodářské recesi.
3. **Restriktivní monetární politika v Evropském hospodářském společenství vyvolaná sjednocením Německa**. Znamenalo to krátkodobý impuls ke zvýšení

¹⁶ KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. a kol., Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy, s. 175.

ekonomického růstu a vzhledem k postavení Německa v evropském centru tento faktor ovlivnil i ekonomický růst celého EHS. Ovšem německý rychlý růst vyvolal růst mezd a inflace a následné restriktivní monetární opatření tento růst utlumilo do poloviny 90. let.

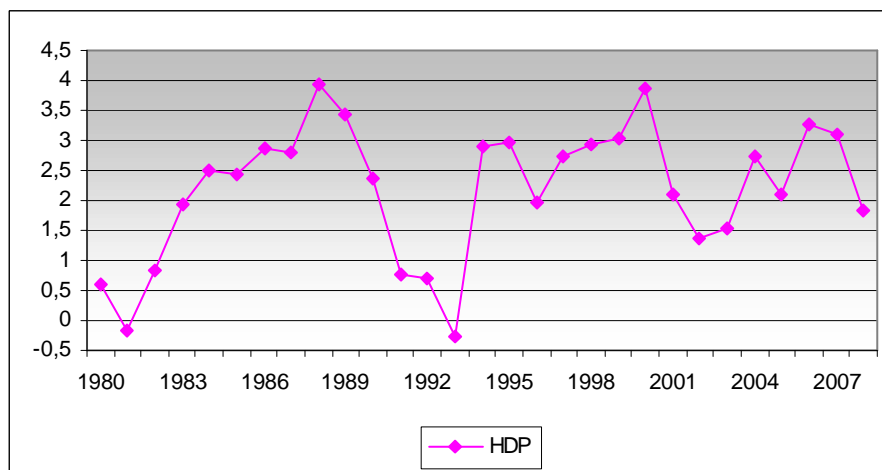
V 90. letech se tedy prohloubil dlouhodobý trend zaostávání EU za Spojenými státy a nástrojem, kterým by EU zvrátila tento vývoj, se stala Lisabonská strategie, přijatá v roce 2000. Západoevropská recese se rozvíjela nerovnoměrně a postupně se rozšiřovala – nejprve do Velké Británie v roce 1991, dále do Francie (1993), Itálie, Německa a dalších zemí. Největší dopad zaznamenala zaměstnanost, jak ukazuje tabulka.

Tab. 7 - Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v EU v letech 1980 – 2008 v %

Ukazatel	1980-1989	1990-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
HDP	2,1	2,0	3,9	2,1	1,4	1,5	2,7	2,1	3,3	3,1	1,8
Inflace	9,5	10,2	3,1	3,0	2,5	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	3,1
Míra nezaměstnanosti	4,9	9,6	8,1	7,8	8,2	8,7	8,8	8,6	8,2	7,4	7,3

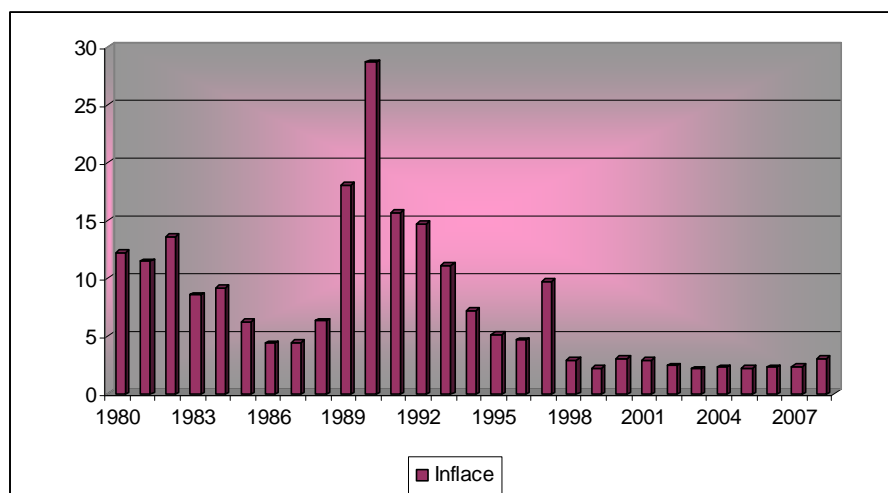
Zdroj dat: Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008

* Odhad

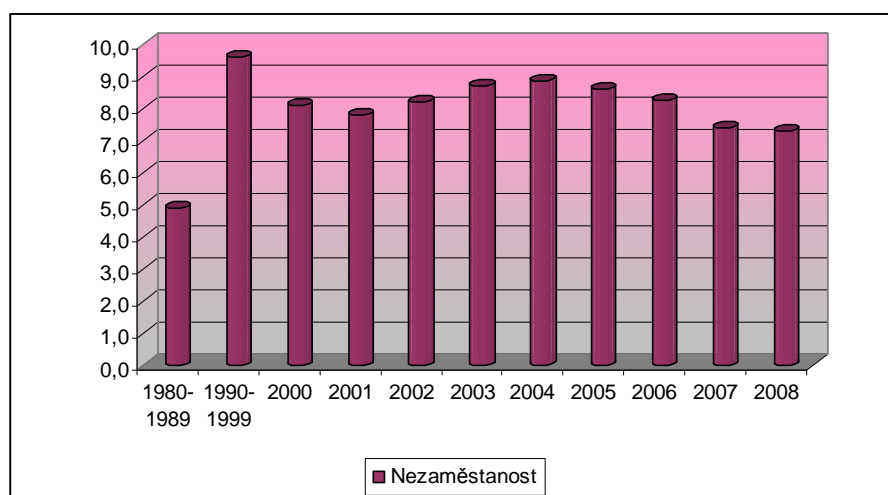
Graf 10 – Vývoj HDP v EU (meziroční změny v %)

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 11 - Vývoj míry inflace v EU (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 12 - Vývoj míry nezaměstnanosti v EU (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

3.3.1 Ekonomika Evropského centra na počátku 21. století

Z ekonomického pohledu, podle Žídka (2007), by se dal za hlavní pozitivum evropské integrace považovat vznik jednotného trhu, který umožňuje volný pohyb výrobních faktorů a od toho se odvíjející lepší alokace zdrojů a následný růst produktivity. Nicméně, jak už zde zaznělo, hospodářský růst se od 70. let značně zpomalil, a tento fakt je spojen i s neschopností EU dosáhnout cílů Lisabonské strategie. Důvodů pro to je celá řada a jedním z nejdůležitějších je vyšší míra zdanění než právě ve Spojených státech. Dalšími příčinami, které autor uvádí, jsou rigidity v evropském systému, které měla Lisabonská strategie odstranit, nedokončená liberalizace uvnitř EU, nižší produktivita práce či rozdílná ekonomická úroveň a nižší migrace

pracovní síly v rámci EU. Evropa se také potýká s vysokou nezaměstnaností, ale na druhé straně zaznamenaly některé země výrazné zlepšení (např. Velká Británie, Holandsko či Dánsko). Zároveň se ECB daří udržovat relativně nízkou inflaci a zahraniční obchod je pro EU jako celek vyrovnaný. (Žídek, 2007) Problémy EU jsou samozřejmě mnohem hlubší a komplikovanější, uvádím zde zejména ty, které souvisí s tematikou této práce.

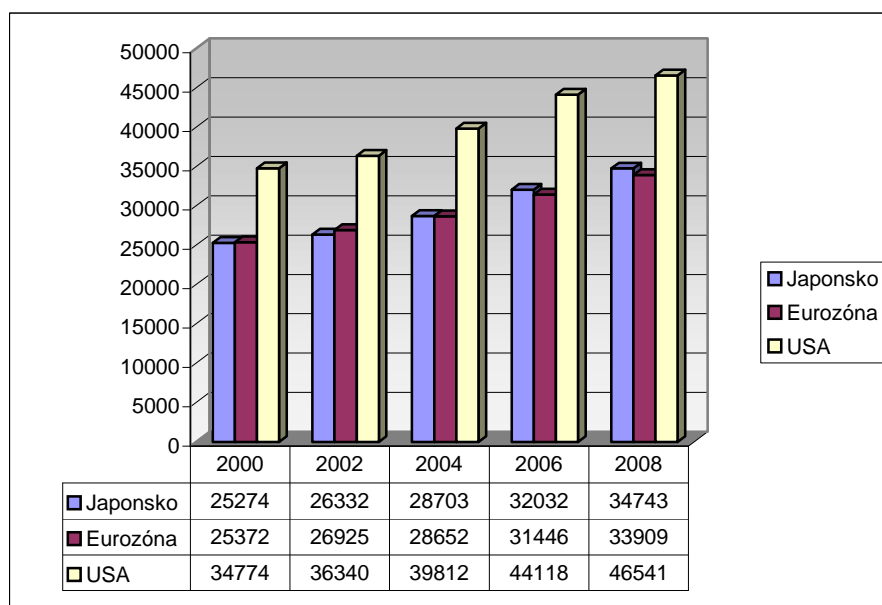
3.4 Komparace tří hlavních ekonomických celků

Pro srovnání uvedu dva klíčové ukazatele, které nejlépe vypovídají o celkovém stavu ekonomik. Prvním z nich je ukazatel HDP na osobu, který vyjadřuje životní úroveň obyvatel, HDP jako meziroční změny, HDP v absolutních číslech, a druhým měřítkem je míra nezaměstnanosti, resp. jaká je situace na trhu práce.

3.4.1 Hrubý domácí produkt

a) Porovnání HDP na osobu podle parity kupní síly

Následující tabulka dokazuje pokračující trend v prohlubování rozdílu v životní úrovni zkoumaných ekonomik.

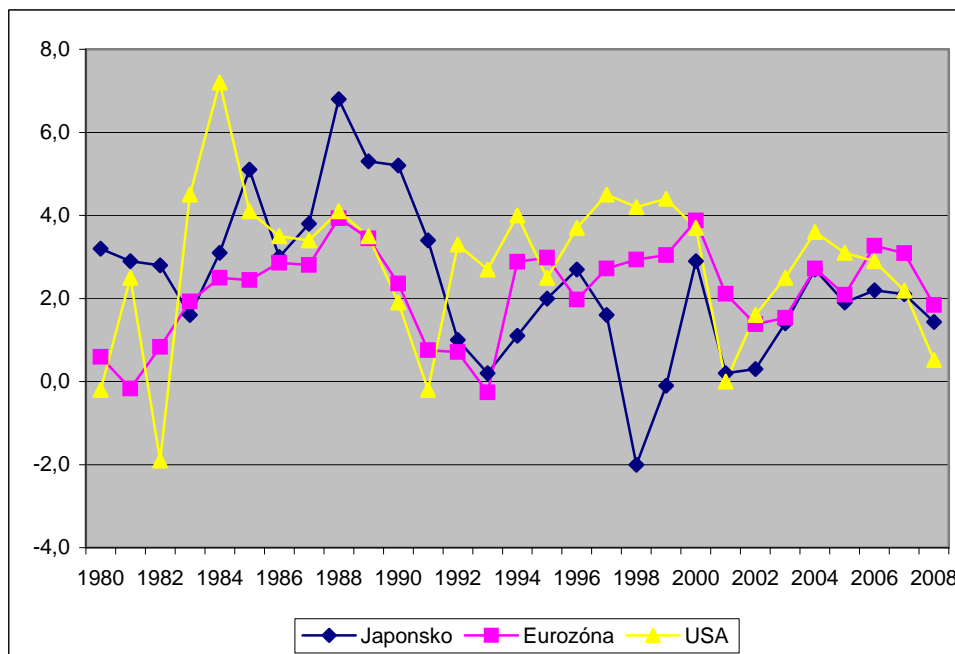
Graf 13 – Porovnání HDP na osobu podle parity kupní síly (v dolarech)

Zdroj dat: World Economic Outlook Database, April 2008, vlastní zpracování

Jak již bylo popsáno v předchozím textu, do 70. let tedy životní úroveň konvergovala k úrovni obyvatel USA a dosahovala zhruba 75 %. Od 70. let lze říci, že stagnovala a v 90. letech došlo především k prohloubení rozdílů v životní úrovni. V současné době dosahuje životní úroveň Evropana asi 73 % životní úrovně průměrného Američana. Mezi samotnými zeměmi evropského centra jsou velké rozdíly v životní úrovni. Největší HDP na hlavu mají např. v Lucembursku (80.800 dolarů), Irsku (45.600), Nizozemsku (38.600) či v Rakousku (39.000) a naopak nízkou úroveň např. v Bulharsku (11.800), Polsko (16.200) atd. Celosvětově HDP na osobu činí pouhých 10.000 dolarů.¹⁷

b) Porovnání HDP jako roční procentuální změna

Tento ukazatel zobrazuje tempo růstu výkonnosti ekonomik.

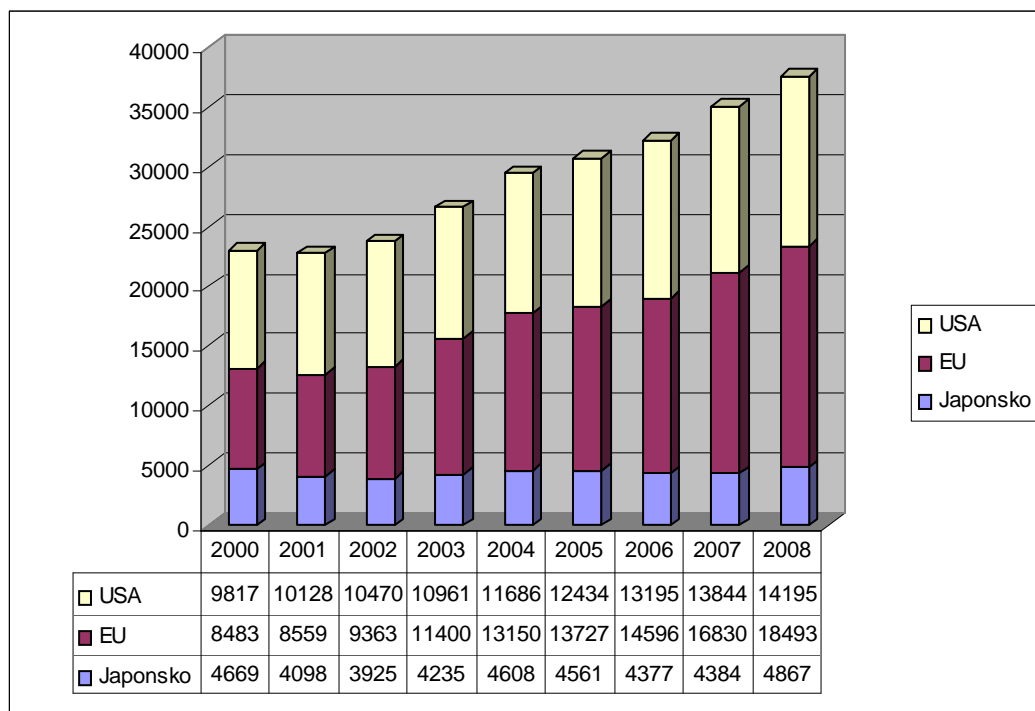
Graf 14 - Porovnání HDP (meziroční změna v %)

Zdroj dat: World Economic Outlook Database, April 2008, vlastní zpracování

c) Porovnání HDP v absolutních číslech

Porovnání pomocí hrubého domácího produktu. Tabulka udává hodnoty v miliardách dolarů.

¹⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html>. 15.4.2008

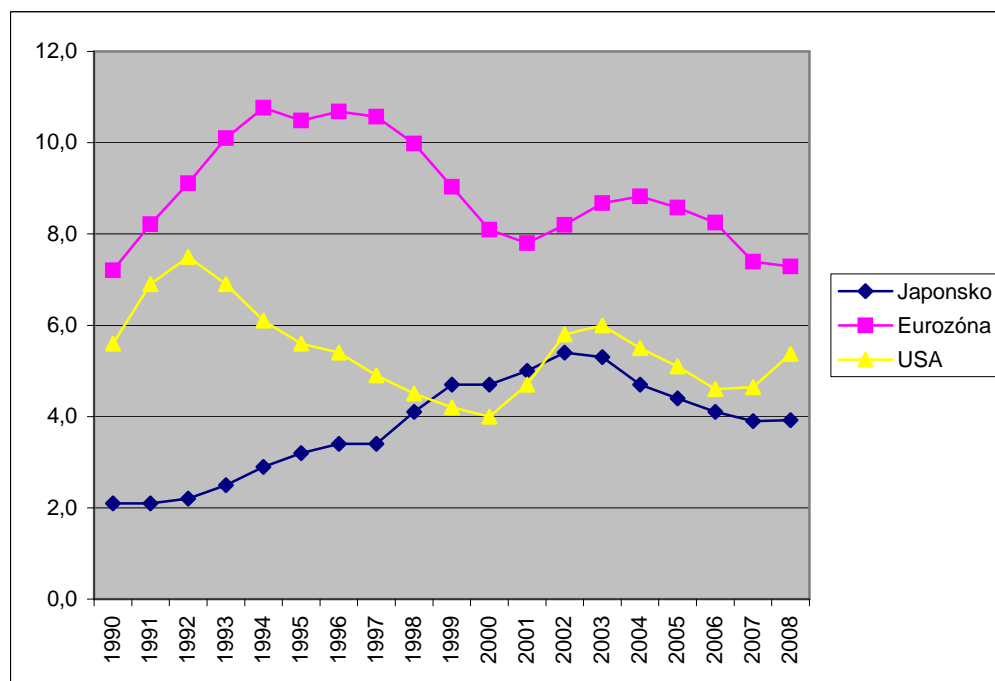
Graf 15 - Porovnání HDP v absolutních číslech

Zdroj dat: World Economic Outlook Database, April 2008, vlastní zpracování

3.4.2 Nezaměstnanost

Japonsko v historii překonalo obě recese, aniž by významně ovlivnily zaměstnanost. V první polovině 90. let se míra nezaměstnanosti pohybovala kolem 2 – 2,5 %, ale od 2. poloviny 90. let se tato hodnota zdvojnásobila a maxima dosáhla v roce 2002 a od té doby klesá, jak je vidět z následujícího grafu.

Oproti Evropě je nezaměstnanost v USA trvale nižší a existuje několik faktorů, které tento stav vysvětlují. Jedním je státní regulace trhu práce, dále např. podmínky při propouštění, počet odpracovaných hodin či délka dovolené, která je v Evropě většinou delší než ve Spojených státech, atd. Lze na to pohlížet i tak, že Evropané upřednostňují volný čas před vyšší životní úrovní.

Graf 16 – Porovnání míry nezaměstnanosti (v %)

Zdroj dat: Tab. 5, Tab. 6, Tab. 7, vlastní zpracování

3.5 Charakteristika hlavních regionů v rámci rozvojových zemí

Protipólem tří center světové ekonomiky jsou rozvojové země, které jsou různě definované, podle různých kritérií. Mohou to být země, které bývaly koloniemi či se definice odvíjí od velikosti HDP na osobu anebo jsou určeny termínem „vznikající trhy“. Podle těchto kritérií by mezi rozvojové země patřila např. Čína, Singapur, Jižní Korea, Argentina, Egypt, Izrael, ale i Česká republika, Rusko a Turecko. Na tomto krátkém výčtu je zřejmé, že najít jejich společné jmenovatele je dosti obtížné, neboť představují pestrou paletu států s obrovskými rozdíly jak v počtu obyvatel, hrubém domácím produktu, celkové rozvinutosti atd. „Rozvojové země se vyvíjejí velmi rozdílnými tempy a z odlišné počáteční úrovně. Výsledkem jsou obrovské rozdíly mezi jednotlivými zeměmi i regiony. Na straně nejzaostalejších zemí jsou státy subsaharské Afriky a na straně těch nejvyspělejších je skupina tzv. asijských tygrů.“¹⁸ Označují se tak nově industrializované asijské země s rychlým hospodářským růstem a toto označení se v současnosti používá i pro státy s nadprůměrně rostoucí ekonomikou. Mezi asijské tygry (nebo také asijské draky) patří Jižní Korea, Hong-Kong, Singapur, Tchaj-wan, Thajsko, Malajsie, Laos,

¹⁸ ŽÍDEK, L., Dějiny světového hospodářství, s. 259.

Vietnam, Čína, Pákistán, Indie atd. V dalším textu se zaměřím na Čínu a Indii, jako zástupce asijských tygrů, a na jejich opačný extrém – Subsaharskou Afriku.

3.5.1 Čína

Čína se podle MMF stala největší hnací silou světové ekonomiky a zasluhuje tedy náležitou pozornost. Svou rozlohou je třetí největší zemí světa a žije v ní přes 1,33 miliardy obyvatel. Stále patří mezi rozvojové ekonomiky i přesto, že má obrovský ekonomický potenciál a již v současné době hraje důležitou úlohu ve světovém vývoji. Cesta vzestupu čínského hospodářství začala koncem 70. let tzv. politikou otevřených dveří, tedy politikou, která měla otevřít Čínu světu a která zahrnovala postupné ekonomické reformy v oblasti zemědělství, průmyslu, vědy a techniky a armády. Díky uskutečněným reformám došlo k určitým změnám v industriální struktuře čínského hospodářství. Postupně se zvětšil podíl služeb na úkor zemědělství a ačkoli se produkce v průmyslu snižuje zhruba o 1 % ročně, stále mají k vývozu lepší předpoklady průmyslové produkty než služby. (Kunešová, Cihelková, 2006)

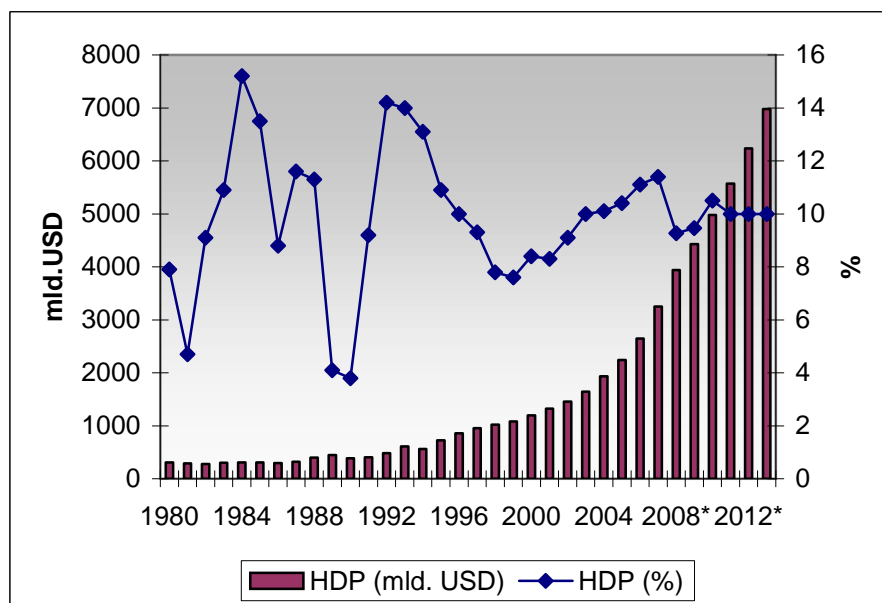
Hrubý domácí produkt Číny roste dlouhodobě průměrným tempem 7 –8 %, což je výrazně vyšší hodnota, než jaké dosahuje Triáda. Od roku 2003 se růst HDP dokonce soustavně drží nad 10 % a v roce 1984 se dokonce vyšplhal nad 15%. Odhady tempa růstu HDP do roku 2013 se pohybují kolem 10 %. Následující tabulka ukazuje vývoj hodnot HDP (hodnoty v období 1980-1989 a 1990-1999 jsou průměrné).

Tab. 8 – Vývoj HDP Číny 1980 - 2008

Ukazatel	1980-1989	1990-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
HDP (%)	9,7	10,0	8,4	8,3	9,1	10	10,1	10,4	11,1	11,4	9,3
HDP (mld. USD)	326,0	708,9	1198,5	1324,8	1453,8	1641,0	1931,6	2243,7	2644,6	3250,8	3941,5
HDP na obyv. (USD)	480	1443	2372	2612	2881	3217	3614	4079	4650	5292	5870

Zdroj dat: Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008

* Odhad

Graf 17 – Vývoj HDP Číny 1980 – 2008, s výhledem do roku 2013

Zdroj: vlastní zpracování

Vláda čelí rostoucímu rozpočtovému deficitu a banky jsou zatíženy nevratnými či téměř nevymahatelnými půjčkami. Obě tato pasiva představují dohromady polovinu státního rozpočtu. Na druhé straně proudí do Číny gigantické zahraniční investice a zahraniční společnosti jsou již z jedné čtvrtiny buď výlučnými nebo částečnými producenty veškerého zboží. Centrem ekonomického rozmachu země se v posledním desetiletí minulého století stalo východní pobřeží, kam jen v roce 2000 zahraniční investoři „nalili“ 30 mld. dolarů. Protikladem tomuto regionu je venkov, který obývá 600 mil. chudnoucích rolníků a roční příjem je zde značně diferencovaný – např. někde činí 700 dolarů, jinde jen 200 dolarů. Průměrná nezaměstnanost se v Číně pohybuje kolem 15 %, ale např. v oblasti o rozloze Evropy, která se nachází na severovýchodě země, míra nezaměstnanosti dosahuje 20 %. V této oblasti se nachází velké průmyslové závody industrializované po vzoru Sovětského svazu v roce 1949, o něž nemají zahraniční investoři zájem. Sociální nerovnosti představují politickou časovanou bombu. Komunistický režim totiž přislíbil, že odstraní sociální rozdíly, ale ty jsou ve skutečnosti dnes stejně hluboké jako v minulosti.

3.5.2 Indie

Svou rychle rostoucí ekonomikou patří Indie mezi asijské tygry a po USA, Číně a Japonsku je největší ekonomikou světa (měřeno dle HDP). Dokonce se podle některých

odhadů očekává, že po roce 2030 by Indie mohla předběhnout Japonsko. Indie se k tomuto pozitivnímu vývoji dostávala postupně. Prvním krokem vpřed byla získaná nezávislost v roce 1947 a dalším důležitým faktorem se staly ekonomické reformy, které Indii navedly na cestu tržně orientované ekonomické politiky. Nastartoval se tím ekonomický růst a zvýšil se zahraniční obchod (hlavním artiklem je vývoz softwarových služeb). (Kunešová, Cihelková, 2006)

Indie je typický příklad země s duální ekonomikou, tzn. v jedné ekonomice existují ve dvou sektorech dvě různé úrovně rozvoje (ekonomický dualismus). V Indii žije přes miliardu obyvatel a pouze šest milionů je zaměstnáno ve zpracovatelském průmyslu, jehož pracovníci produkují 15 % HNP a dostávají mzdy šestkrát vyšší než pracovníci v zemědělství. Reálné mzdy vzrostly v průmyslovém sektoru za posledních 40 let o 80 %, zatímco v zemědělství pouze o 5 %. V tomto procesu má velkou váhu vláda, která podporuje investičně náročné sektory dotacemi a ochrannými opatřeními. (Žídek, 2007)

Na rozdíl od Číny je tahounem ekonomického růstu vnitřní poptávka, nikoli investice a export, a směřuje sem méně přímých zahraničních investic. World Investment Report 2007: v roce 2006 činily přímé zahraniční investice plynoucí do Indie 16,881 mld. USD a do Číny 69,468 mld. USD. Společně mají zvláštní zóny podnikání, kde jsou firmy osvobozeny od placení daně z příjmu po dobu prvních pěti let a další dva roky mají slevu 50 %. Velkým nedostatkem pro indickou ekonomiku je nedostatečná infrastruktura a rozsáhlá byrokracie. (Kunešová, Cihelková, 2006)

K úspěšnému ekonomickému vývoji přispělo několik faktorů: podpora ekonomických reforem pokračuje i s příchodem nových vlád, zpomalování populačního růstu díky zvyšující se gramotnosti matek a lepšímu zdravotnictví, dostupnější vzdělání, rozvoj technologií.

Na druhou stranu svádí Indie boj s chudobou a HDP na hlavu na rok 2008 odhaduje IMF na 2 886 dolarů (Čína: 5 870 dolarů). Chudoba souvisí s nezaměstnaností (asi 4,4 %), která je zde ovšem těžko měřitelná vzhledem k tomu, že přes 93 % pracovní síly pracuje v „neorganizovaném“ sektoru. Dalším problémem je znečištění vody, které se s rostoucím počtem obyvatel zhoršuje, deficit státního rozpočtu (asi 10 % HDP) a nízká míra investic. V roce 2004 si vláda vytyčila čtyři hlavní cíle pro řešení uvedených problémů – podporovat makroekonomickou rovnováhu, zlepšit investiční prostředí a motivaci k podnikání, zlepšit technickou a dopravní infrastrukturu a zvýšit iniciativu zaměřenou na získání milionů chudých domácností k účasti na zvyšování prosperity. (Kunešová, Cihelková, 2006)

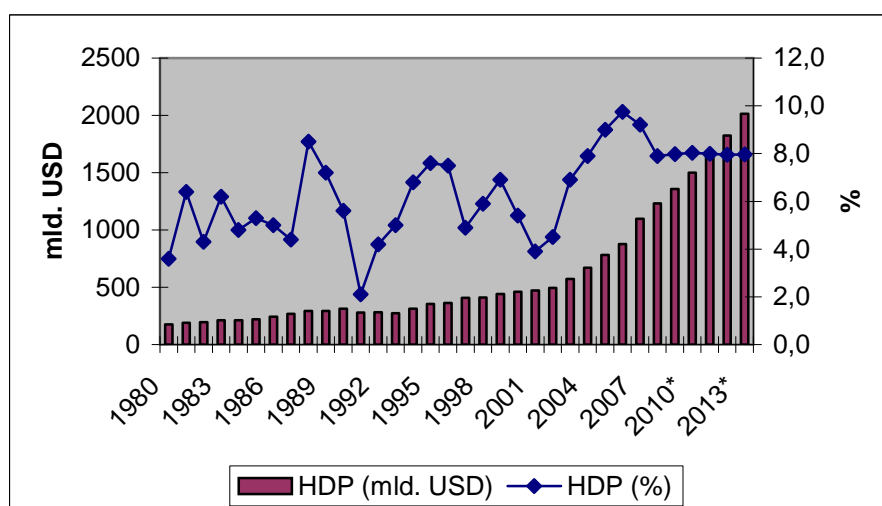
Indie se vzhledem ke své velikosti a úspěšnému vývoji stává dalším významným hráčem na poli světové ekonomiky. Její ekonomické výsledky jsou velmi příznivé, avšak podle ukazatelů ekonomické úrovně je stále daleko za úrovní Číny.

Tab. 9 – Vývoj HDP Indie

Ukazatel	1980-1989	1990-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
HDP (%)	5,6	5,7	5,4	3,9	4,5	6,9	7,9	9,0	9,7	9,2	7,9
HDP (mld. USD)	230	344	462	473	495	573	669	783	877	1099	1233
HDP na obyv.(USD)	600	1127	1509	1576	1651	1774	1950	2157	2406	2659	2886

Zdroj dat: Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008

* Odhad

Graf 18 - Vývoj HDP Indie 1980 – 2008, s výhledem do roku 2013

Zdroj: vlastní zpracování

3.5.3 Rusko

Rusko je svou rozlohou největší zemí světa a na jejím území žije 140,7 milionů obyvatel (2008), což je více než v Japonsku, ale výrazně méně než v EU a USA.

Ekonomická úroveň Ruska měřená ukazatelem HDP na obyvatele dle parity kupní síly v roce 2007 dosáhla 14 600 USD, což je více než 3krát menší než ve Spojených státech (46 000 USD), 2krát menší než v Japonsku (33 800) a v Evropském centru (33 000). Nicméně od roku 1999 obnovila ruská ekonomika svůj růst a od roku 1998 vzrostl o 48 %. V roce 2007 jeho meziroční tempo růstu činilo 8,1 %. Spolu s Čínou se Rusko řadí mezi potenciální světová

ekonomická centra. Očekává se další pokračování růstu ekonomické úrovně Ruska, postupné odstraňování transformačního poklesu a posílení pozice země ve světovém měřítku.

Na rozdíl od čínské ekonomiky se ruská ekonomika blíží svojí strukturou ke struktuře moderní. Reálným problémem ruské ekonomiky zůstává její nízká konkurenceschopnost a to i přes to, že její obchodní bilance vykazuje již několik let přebytky (zejména díky exportu surovin a energetických zdrojů). Přebytek obchodní bilance byl mimo jiné způsoben silným růstem exportu, který za rok 2007 činil 365 mld. USD, k němuž dochází v důsledku velkého růstu cen energetických surovin a kovů na světových trzích. (Lebiedzik, 2007) Cena ropy Ural se z prvního čtvrtletí roku 2007 zvýšila z 54,36 USD/barel na 96,72 USD/barel v prvním čtvrtletí roku 2008. Panují ovšem obavy z nadměrné závislosti na vývozu surovin. Konkrétně příjmy z vývozu ropy, které pohánějí domácí spotřebu, loni vzrostly na 122 mld. dolarů z 83 mld. dolarů v roce 2005. Také příliv přímých zahraničních investic se podepsal na růstu ekonomiky, PZI se loni zhruba zdvojnásobily oproti roku předešlému.

Tab. 10 - Vývoj HDP Ruska

Ukazatel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
HDP (%)	10	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	7,4	8,1	6,8
HDP (mld. USD)	260	307	345	431	592	764	989	1 290	1 699
HDP na obyv. (USD)	1 768	2 096	2 379	2 975	4 104	5 326	6 923	9 075	12 012

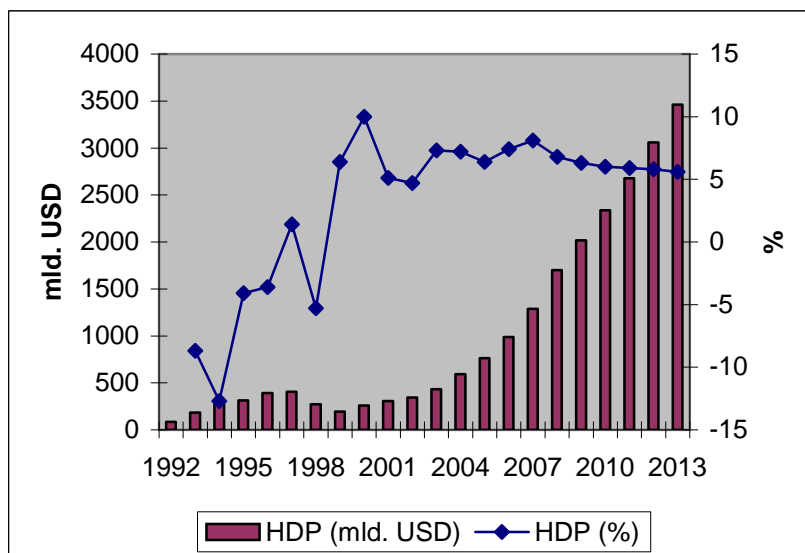
Zdroj dat: World Economic Outlook Database, April 2008

- Odhad

Tab. 11 – Vybrané makroekonomické ukazatele v roce 2001 a 2007

Ukazatel	2001	2007
Počet obyvatel (v mil.)	146,8	142,6
HDP na obyvatele (v USD – běžný kurz)	2 088	8 832
Míra nezaměstnanosti (v %)	9	5,6
Průměrná inflace (v %)	21,5	9
Průměrný kurz rublu vůči euru	26,2	35
Průměrný kurz rublu vůči dolaru	30,1	24,5
Přebytek veřejných financí (k HDP v %)	3	5,5
Veřejný dluh (k HDP v %)	49,8	8,1
Hodnota vývozu (v mld. USD)	101,9	363
Hodnota dovozu (v mld. USD)	53,8	225
Přímé zahr.investice (v mld. USD, kumulovaně)	52,9	290
Devizové rezervy (v mld. USD)	36,6	474,2

Zdroj: Hospodářské noviny, č. 89/2008, s. 24.

Graf 19 – Vývoj HDP Ruska 1992 – 2008, s výhledem do roku 2013

Zdroj: vlastní zpracování

3.5.4 Latinská Amerika

V průběhu 90. let prošla Latinská Amerika finanční krizí, jenž měla kořeny v probíhajících reformách a špatné politice. Mexický peso devalvoval o sto procent. Došlo zároveň k hyperinflaci, jenž se podařila eliminovat až koncem 90. let s tím, že se zpomalil ekonomický růst a salda běžného účtu platební bilance byla dlouhodobě záporná (v roce 1998 dosáhlo -33,416 mld. USD). V latinskoamerickém regionu nejsou takové rozdíly jako např. v Asii či Africe, přesto lze vyčlenit několik zemí, které se označují jako latinskoamerické nově

industrializované země, a jsou jimi Argentina, Brazílie, Mexiko a Chile. Pro tyto země je charakteristická tzv. argentinská cena za rozvoj, tj. ekonomický růst za cenu vysoké míry inflace, zadluženosti a politické nestability (střídání režimů a vlád, ozbrojené konflikty). Po zavedení reformů totiž probíhala rozsáhlá privatizace, restriktivní monetární a fiskální politika, liberalizace obchodu zaměřená na export a restrukturalizace průmyslu.

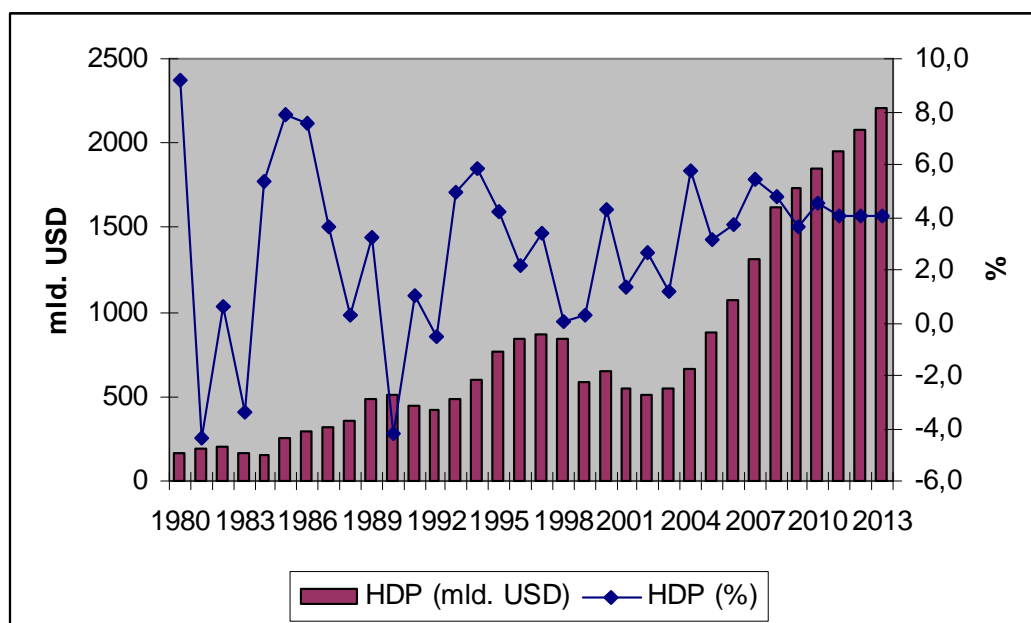
Následující tabulka dokumentuje vývoj hospodářského růstu na příkladu jedné z latinskoamerických nově industrializovaných zemí – Brazílie, jakožto největší, nejvýznamnější a zároveň nejlidnatější zemí celého kontinentu.

Tab. 12 - Vývoj HDP Brazílie

Ukazatel	1980-1989	1990-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
HDP (%)	3,0	1,7	4,3	1,3	2,7	1,1	5,7	3,2	3,8	5,4	4,8
HDP (mld. USD)	258	637	644	554	506	552	664	882	1072	1314	1621
HDP na obyv.(USD)	4484	6188	7187	7346	7562	7698	8231	8603	9081	9695	10223

Zdroj dat: Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008

* Odhad

Graf 20 - Vývoj HDP Brazílie 1980 – 2008, s výhledem do roku 2013

Zdroj: vlastní zpracování

3.5.5 Subsaharská Afrika

Tento region je jednoznačně nejzaostalejší částí světového hospodářství a jak uvádí Žídek (2007), reálný důchod na hlavu se v Africe mezi lety 1960 a 2005 zvýšil jen o 25 %, naproti tomu ve východní Asii 34krát. Tato oblast se potýká s řadou problémů – autor jmenuje zejména politickou nestabilitu, časté vojenské konflikty, nekompetentní a často diktátorské vlády, špatnou hospodářskou politiku, nízkou úroveň lidského kapitálu i jeho fyzický nedostatek. V některých zemích (např. Ghana, Botswana, Mauricius) proběhly ekonomické reformy a ekonomiky těchto zemí jsou v růstové fázi. Toto zlepšení je dáno také dobrými předpoklady, jakými jsou např. levná pracovní síla, naleziště surovin a turistický ruch. Na druhou stranu tečou do Afriky (obecně do všech rozvojových zemí) velké sumy peněz v rámci zahraniční rozvojové pomoci, avšak na rozdíl od asijských tygrů je zde tato pomoc neefektivně využita (byla již dříve mnohokrát použita například na nákup zbraní pro armádu). (Žídek, 2007) Podle zprávy „Center for Global Development“ z 15. února 2008 vzrostla rozvojová pomoc Spojených států Subsaharské Africe z 1,5 mld. USD v roce 1996 na 2,3 mld. USD v roce 2000, což je 50 % nárůst během 4 let. V roce 2006 činila tato částka 6,6 mld. USD, ale přesto průměrná hodnota na jednoho Afričana vycházela na méně než 9 USD za rok. Spojené státy jsou zároveň největším poskytovatelem rozvojové pomoci a otázka zní, co je k tomu vede. Jednak jsou to ekonomické zájmy – v roce 2002 byl americký export do Subsaharské Afriky o 46 % větší než do bývalého Sovětského svazu včetně Ruska, o 47 % větší než do Indie a skoro 2krát větší než do východní Evropy, a dále jsou to bezpečnostní zájmy.

Africký region má růstový potenciál především v materiální vybavenosti (počet obyvatel, nerostné bohatství a rozloha), která však vlivem zdejších podmínek zaostalost spíše prohlubuje, a to v podobě populační exploze, nedostatečného technologického vybavení, klimatických podmínek spojených s ekologickými problémy a kmenovým uspořádáním (oproti Asii, která je národnostně homogenní). (Lebiedzik a kol., 2006)

Podle Světové banky rostl v letech 1975 – 2005 HDP na osobu podle parity kupní síly 0,7 %, 1995 – 2005 to bylo 1,88 %.

4 Globální problémy světové ekonomiky

Podle klasické definice se globální problémy dají řešit pouze celosvětovým úsilím a dotýkají se celé lidské civilizace. Růst globálních problémů jde ruku v ruce s procesy internacionalizace a interdependence a jejich kategorizace a vyčíslení je čím dál obtížnější.

Jeníček, Foltýn (2003) rozlišují 3 skupiny globálních problémů, a to:

- globální problémy intersociální,
- globální problémy přírodně sociální,
- globální problémy antroposociální.

Všechny problémy spolu navzájem souvisí, ať už jsou v kterékoliv skupině.

Globálním prognózováním se zabývají především dva velké ústavy – Římský klub a Hudsonský institut, dále např. Mezinárodní ústav pro aplikovanou systémovou analýzu (IIASA).

4.1 Antropo a intersociální problémy

Do této skupiny patří např.:

- odvrácení světové války, jaderných a jiných globálních konfliktů, včetně problematiky zbrojení a čím dál častější boj s terorismem;
- sociální a ekonomická zaostalost rozvojových zemí (někdy též vztah mezi tzv. Severem a Jihem);
- řešení globální zadluženosti;
- změny mezinárodních vztahů.

Rozvojový program OSN (UNDP) každoročně vydává zprávu Human Development Report, v níž mimo jiné uvádí tzv. index lidského rozvoje“ (Human Development Index, HDI), který hodnotí životní úroveň a je kombinací tří ukazatelů:

- očekávané doby dožití – reprezentuje průměrnou délku života a zdravotní stav obyvatel,
- dosaženého vzdělání – odráží vědomostní úroveň populace (2/3 ukazatel gramotnosti, 1/3 ukazatel kombinovaného základního, středního a vysokého vzdělání),
- a průměrného HDP na hlavu za rok v paritě kupní síly (PPP) v USD – ukazuje průměrný životní standard. (Jeníček, Foltýn, 2003)

HDI za rok 2007 byl stanoven pro 175 zemí OSN a v žebříčku pořadí podle kvality života se nejlépe umístil Island a nejhůře lidé žijí v Sierra Leone, kde se dožívají o 40 let méně než na Islandu. Česká republika je na 32. místě (oproti roku 2006 si o dvě místa pohoršila).

Podle autorů zprávy existují následující rizika ohrožující rozvoj lidstva:

- úpadek zemědělství v důsledku sucha, rostoucích teplot a nepravidelných dešťů, který by mohl vystavit až 600 milionů lidí nebezpečí podvýživy; v suchých částech Subsaharské Afriky, kde se nachází nejchudší oblasti světa, hrozí navíc ztráta produktivity až 25 % do roku 2060;
- dalších 1,8 mld. lidí, kteří budou do roku 2080 čelit nedostatku vody, velké oblasti (zejména v jižní Asii a severní Číně), nichž bude hrozit ekologická krize;
- rozsáhlé stěhování v souvislosti se záplavami a tropickými bouřemi, ohrožující až 332 mil. osob žijících v pobřežních oblastech; nebezpečí povodní by mohlo čelit až 70 mil. obyvatel Bangladéše, 22 mil. Vietnamců a 6 mil. Egyptanů.
- zvýšený výskyt zdravotních rizik, včetně růstu počtu osob ohrožených malárií až na 400 milionů.¹⁹

Následující tabulka potvrzuje skutečnost, že všechny země světa ve 20. stol. zaznamenaly dramatický úbytek porodnosti a úmrtnosti.

¹⁹ <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1346>

Tab. 13 – Očekávaná doba dožití a počet dětí na jednu ženu

	Očekávaná doba dožití (roky)			Celková míra porodnosti (počet dětí na ženu)		
	1950-1955	2000-2005	2045-2050	1950-1955	2000-2005	2045-2050
Svět	47	65	75	5,0	2,6	2,0
Rozvinuté země	67	78	84	2,8	1,6	1,8
Evropa	66	78	83	2,5	1,4	1,8
Japonsko	64	82	88	2,8	1,3	1,9
Spojené státy	69	77	82	3,4	2,0	1,9
Kanada, Austrálie, Nový Zéland	69	80	85	3,5	1,6	1,9
Rozvojové země	63	65	74	3,1	1,6	1,8
Latinská Amerika a Karibik	51	72	79	5,9	2,5	1,9
Východní Asie a Pacifik	41	70	78	6,1	1,9	1,9
Jižní Asie	39	63	75	6,1	3,2	1,9
Západní Asie	43	68	78	7,0	3,5	2,0
Afrika	38	49	65	6,7	5,0	2,5

Zdroj dat: World Economic and Social Survey 2007

Mezinárodní zadluženost, další problém spadající do této skupiny, je jedním z nejsložitějších problémů světové ekonomiky. Jednak komplikuje globální rovnováhu, stabilitu finančně úvěrového systému a jednak brzdí rozvoj mezinárodní ekonomické spolupráce a integrace. Situace se dostala tak daleko, že většina zadlužených zemí již nikdy nebude schopna své dluhy splatit a samotná dluhová služba (úrok a úmor) je nad jejich možnosti. V důsledku toho dochází k roztáčení dluhové spirály, která si vynucuje další půjčky. Jen dluhová služba, jak dále uvádějí Jeníček, Foltýn (2003), činí přes 300 mld. USD ročně, a země si musejí znovu vypůjčit. Nejvíce zadluženou oblastí je Latinská Amerika.

Světová banka definuje pojem relativní a absolutní chudoba. Ta absolutní chudoba představuje „absolutní zhoršování postavení nejnižších důchodových skupin obyvatelstva nebo-li životní situace, která je charakterizována podvýživou, negramotností a nemocemi, vymykající se jakékoli definici lidských podmínek důstojného života“. Obecně se ale uvádí hranice chudoby 1 USD na osobu a den, tedy méně než 360 USD/rok. (Jeníček, Foltýn, 2003)

Tab. 14 – Absolutní chudoba podle regionů v roce 1998

Region	Podíl na celkové absolutní chudobě (odhad 1,2 mld. lidí)
Střední východ a Severní Afrika	0,5
Evropa a Střední Asie	2,0
Latinská Amerika a Karibik	6,5
Východní Asie a Pacifik	23,2
Subsaharská Afrika	24,3
Jižní Asie	43,5

Zdroj: Jeníček, Foltýn, Globální problémy a světová ekonomika, s. 170

Rozvojové země ve snaze přilákat cizí investory se často uchylují i k tomu, že omezí regulaci, sníží platy, zúží nároky na sociální dávky a tím vytvářejí sociální propasti. Tyto země sice díky přílivu zahraničních investic zažívají vysoké tempo růstu, ale ze zisků profituje pouze menšina a k přerozdělování vzniklých příjmů mezi obyvatelstvo nedochází. Nehledě na to, že jakákoli známka protestu se např. v Číně trestá uvězněním či posláním do pracovních táborů. A je to právě Čína, která v poslední době z přímých zahraničních investic těžila nejvíce, a přesto pětina obyvatelstva žije za méně než jeden dolar denně. Podobně je tomu v Indii, kde jdou softwarové firmy rychle nahoru, ale polovina obyvatel musí vyjít s jedním a půl dolarem na den. V Nigérii sice 80 % příjmů naftových společností zůstává, ale prospěch z nich má jen vládnoucí třída. Narůstající polarizace bohatství a chudoby se však netýká jen třetího světa, ale dochází k ní i uvnitř jednotlivých vyspělých zemí. Jak dále Hertzová (2003) uvádí, v letech 1979 – 1996 vzrostl průměrný příjem horních 5 % zaměstnanců – mužů o 4 %, zatímco u dolní pětiny obyvatelstva došlo k poklesu o 44 %. Zhruba 14 % (36,5 mil.) Američanů žije v chudobě, zatímco 40 % (o 13 % více než před 25 lety) majetku země je v rukou 1 % obyvatel. S podivem je i skutečnost, že 45 milionu Američanů nemá odpovídající zdravotní pojištění.

S rozvojem technologií klesá poptávka po nekvalifikovaných pracovnících a zároveň došlo k oslabení vlivu odborů a zostření konkurence na trhu práce. K tomu dochází vlivem migrace pracovních sil, které jsou ochotné pracovat za podstatně nižší mzdy.

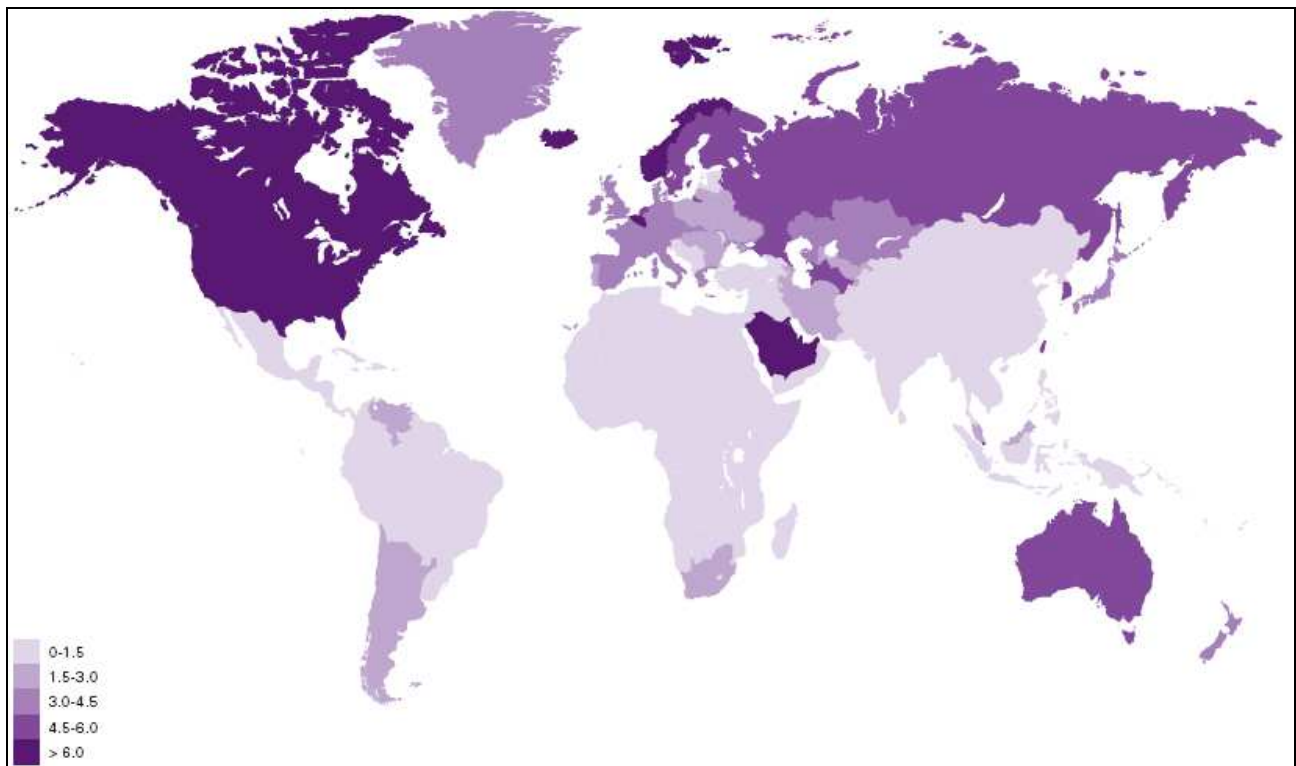
„Dvě stě nejbohatších lidí světa vlastní majetek, jehož hodnota přesáhla v roce 2000 bilion dolarů. Experti spočítali, že kdyby byla na toto jmění uvalena 1 % daň, vytvořily by se prostředky (7 – 8 miliard dolarů ročně), umožňující bezplatné základní školní vzdělání pro všechny děti světa. Majetek tří největších miliardářů na světě je větší než součet všech HDP nejméně rozvinutých zemí, ve kterých žije 600 milionů lidí. Země OECD, ve kterých žije 19 % lidstva ovládají 71 % světového obchodu, dostávají 58 % přímých zahraničních investic a využívají 91 % internetových služeb.“²⁰

²⁰ ROLNÝ, I., LACINA, L. Globalizace, etika, ekonomika , s. 18.

4.2 Přírodně sociální problémy

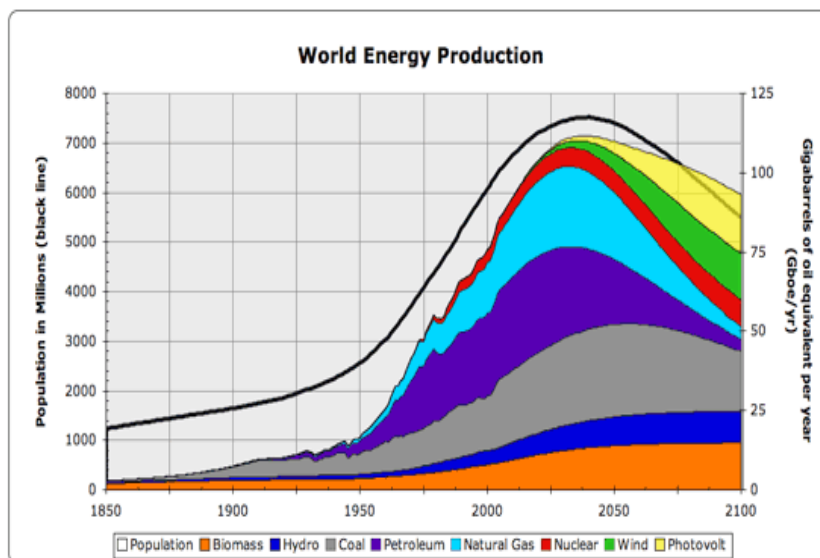
4.2.1 Energetický a surovinový problém

S dynamickým rozvojem globálního světa souvisí i celkový růst lidské aktivity logicky vedoucí k větším nárokům na spotřebu surovin a energie, jak je vidět z grafu níže. V podstatě jakýkoli pokrok či výrazná změna v minulosti vždy znamenaly skokový nárůst využívání energie. S růstem světové populace nabývá na významu další faktor – růst spotřeby na osobu. (Jeníček, Foltýn, 2003) Následující obrázek ilustruje rozložení světové spotřeby energie na osobu. V roce 2001 dosáhly největší spotřeby Spojené státy (11 067 kg uhelného ekvivalentu na jednoho obyvatele), Kanada (10 943 kg uhelného ekvivalentu), dalšími zeměmi s vysokou spotřebou jsou např. Nizozemsko, Austrálie, Německo a Rusko. Naopak je tomu v rozvojových zemích, kde spotřeba na jednoho obyvatele činí pouze několik kg uhelného ekvivalentu, např. Čad 8 kg, Tanzánie 63 kg, Pákistán 416 kg. (Vošta, 2006)

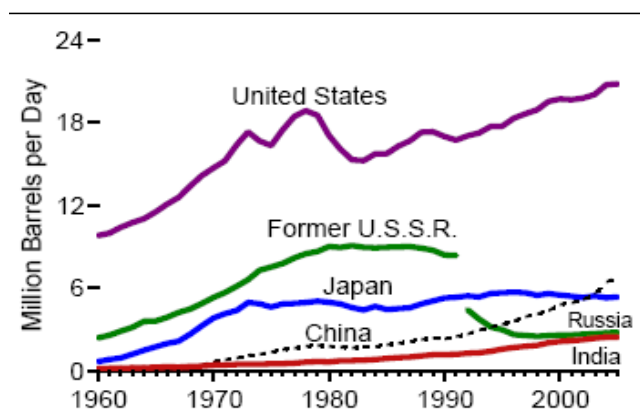
Obr. 2 - Spotřeba primární energie na osobu v roce 2006 (měřeno v tunách ropného ekvivalentu)

Zdroj: BP Statistical Review of World Energy 2007

Graf 21 – Vývoj světové produkce energie a odhad dalšího vývoje

Zdroj: OECD

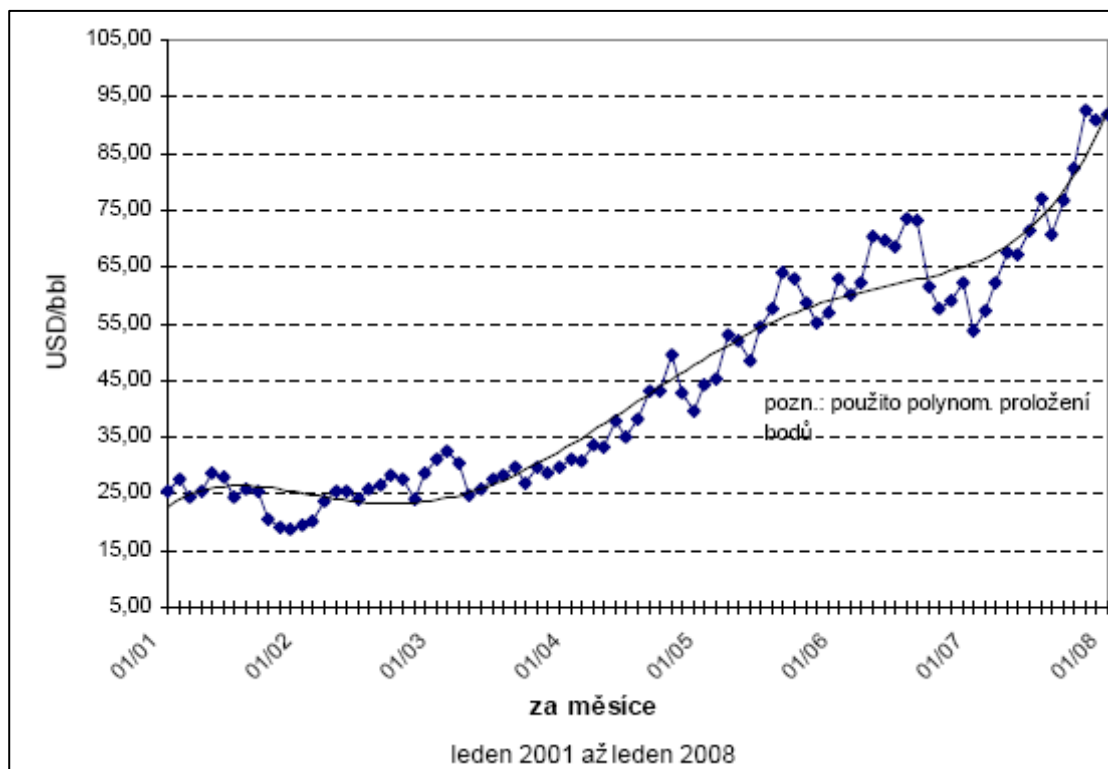
Graf 22 – Hlavní spotřebitelé ropy (měřeno v mil. barelů za den)

Zdroj: Annual Energy Review 2006

Předchozí graf zobrazuje hlavní spotřebitele ropy. V roce 2005 Spojené státy realizovaly 25 % světové spotřeby. Čína a Japonsko, další dva největší spotřebitelé, dohromady spotřebovaly 15 % a zároveň mělo Japonsko téměř stejnou spotřebu ropy jako Rusko.

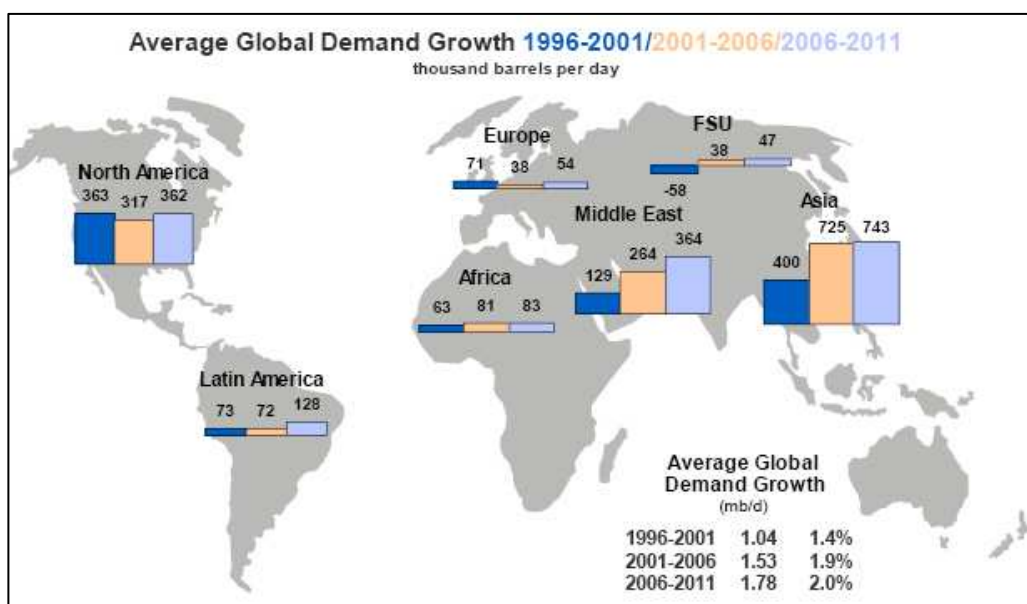
Dalším problémem, který se týká energetiky a souvisí s vývojem světové ekonomiky, jsou rostoucí ceny ropy. Cenu ropy žnou nejen spekulace na její další vzestup, ale i zprávy z USA o nízkých zásobách ropy. Vliv má i slábnoucí kurz dolaru, za který se ropa nakupuje. K dalším důvodům růstu cen ropy patří rostoucí poptávka a násilnosti v Nigérii, postoj OPEC, spory Západu s Íránem kvůli jadernému programu a napětí mezi Tureckem a kurdskými povstalci. Pro Českou republiku je rozhodující cena ruské ropy Ural, která se na dovozu podílí

téměř 65 % a v roce 2008 se vyšplhala na 96,72 USD/barel z 54,36 USD/barel v roce 2007. Následující graf znázorňuje osmiletý vývoj průměrné ceny ropy Brent a její trend.

Graf 23 – Vývoj průměrné světové ceny ropy typu Brent od 01/2001 do 01/2008 podle měsíců včetně znázornění vývojového trendu

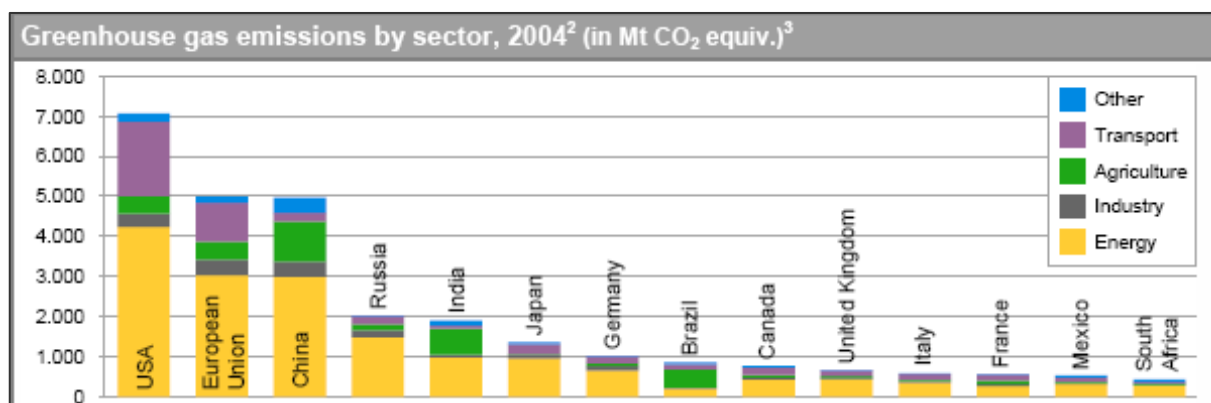
Zdroj: Ministerstvo průmyslu a obchodu

Obr. 3 – Průměrný růst světové poptávky (tis. barelů/den)

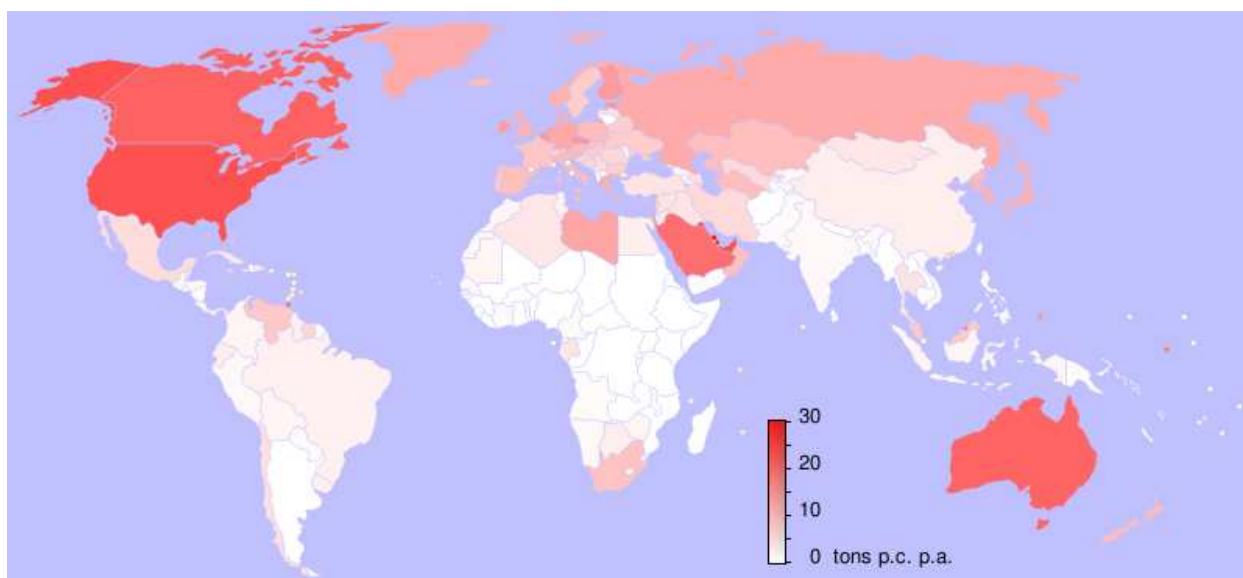
Zdroj: IEA (2007) Medium-Term Oil Market Report

Nejvýznamnějším spotřebitelem přírodních zdrojů a zároveň světovým znečišťovatelem jsou země OECD. Jeníček, Foltýn (2003) dále uvádějí, že státy OECD vypouštějí přibližně 40 % světových emisí oxidů síry a 54 % dusíku (způsobující kyselé srážky), vytvářejí 68 % světového průmyslového odpadu a podílejí se 38 % na potenciálním oteplení atmosféry emisemi skleníkových plynů. Země OECD tvoří 15 % světové populace, tudíž zbytek populace tvoří 85 %. Je na zamyšlenou, zda by bylo vůbec možné a dlouhodobě udržitelné, kdyby zbytek světa využíval, spotřebovával přírodní zdroje a znečišťoval životní prostředí stejnou měrou jako země OECD. Na následujícím grafu jsou největší znečišťovatelé dle sektorů.

Graf 24 – Emise skleníkových plynů dle sektorů 2004

Zdroj:EIA

Obr. 4 – Světové emise CO₂ na osobu

Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_carbon_dioxide_emissions_per_capita

Rozvojové země vyprodukují ¾ globálních emisí CO₂ z důvodu nekvalitního paliva a neefektivních technologií a odhaduje se, že po roce 2010 předstihnou země OECD. Čína by měla předstihnout USA v roce 2010, neboť v důsledku jejího ekonomického růstu se dvojnásobně zvýší její energetická náročnost.

Oblast energií a surovin se potýká jednak s problémem rychlého růstu spotřeby zejména primárních zdrojů energie související s ekonomickým rozvojem a jednak s jejich obrovským plýtváním (jen v České republice v roce 2005 činila nadvýroba elektrické energie 18,5 tis. GWh, která není nikterak využita) a jejich vyčerpatelností.

4.2.2 Environmentální problém

Tato skupina globálních problémů se týká devastace a znečišťování životního prostředí, k němuž dochází již od samého počátku existence civilizace. S rozvojem světového hospodářství došlo i k významnému prohloubení těchto problémů v globálním měřítku.

Jeníček, Foltýn (2003) za nejvýznamnější problémy považují:

- ohrožení globálních biosférických systémů,
- redukce biologického bohatství,
- zmenšující se přírodní zdroje,
- přímé ohrožení člověka.

Řešení globálních environmentálních problémů je nejúčinnějším prostřednictvím mezinárodní spolupráce. Tato spolupráce by měla fungovat na bázi podpory a doplňování, nikoli cestou omezování a nahrazování vhodných domácích strategií. Mezi organizace zabývající se globálními problémy a udržitelným rozvojem patří OSN, OECD, UNEP, UNCTAD či Světová banka. Existují i nevládní organizace jako např. Mezinárodní unie ochrany přírody (IUCN), Celosvětový fond pro přírodu (WWF) nebo Greenpeace. Výsledkem činnosti těchto organizací jsou pak mezinárodní smlouvy a úmluvy týkající se ochrany životního prostředí a přírody. (Jeníček, Foltýn, 2003)

Začátkem roku 2008 Evropská komise vydala tzv. klimaticko-energetický balíček, který obsahuje návrhy nových právních předpisů, díky kterým by EU měla dosáhnout tří cílů stanovených na summitu EU v březnu 2007. Jedná se o snížení emisí CO₂ do roku 2020 o 20 %

oproti roku 1990, dále zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie na 20 % do roku 2020 a zvýšení podílu biopaliv v dopravě v každém členském státě na 10 % také do roku 2020.

Podle zprávy UNDP „velké poučení z klimatických změn je, že rozmařilá spotřeba uhlí v bohatých zemích je ekologicky neudržitelná (...) pokud přijmeme správné reformy, není ještě pozdě na omezení emisí skleníkových plynů na udržitelnou úroveň, aniž bychom obětovali ekonomický růst. Prosperita a klimatická bezpečnost nejsou ve vzájemném rozporu.“

Boj s klimatickými změnami podle UNDP dále zahrnuje např. vyšší zdanění paliv, výraznější regulaci limitů emisí, podporu obnovitelných zdrojů a čisté energie a mezinárodní spolupráci na financování obnovitelných zdrojů energie v rozvojových zemích.

Pro zajímavost, jak napsal deník New York Times, „jedno vyhledávání na portálu Google spotřebuje tolik proudu a vyprodukuje tolik oxidu uhličitého, jako svícení žárovkou za hodinu“. Nicholas Carr, americký odborník na výpočetní techniku, spočítal, že „každý digitální člověk spotřebuje ročně 1752 kilowatthodin a vypustí do vzduchu 1,17 tuny oxidu uhličitého“.²¹

4.2.3 Populační problém

Na Zemi v současné době žije 6,6 miliard obyvatel, v roce 2015 by zde podle odhadů mělo žít 7,3 mld. obyvatel a pokud zůstane růstová trajektorie stejná, tak v roce 2050 by se populace mohla blížit 9 miliardám. Jak uvádí Jeníček, Foltýn (2003), první miliardy dosáhlo lidstvo v roce 1804, druhé v roce 1927 (po 123 letech), třetí v roce 1960 (po 23 letech), čtvrté v roce 1974 (po 14 letech), páté v roce 1987 (po 13 letech), šesté v roce 1999 (po 12 letech). Z toho je patrná akcelerace růstu a zkracování period, během kterých lidstvo překročilo hranici další miliardy. Hovoří se o problému přelidnění a katastrofických scénářích, které se však nemusí nutně vyplnit, neboť, jak dokládá Tab. 13, se v rozvojových zemích porodnost snižuje (zejména v Asii). Důvody poklesu počtu obyvatel uvádí Jeníček, Foltýn (2003) tyto:

- fertilita, migrace;
- stárnutí obyvatelstva – prodloužená délka života a snížená porodnost vedou ke stárnutí populace; za posledních 20 let se zvýšila očekávaná délka života v rozvinutých zemích o 3,5 roku a v rozvojových zemích o 8 let.

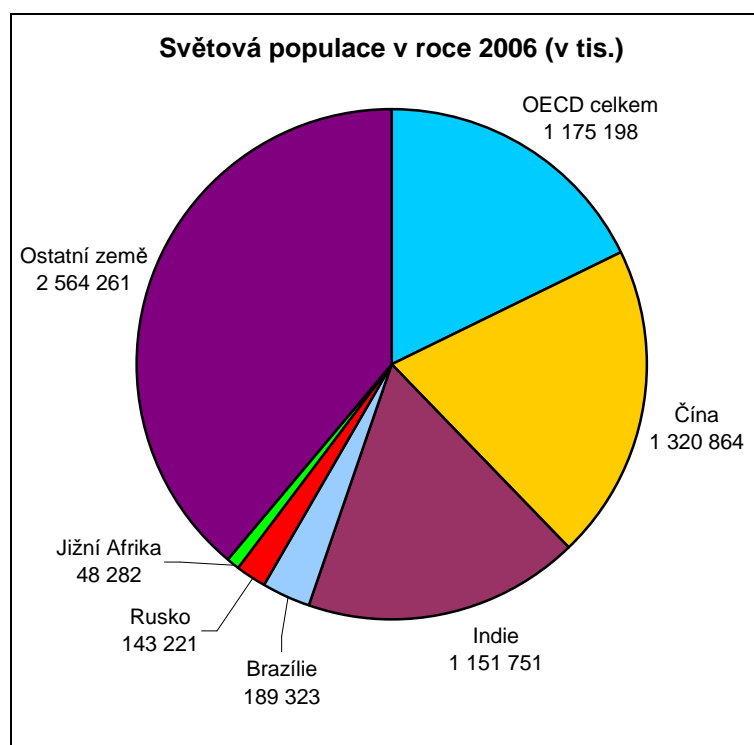
²¹ PROCHÁZKA, T. *Internet zabíjí klima jako letadla* [online]. 2008- , 3.3.2008 [cit. 2008-04-07]. Dostupný z WWW: <http://www.denik.cz/ze_svetu/internet20080302.html>.

Na hodnotách následující tabulky je vidět zmíněný růst populace.

Tab. 15 – Vývoj počtu obyvatelstva světa (v mil.)

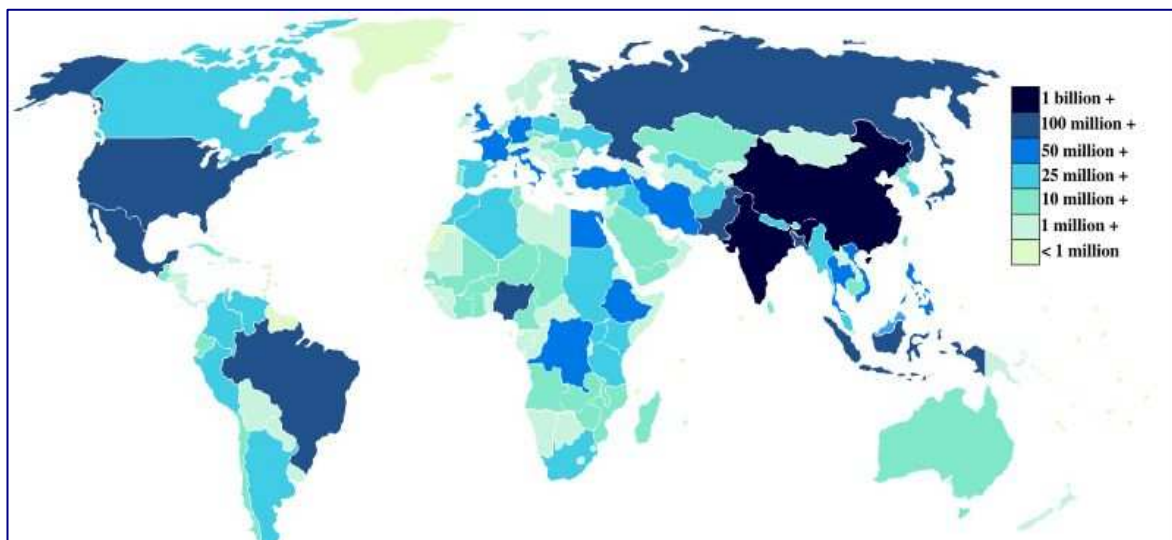
Region	1750	1800	1850	1900	1950	1999	2050	2150
Afrika	106	107	111	133	221	767	1 766	2 308
Asie	502	635	809	947	1 402	3 634	5 268	5 561
Evropa	163	203	276	408	547	729	628	517
Latinská Amerika a Karibik	16	24	38	74	167	511	809	912
Severní Amerika	2	7	26	82	172	307	392	398
Oceánie	2	2	2	6	13	30	46	51
Svět	791	978	1 262	1 650	2 521	5 978	8 909	9 746

Zdroj: Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/World_population

Graf 25 – Světová populace v roce 2006 (v tis.)

Zdroj: OECD Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics - ISBN 92-64-04054-4 - © OECD 2008, vlastní zpracování

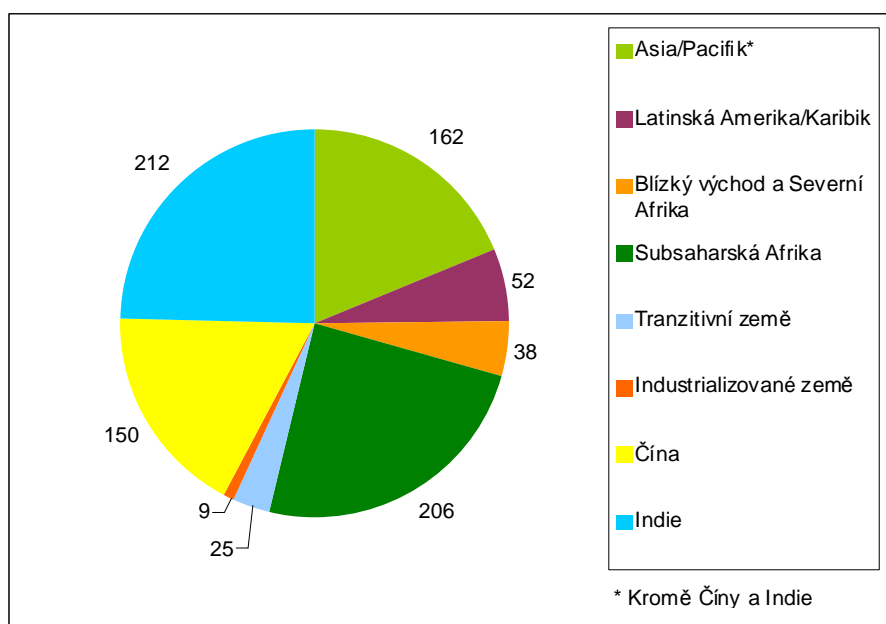
Obr. 5 – Světová populace

Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Image:World_population.svg

4.2.4 Potravinový problém

Potravinový problém je zdrojem napětí a znamená vážné ohrožení dalšího rozvoje společnosti. Lze na světě pozorovat dva protichůdné jevy. Prvním je obecný nedostatek potravin, který postihuje velkou část obyvatelstva, která trpí hladem, podvýživou a s tím spojenými nemocemi, což se týká převážně rozvojových zemí. Tím druhým problémem je nadprůměrný příjem potravin a nevhodné složení potravy, které se projevuje otylostí a má za následek mnohé civilizační choroby, typické zejména pro rozvinuté země.

Pro období 2001 – 2003 FAO odhadl, že na celém světě žije 854 milionů lidí trpících podvýživou (z toho 820 milionů v rozvojovém světě, 25 mil. v tranzitivních zemích a 9 mil. v industrializovaných zemích). Podrobné rozložení obyvatel trpících podvýživou zobrazuje následující graf.

Graf 26 – Počet podvyživených v letech 2001-03

Zdroj: Food Insecurity in the World 2006, vlastní zpracování

Současným nejvýznamnějším problémem je zdražování potravin. Podle Světové banky ceny základních potravin jako pšenice, kukuřice, sója či rýže vzrostly v posledních třech letech celkově o 83 %, a jen cena pšenice meziročně vzrostla o neuvěřitelných 130 %. Na vině jsou kromě neúrody jednak rostoucí ceny ropy, které zdražují výrobu potravin, a jednoznačně jsou na vině i biopaliva, která jsou povinně přimíchávána do nafty a kterými vyspělá část světa chtěla snížit energetickou závislost na cizích zdrojích a redukovat produkci skleníkových plynů. Ovšem samotná výroba biopaliv je vysoce energeticky náročná, nehledě na to, že právě při jejich výrobě se spálí velké množství běžné nafty, v některých případech dokonce i více než vyprodukovaného biopaliva, což podle mého názoru postrádá logiku. Evropská komise je však jiného názoru a trvá na svém záměru nahradit biopalivy do roku 2020 desetinu celkového objemu benzínu a nafty v unijní dopravě. Ozývají se i hlasy, podle kterých je výroba biopaliv v současné době dokonce zločinem proti lidskosti. „Člověk, kdyby se živil zrním, tak spotřebuje zhruba 260 kilogramů zrní ročně, což odpovídá 100 litrům biopaliva, a to je asi 2000 ujetých kilometrů. Brzy budeme řešit problém, zda ujet 2000 kilometrů, nebo zachránit jednoho Nigrijce či dvě súdánské děti.“²² Z toho plyne, že zatímco jedna část světa má největší starost o to, za kolik bude tankovat, ta druhá část bojuje s hladem. Činitelé světové ekonomiky a světové instituce se musí rozhodnout, co je důležitější a podle toho směřovat další kroky. Řešení by mohla přinést tzv. biopaliva 2. generace vyráběná z celulózových surovin, jež jsou stále ve vývoji.

²² <http://www.ct24.cz/o-cem-se-mluvi/13375-biopaliva-maji-podil-na-potravinove-krizi/>

5 Zapojení České republiky do globalizačních procesů

Od počátku 90. let prošla česká ekonomika složitým procesem transformace. Po roce 1997 privatizace bankovního sektoru zahraničními investory vystřídala do té doby převažující zaměření na domácí kapitál. To se odrazilo v přílivu přímých zahraničních investic (PZI) a v oblasti obchodu a investic se řadíme mezi nejotevřenější země v celosvětovém měřítku. Vstup do EU znamenal pro Českou republiku postupné otevírání se světu, včetně trhu práce. Čím více bude česká ekonomika otevřená, tím více budou vývoj naší ekonomiky určovat neúprosné síly globálního trhu, finančního systému a přímých investic nadnárodních korporací. Po odeznění zásadních systémových reforem, procesu privatizace a navození stability se do popředí zájmu dostává dlouhodobě vysoké tempo růstu ekonomiky, otázky investic, lidského kapitálu či inovací. S prohlubující se integrací a s ní spojeným uvolňováním překážek volného obchodu a toků výrobních faktorů se mění podoba hospodářské politiky a na scénu vstupují noví aktéři, kteří ji ovlivňují. Těmito aktéry jsou především nadnárodní společnosti, jejichž rostoucí význam je průvodním jevem globalizace a stal se hybnou silou restrukturalizace české ekonomiky a zároveň určuje další existenci domácích podniků. (Srholec, 2004) Podobně jako v ostatních transformujících se ekonomikách došlo k základní přeměně struktury české ekonomiky od struktury s převažujícím průmyslem ke struktuře s převahou služeb. Co se týče zahraničního obchodu, tak se hlavními partnery staly vyspělé státy s tržní ekonomikou, zejména členské státy EU, a ve zbožové struktuře českého zahraničního obchodu převažují produkty zpracovatelského průmyslu, do kterého zároveň proudí nejvíce PZI. (Lebiedzik, 2006)

Začátkem 90. let se ekonomická situace zhoršila, ale v jejich průběhu se ekonomická úroveň České republiky přibližovala k průměru vyspělých zemí EU 25 (v roce 2006 dosáhla 76 %) a v roce 2005 dokonce předstihla první z původních 15 členských zemí EU – Portugalsko.

5.1 Postavení ČR ve světové ekonomice

Důležitým faktorem pro vymezení postavení národní ekonomiky ve světě v rámci komparativní analýzy je její velikost, jež se vyjadřuje počtem obyvatel žijících na jejím území. Důvodem je fakt, že obyvatelstvo je jednak nositelem kupní síly (determinuje velikost trhu a odbyt) a zároveň je vlastníkem výrobních faktorů (zejména výrobního faktoru práce). Lebiedzik (2006) rozlišuje tři skupiny – velké, středně velké a malé ekonomiky – a podle tohoto

rozlišení patříme s 10,3 mil. obyvatel do skupiny malých ekonomik. Dále je velikost ekonomiky dána rozlohou (78 866 km²) a celkovým objemem vyprodukovaného HDP (3 557,7 mld. Kč, v běžných cenách za rok 2007).

Dalšími faktory jsou ekonomická úroveň měřená úrovní HDP na jednoho obyvatele (24 400 USD v roce 2007; 51. na světě), popř. životní úroveň (úroveň výroby a služeb na obyvatele a výše spotřeby zboží na obyvatele). Ekonomickou úroveň lze také měřit indexem kurzové odchylky (tzv. koeficient ERDI) a sektorovou strukturou ekonomiky. Důležitým faktorem ekonomického rozvoje, resp. konkurenceschopnosti, je zahraniční obchod, jeho komoditní a teritoriální struktura (viz. Tab.19). Intenzita zapojení státu do zahraničního obchodu je určena také právě velikostí země, z čehož vyplývá, že česká ekonomika s malým vnitřním trhem bude více závislá na zahraničním obchodu a bude tím pádem otevřenější než velké země. Významné ukazatele charakterizující postavení národní ekonomiky v kapitálových vztazích získáme z finančního účtu platební bilance o tocích investic a půjček a z hrubého a čistého dluhu. Ukazatel čistého dluhu lépe vyjadřuje vnější zadluženost země, neboť zahrnuje i aktiva tvořená zejména devizovými rezervami. Pro schopnost splácení vnějšího dluhu je důležitá exportní výkonnost ekonomiky a vývoj platební bilance. (Lebiedzik, 2006) Následující tabulky obsahují výše zmíněné ukazatele.

Tab. 16 – Vybrané makroekonomické ukazatele reálné ekonomiky v letech 1993 - 2007

Ukazatele reálné ekonomiky	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
HDP (mld. Kč)	.	.	1467	1683	1811	1997	2081	2189	2352	2464	2577	2815	2988	3232	3558
HDP/obyv. (tis. Kč)	.	.	142	163	176	194	202	213	230	242	253	276	292	315	345
HDP (%)	.	.	.	4,0	-0,7	-0,8	1,3	3,6	2,5	1,9	3,6	4,5	6,4	6,4	6,5
Vývoz zboží a služeb (%)	.	.	.	5,5	8,4	10,4	5,4	16,5	11,2	2,1	7,2	20,7	11,8	14,4	14,5
Dovoz zboží a služeb (%)	.	.	.	12,1	6,9	8,3	4,9	16,3	12,8	5,0	8,0	17,9	5,0	13,8	13,7
Deflátor HDP (%)	.	.	.	10,3	8,4	11,1	2,8	1,5	4,9	2,8	0,9	4,5	-0,2	1,7	3,4
Hrubý disponibilní důchod (mld.Kč)	.	.	1 477	1 670	1 794	1 977	2 053	2 153	2 287	2 365	2 468	2 659	2 822	3 032	3 320
Hrubé národní úspory (mld.Kč)	.	.	424,8	454,9	441,0	525,5	512,1	542,4	570,4	553,3	532,2	620,0	701,4	769,5	893,6
Míra hrubých národních úspor (%)	.	.	28,8	27,2	24,6	26,6	24,9	25,2	24,9	23,4	21,6	23,3	24,9	25,4	26,9
Míra hrubých úspor domácností (%)	.	.	15,2	11,5	11,3	9,3	8,5	8,4	7,4	8,3	7,4	5,4	6,4	6,6	5,1
Míra nezaměstnanosti (%)	4,3	4,3	4,0	3,9	4,8	6,5	8,7	8,8	8,1	7,3	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3
Průměrné reálné mzdy (%)	.	7,8	8,7	8,7	1,3	-1,4	6,2	2,4	3,8	5,4	6,5	3,7	3,3	3,8	4,4
Míra inflace (%)	20,8	10,0	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9	4,7	1,8	0,1	2,8	1,9	2,5	2,8
ERDI*	.	.	.	2,448	2,421	2,224	2,264	2,179	2,034	1,864	1,866	1,845	.	.	.

Zdroj dat: ČSÚ

* Koeficient ERDI je u vyspělejších ekonomik nižší než u méně rozvinutých ekonomik. V původních členských státech EU v roce 2004 se ukazatel pohyboval v rozmezí od 0,756 u Dánska do 1,273 u Portugalska, dále např. 0,940 ve Francii a 0,857 v Lucembursku. Nejhůře si stálo Polsko, Litva a Lotyšsko s ERDI vyšším než 2. ČR se tedy s hodnotou 1,845 řadí mezi státy s největší disparitou cenové hladiny vůči EU. (Lebiedzik, 2006)

Tab. 17 - Vybrané makroekonomické měnové ukazatele v letech 1993 – 2007

Měnové ukazatele	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
CZK/EUR	36,88	35,61	34,08	30,81	31,84	31,90	29,78	28,34	27,76
CZK/USD	29,16	28,78	26,55	27,14	31,71	32,27	34,60	38,59	38,04	32,74	28,23	25,70	23,95	22,61	20,31
Běžný účet platební bilance (mld.Kč)	13,3	-22,6	-36,3	-111,9	-113,0	-40,5	-50,6	-104,9	-124,5	-136,4	-160,6	-147,5	-48,5	-100,8	-89,0
Finanční účet platební bilance (mld.Kč)	88,2	97,0	218,3	113,6	34,3	94,3	106,6	148,0	172,8	347,8	157,1	177,3	154,8	104,9	104,5
Změna devizových rezerv (mld.Kč)	-88,3	-68,3	-197,9	22,5	56,0	-62,6	-57,1	-31,6	-67,2	-216,9	-12,9	-6,8	-92,9	-2,1	-15,7
BÚ/HDP (%)	.	.	-2,5	-6,6	-6,2	-2,0	-2,4	-4,8	-5,3	-5,5	-6,2	-5,2	-1,6	-3,1	-2,5
FÚ/HDP (%)	.	.	14,9	6,7	1,9	4,7	5,1	6,8	7,3	14,1	6,1	6,3	5,2	3,2	2,9

Zdroj dat: ČSÚ

Tab. 18 - Vybrané makroekonomické fiskální ukazatele v letech 1993 – 2007

Fiskální ukazatele	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Vládní deficit (přebytek) (mld. Kč)	.	.	-197,0	-55,8	-68,8	-100,1	-77,3	-81,5	-135,0	-166,8	-170,6	-83,3	-106,7	-85,9	-56,1
Vládní deficit (přebytek) / HDP (%)	.	.	-13,4	-3,3	-3,8	-5,0	-3,7	-3,7	-5,7	-6,8	-6,6	-3,0	-3,6	-2,7	-1,6
Saldo státního rozpočtu (mld.Kč)	1,1	10,4	7,2	-1,6	-15,7	-29,3	-29,6	-46,1	-67,7	-45,7	-109,1	-93,7	-56,3	-97,6	-66,4
Saldo SR/HDP (%)	.	.	0,5	-0,1	-0,9	-1,5	-1,4	-2,1	-2,9	-1,9	-4,2	-3,3	-1,9	-3,0	-1,9
Vládní dluh (mld. Kč)	.	.	214	210	237	300	341	405	592	702	775	855	889	952	1 019
Dluh sektoru vlády, % HDP	.	.	14,6	12,5	13,1	15,0	16,4	18,5	25,1	28,5	30,1	30,4	29,7	29,4	28,7
Státní dluh (mld. Kč)	158,8	157,3	154,4	155,2	173,1	194,7	228,4	289,3	345,0	395,9	493,2	592,9	691,2	802,5	892,3
Státní dluh/HDP (%)	.	.	10,5	9,2	9,6	9,8	11,0	13,2	14,7	16,1	19,1	21,1	23,1	24,8	25,1

Zdroj dat: ČSÚ

V roce 2007 dosáhl zahraniční obchod nejlepších výsledků od roku 1993. V porovnání s rokem 1993 vzrostl obrat zahraničního obchodu 5,7krát na 4 846,1 mld. Kč. Česká ekonomika se tím stala jednou z nejotevřenějších ekonomik v EU a zároveň jako jediná z nových členských států EU vykazovala kladné saldo zahraničního obchodu. Hodnota vývozu na 1 obyvatele vzrostla v roce 2007 přibližně na 240 tis. Kč z téměř 41 tis. Kč v roce 1993.²³

Naším největším obchodním partnerem je Evropská unie, která se na celkovém obratu zahraničního obchodu ČR podílí ze ¾. V rámci EU je hlavním obchodním partnerem Spolková republika Německo s podílem přibližně 35 % celkového obratu zahraničního obchodu ČR. Snahou ČR je udržet nebo prohloubit rozmanitost teritoriální struktury zahraničního obchodu s cílem omezit závislost české ekonomiky na několika trzích, jejichž případné konjunkturální výkyvy by mohly negativně ovlivnit i Českou republiku.²⁴

²³ ČSÚ, Vývoj zahraničního obchodu v roce 2007. [cit. 2008-05-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument40224.html>>.

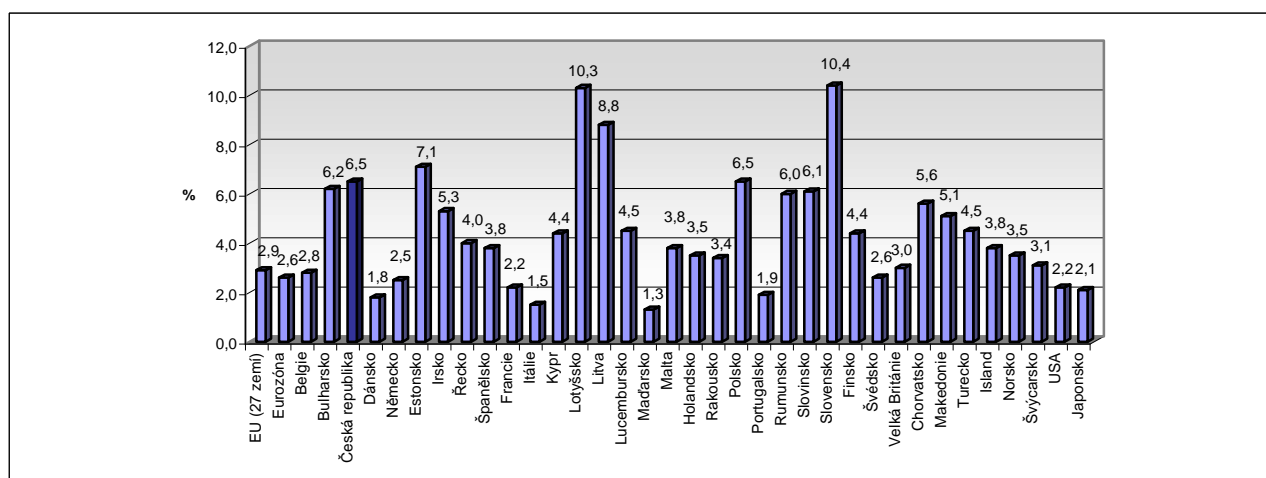
²⁴ Tamtéž.

Tab. 19 – Teritoriální struktura zahraničního obchodu ČR v roce 2007

Země	VÝVOZ		DOVOZ	
	mil. Kč	Podíl na vývozu (%)	mil. Kč	Podíl na dovozu (%)
SRN	761 775	30,8	670 602	28,1
Slovensko	216 927	8,8	128 293	5,4
Polsko	148 291	6,0	137 377	5,8
Francie	132 697	5,4	109 346	4,6
Itálie	120 271	4,9	114 049	4,8
Rakousko	115 044	4,7	91 059	3,8
Rusko	57 571	2,3	112 248	4,7
Nizozemsko	91 563	3,7	92 463	3,9
Velká Británie	123 828	5,0	65 149	2,7
Čína	14 022	0,6	185 368	7,8
Maďarsko	77 427	3,1	67 894	2,8
Belgie	70 167	2,8	47 092	2,0
USA	48 003	1,9	53 871	2,3
Španělsko	64 498	2,6	46 370	1,9
Japonsko	10 124	0,4	77 627	3,3
Švédsko	43 377	1,8	27 358	1,1
Švýcarsko	35 475	1,4	27 288	1,1
Dánsko	21 837	0,9	19 071	0,8
Ukrajina	24 007	1,0	13 847	0,6
Rumunsko	31 698	1,3	10 861	0,5
Tchaj-wan	1 490	0,1	25 174	1,1
Turecko	14 709	0,6	15 797	0,7
Finsko	14 146	0,6	12 877	0,5
Norsko	12 886	0,5	8 990	0,4
Ázerbájdžán	1 185	0,0	20 737	0,9

Zdroj dat: ČSÚ, Vývoj zahraničního obchodu v roce 2007. [cit. 2008-05-17]. Dostupný z WWW:

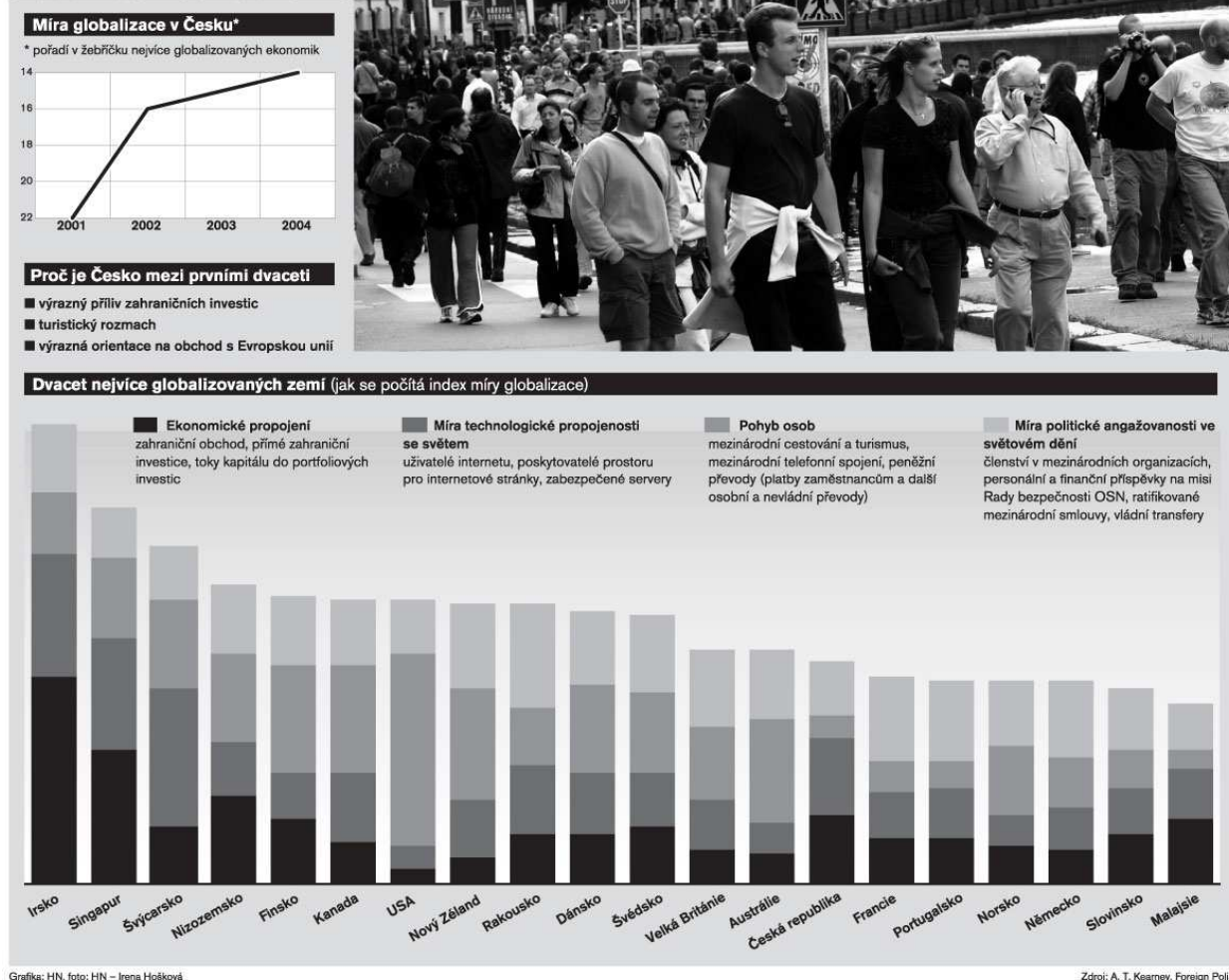
<<http://www.mpo.cz/dokument40224.html>>.

Graf 27 – Míra růstu reálného HDP v roce 2007 (v %) a pozice ČR ve světě (7. místo)

Zdroj dat: Eurostat, vlastní zpracování

Globalizace v Česku a ve světě

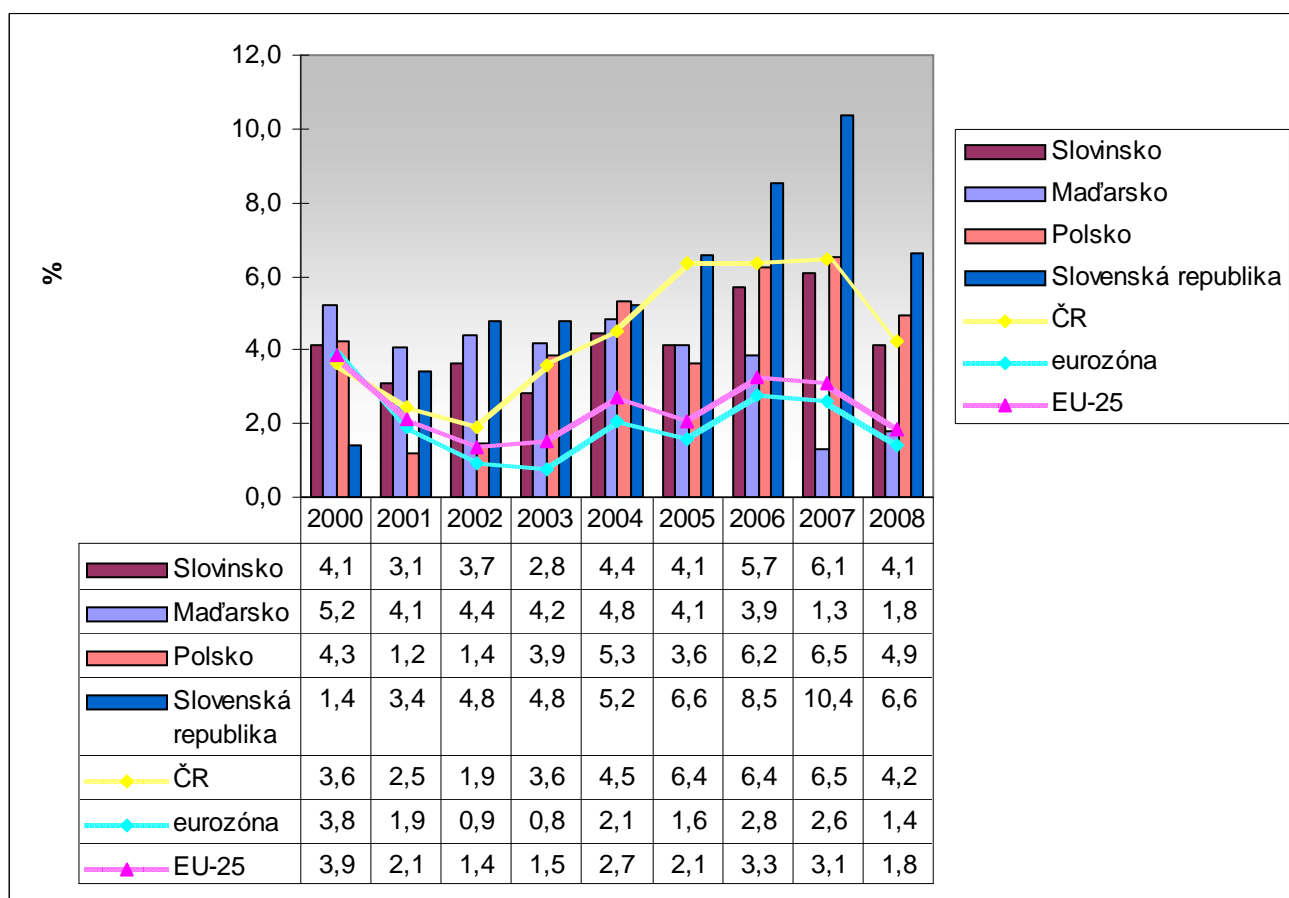
Obr. 6 – Míra globalizace v ČR a ve světě

Zdroj: Hospodářské noviny, 7.4.2004

5.2 Srovnání ekonomiky ČR s Evropskou unií

Pro země, které do Evropské unie přistoupily spolu s Českou republikou v květnu roku 2004, je typická konvergence k tradičním ekonomikám EU. Všechny těchto deset zemí rostlo v letech 2004 – 2006 rychleji než průměrné roční tempo zemí EU-15. V období 2000 – 2005 byla ČR jedna z nejvíce konvergujících ekonomik k úrovni EU. V roce 2000 činil podíl úrovně HDP na obyvatele v přepočtu podle parity kupní síly v ČR k průměru zemí EU-25 63,7 %, v roce 2004 70,1 % a v roce 2005 dosáhl asi 73 %. Na procesu konvergence se podílelo především zrychlení růstu výkonu naší ekonomiky. Zatímco mezi lety 1996 – 2004 rostl HDP v průměru o 2,21 % ročně, od roku 2005 – 2007 rostl každým rokem více než šesti procenty. Pro letošní rok (2008) je růst odhadován na pouhých 4,2 % (odhad ministerstva financí ČR je vyšší,

očekává 4,7 % růst), což je stále 3krát víc než v prostoru eurozóny (viz. Graf 26). Toto snížení je důsledek již zmíněné americké hypoteční krize a od ní se odvíjející světové recese, jakožto problém globálních trhů. Na Evropském bankovním a finančním fóru se guvernér ČNB Z. Tůma ke krizi ve Spojených státech ve spojení s Českou republikou vyjádřil, že „v současné době neexistuje systémové riziko“ a krize, jestli k ní dojde, se bude týkat individuálně jedinců, či domácností. Zároveň zde zaznělo, že nově rozvíjející se státy jsou odolné vůči krizi v USA, protože české finanční instituce neobchodovaly s americkými úvěrovými deriváty a české úvěrování je zdravé.

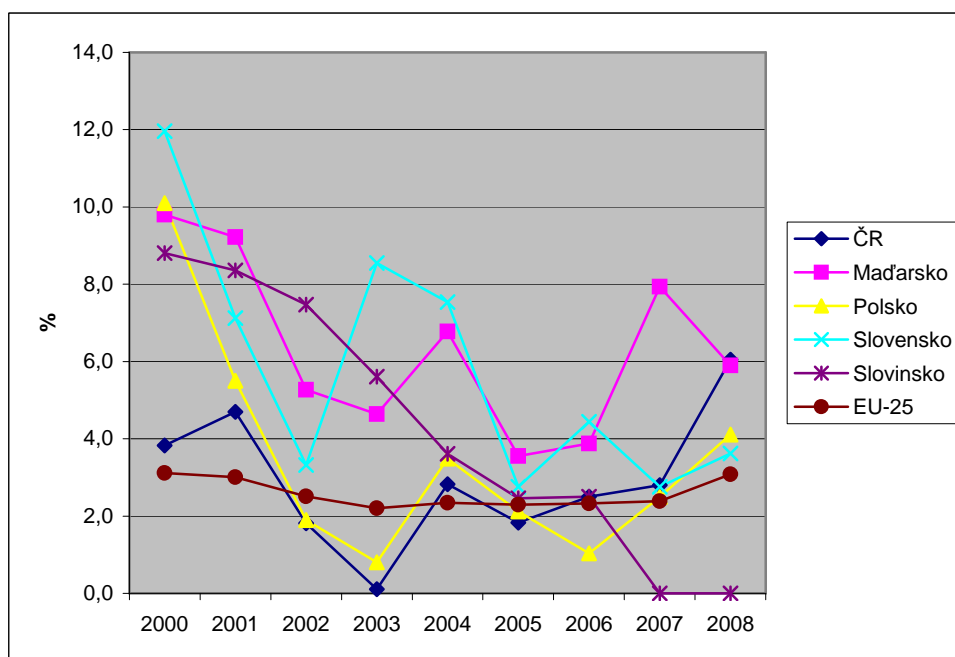

Graf 28 - Porovnání meziročního růstu reálného HDP České republiky s tradičními a novými členy EU v letech 2000 – 2008 (v %)

Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008, vlastní zpracování

Česká republika byla až do loňského roku v konvergenci k evropské hospodářské a měnové unii úspěšná (viz. Graf 29). V roce 2006 dokonce splnila maastrichtské kritérium cenové stability, kterým byl průměr tří zemí (Finska, Polska a Švédsko) dosahujících v roce 2006 nejnižší inflace zvýšený o 1,5 p.b., a činilo 2,9 %. Úspěchu v cenové stabilitě bylo dosaženo

v období celkového ekonomického růstu, kdy se naopak očekává vyšší inflace, a potvrdilo se tak, že český ekonomický růst je i za této situace neinflační. Polovina nových členských zemí EU, které přistoupily spolu s ČR, kritérium cenové stability nesplnila. Jsou jimi Maďarsko 4 %, Slovensko 4,3 %, Litva 3,8 %, Estonsko 4,4 % a Lotyšsko 6,6 %. Oproti roku 2007, kdy míra růstu inflace dosáhla pouhých 2,8 %, se odhad na letošní rok (2008) vyšplhal až na 6,0 %. (Eurostat)

Graf 29 - Porovnání míry inflace České republiky s tradičními a novými členy EU v letech 2000 – 2008 (v %)

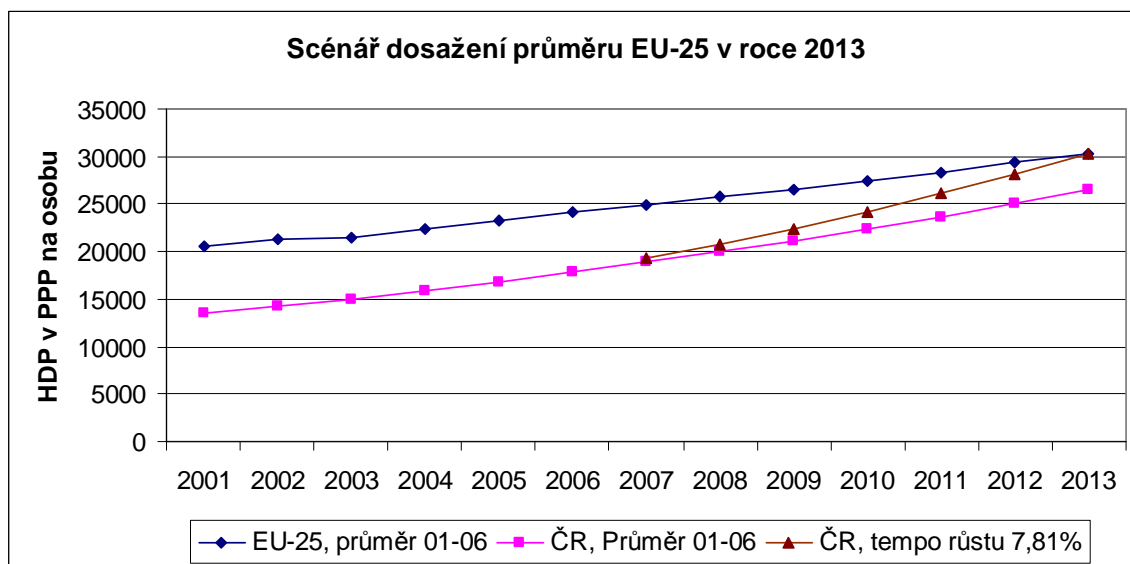
Zdroj: World Economic Outlook Database, April 2008, vlastní zpracování

Dalšími kritérii přibližování se k úrovni EU jsou deficit veřejných rozpočtů a poměr vládního dluhu k HDP (viz. Tab. 18). Obě kritéria splňujeme, ale kritérium tříprocentního limitu deficitu veřejných rozpočtů k HDP splňujeme jen těsně. Je tedy otázkou, zda si tuto úroveň udržíme.

Strategie hospodářského růstu je dokument týmu autorů, jenž je institucionálně zaštitěn Českým statistickým úřadem, Vysokou školou ekonomickou v Praze a Technologickým centrem AV ČR. Jeho cílem je přiblížit Českou republiku k ekonomické úrovni hospodářsky rozvinutějších zemí EU pomocí ukazatele HDP na jednoho obyvatele, jehož průměru bychom mohli dosáhnout v roce 2013 při předpokládaných tempech růstu (viz. Graf 30). Strategie hospodářského růstu se zaměřila na pět prioritních oblastí, na kterých stojí konkurenceschopnost ČR, a jsou jimi:

- institucionální prostředí,

- zdroje financování,
- infrastruktura,
- rozvoj lidských zdrojů,
- výzkum, vývoj a inovace.

Graf 30 – Dosažení úrovně EU-25 v roce 2013

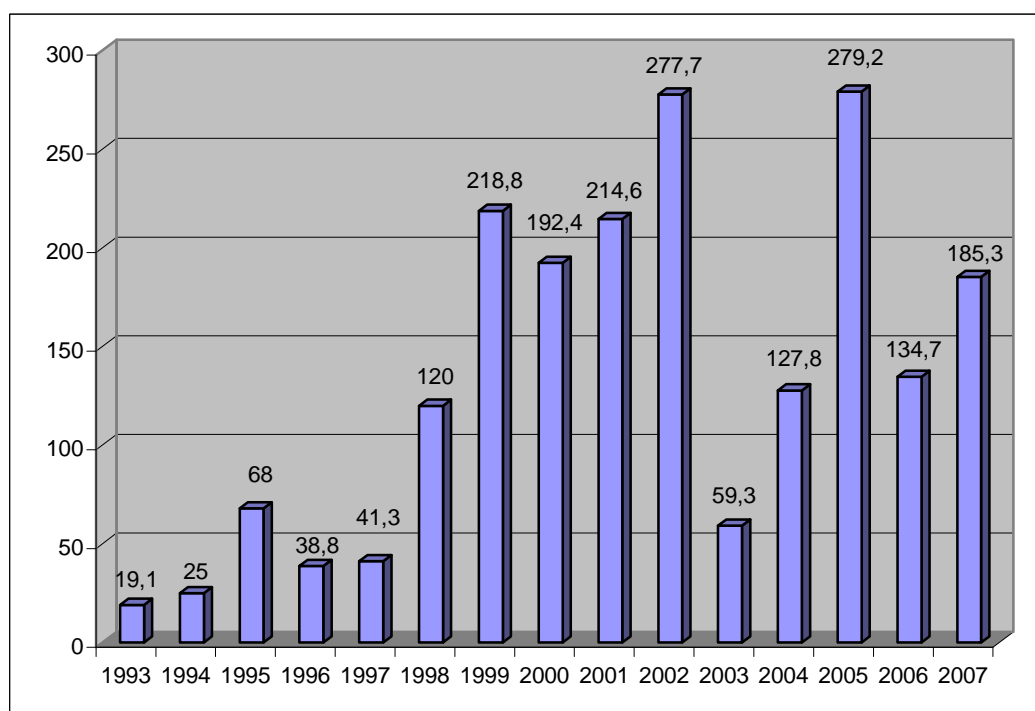
Zdroj: Strategie hospodářského růstu ČR

V žebříčku hodnocení konkurenceschopnosti²⁵ ekonomik, které provádí Mezinárodní ústav pro rozvoj managementu se sídlem ve Švýcarsku na základě komplexního vyhodnocení asi tří set indikátorů, se ČR umístila v roce 2001 na 29. místě z celkových 49 sledovaných zemí (mezi Maďarskem a Japonskem). Celkové hodnocení vychází ze čtyř hlavních faktorů konkurenceschopnosti – ekonomická výkonnost země, efektivnost fungování vlády, efektivnost fungování podniků a infrastruktura. Kladné hodnocení naší ekonomiky se týkalo zejména rozsáhlých investičních pobídek pro zahraniční investory, vysokého podílu obyvatelstva s úplným středním vzděláním, reálné krátkodobé úrokové míry, nízké zahraniční zadluženosti, stability směnného kurzu apod. Naopak byly vládě vytýkány příliš vysoké dotace soukromým a veřejným společnostem, vysoký růst státního dluhu, vysoký povinný příspěvek zaměstnavatele na sociální zabezpečení, příliš vysoká míra zdanění, vysoký výskyt korupce apod. (Klvačová, 2003)

²⁵ „Mezinárodní konkurenceschopnost se chápe jako schopnost země proniknout se svým obchodovatelným zbožím a službami na zahraniční a světové trhy a z takové mezinárodní směny získávat komparativní výhody.“ (SLANÝ, A., Konkurenceschopnost české ekonomiky (vývojové trendy), s. 31.

5.3 Přímé zahraniční investice v České republice

Pozitivní vývoj výkonu a konkurenceschopnosti české ekonomiky je důsledkem její restrukturalizace a modernizace, k čemuž velkou mírou přispěl právě příliv PZI. Mezi novými členy EU máme jeden z nejvyšších objemů přílivu PZI (přepočteno na jednoho obyvatele). V letech 1993 – 2007 dosáhl celkový příliv PZI do České republiky 1 827 mld. Kč a z toho 680 mld. Kč nateklo do zpracovatelských odvětví a 945 mld. Kč do sektoru služeb. Nutno poznamenat, že podniky se zahraničním kapitálem vytvářejí minimálně 25 % HDP. Následující graf znázorňuje vývoj přílivu PZI do České republiky.

Graf 31 – Příliv přímých zahraničních investic do ČR v letech 1993 – 2007 (mld. Kč)

Zdroj dat: ČNB

Následující tabulka uvádí dvacet nejvýznamnějších firem v České republice, pořadí je dáno velikostí výnosů za rok 2005. Mezi těmito dvaceti společnostmi má jen sedm z nich zemi původu v České republice a v celkovém žebříčku zahrnujícím 100 firem ji má pouhých 34.

Tab. 20 – Pořadí dvaceti nejvýznamnějších společností v ČR v roce 2005

Pořadí	Společnost	Výnosy (mil. Kč)	Změna oproti roku 2004	Země původu
1	ŠKODA AUTO	182 251	15%	Německo
2	UNIPETROL RAFINÉRIE	82 909	36%	Česko
3	RWE TRANSGAS	71 173	20%	Nizozemsko
4	ČEZ	67 644	-15%	Česko
5	MITTAL STEEL OSTRAVA	57 077	-28%	Švýcarsko
6	FOXCONN CZ	55 549	13%	Nizozemsko
7	MORAVIA STEEL	54 415	4%	Česko
8	ČESKÁ POJIŠŤOVNA	50 050	11%	Nizozemsko
9	ČESKÉ DRÁHY	45 156	-1%	-
10	OKD	41 550	19%	Česko
11	BARUM CONTINENTAL	39 617	4%	Francie
12	ČESKÝ TELECOM	39 319	10%	Španělsko
13	AHOLD CZECH REPUBLIC	36 400	12%	Česko
14	METALIMEX	35 360	-2%	-
15	MAKRO CASH & CARRY ČR	34 392	3%	Nizozemsko
16	TŘINECKÉ ŽELEZÁRNY	33 141	5%	Česko
17	CHEMOPETROL	32 812	17%	Česko
18	ČESKÁ SPORITELNA	31 536	4%	Rakousko
19	SHELL CZECH REPUBLIC	31 438	29%	Nizozemsko
20	ČESKOSLOVENSKÁ OBCHODNÍ BANKA	30 172	0%	Belgie

Zdroj: BIZ 100 – žebříček nejvýznamnějších firem v Česku, vlastní zpracování

Výnosy firem v „BIZ 100“ v roce 2005 tvořily 78 % HDP České republiky a jejich ziskem by bylo možné 2,5krát splatit rozpočtový deficit. Průměrný výnos jedné firmy za den činil 64 mil. Kč a výtěžek téže průměrné firmy téměř 4 mil. Kč. A aby tuto částku vydělal průměrný Čech, musel by na ni pracovat 17 let. Podle žebříčku BIZ 100 se stala největší firmou roku 2006 společnost Škoda Auto, která zároveň dosahuje největších tržeb, největšího zisku dosáhl ČEZ a České dráhy zaměstnávají nejvíce lidí.²⁶

„Firmy v BIZ 100 dosáhly celkových výnosů ve výši 2,3 bilionu korun, tržeb 2,1 bilionu korun a vytvořily čistý zisk ve výši 140 miliard korun. Těchto hodnot dosáhly prostřednictvím více než 370 tisíc zaměstnanců. Výnosy firem meziročně vzrostly o 133 miliard korun, tyto společnosti vydělaly o 9 miliard více a zaměstnávaly o 6 tisíc lidí méně.“²⁷

²⁶ NÁPRAVNÍK, L., et al. 100 největších českých firem . *BIZ* [online]. 2007 [cit. 2008-05-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.casopis.biz/?q=node/518>>.

²⁷ Tamtéž

6 Zhodnocení světové ekonomiky a globalizace

Z údajů vývoje světového hospodářství uvedených v první kapitole je patrné, že se světová ekonomika utvářela velmi pozvolna a nenápadně. Za jejím vznikem stály ušlechtilé snahy navrátit Evropě její předválečnou tvář a nastolit udržitelný světový mír prostřednictvím vytvořených mezinárodních organizací. S prohlubující se integrací a s ní spojenými procesy se nastartoval proces globalizace, jehož hnací silou se stala zejména liberalizace mezinárodního obchodu, liberalizace kapitálových toků a vědeckotechnický pokrok. Živě se diskutuje o jejích příčinách, projevech a důsledcích. Svět se začal po všech stránkách propojovat a „zmenšovat“. Nehledě na to, že se všechny procesy i činnosti s rozvojem technologií urychlují, což má také zásadní vliv na způsob života a jeho přizpůsobování se rychlému životnímu tempu.

V posledních několika letech se světová ekonomika zformovala do takové podoby, že jsou její účinky více než zřejmé a společnost se nemůže rozhodnout, zda jsou pro ni spíše pozitivní či negativní. Pro názorný příklad nemusím sahát daleko do minulosti, neboť současné dění ve světové ekonomice je tou nejlepší ukázkou toho, jak fungují globální trhy. Je jí krize, která zasáhla americký trh hypoték na konci roku 2006. Přivedla americkou ekonomiku do recese a krize bankovního sektoru se začala rozšiřovat i do Evropy. Tato finanční krize se promítla i do poklesu tempa růstu HDP Evropské unie. Tento proces přelévání a vzájemného ovlivňování by se dal přirovnat ke spojeným nádobám, tedy globálním trhům. V těchto situacích můžeme ocenit nezávislost národní měnové politiky a relativní uzavřenost. A to je právě ten rozpor mezi tím, zda nechat globalizaci proniknout do národních států nebo si zachovat aspoň částečnou nezávislost a moc samostatně se rozhodovat. Bohužel na světě těžko najdeme zemi, do které by nepronikly stopy globalizace, jaké za sebou zanechávají společnosti typu McDonald's, Coca-Cola, či Shell. Zajímavá je situace v některých dosud izolovaných oblastech, jako např. Bhútánské království. Bhútánský král zastává názor, že „důležitější než hrubý národní produkt je hrubé národní štěstí“. Pečlivě zde udržují hodnoty buddhismu a zachovávají tradice. Ale i Bhútán, který dlouho odolával vymoženostem Západu svou politikou izolacionismu, byl přes všechny své snahy lapen do spárů globálního kapitalismu. Lze jen těžko odhadnout, jak dlouho ještě bude tato země schopna držet rozpínavé nadnárodní korporace, přitahované vidinou levné pracovní síly, za hranicemi svého království.

Proces globalizace by se dal přirovnat k rozjetému vlaku, který se řítí neznámo kam a který nelze zastavit. Proto má obrovské množství odpůrců, ale i příznivců, kteří si od ní (na

rozdíl od těch druhých) slibují lepší budoucnost. Hlavním motivem světové ekonomiky je ekonomický růst, který globalizace přináší. Růst za každou cenu je však v rozporu se zájmy společnosti a kvalitu života spíše snižuje. V této souvislosti mě napadá otázka, jak dlouho ale může globalizace růst světového hospodářství přinášet, přeci nemůže růst donekonečna. A co se bude dít dál? Ještě stále existují potenciální růstové oblasti (viz. rozvojové země), ale reálně hrozí, že další rozvoj narazí na omezení na straně zdrojů.

Uvedu příklad, který je přesným odrazem způsobu chování obchodníků. „Ročně se přepravuje 400 tisíc belgických vepřů do Parmy, tam se vykrmují mlékem z Hamburku, porážejí a putují po silnici jako parmská šunka zpátky do Belgie. Obchodní řetězec COOP dodává holštýnské mléko a irské máslo do Mnichova a ve stejný den allgäuské mléko do Hamburku. Brambory z Wetterau se přepravují na praní do Itálie a později se prodávají v německých supermarketech.“²⁸ Je to určitá forma politiky snižování nákladů, kterou lze uplatňovat díky nízkým přepravním nákladům. Ale vzhledem k prudkému růstu světových cen ropy, budou pravděpodobně nuceni přehodnotit svou strategii. Nehledě na to, že je to obrovské plýtvání energií a zbytečné zatěžování životního prostředí.

V souvislosti s globalizací se objevují stále nové otázky, jež jsou zároveň obavami, jako např.: zda zvítězí globální kapitalismus nad demokracií?, „jaký smysl má zastupitelská demokracie, ve které politici plní přání korporací, a nikoli svých voličů?“²⁹, jak je možné, že honba za ziskem a hospodářským růstem je povyšována nad morální hodnoty? apod. Litují snad politici, že nechali nadnárodní společnosti dojít tak daleko, že si mohou dovolit vyhrožovat vládám tím, že přemístí výrobu do jiné země, kde budou mít ještě lepší podmínky? Na začátku stála snaha vlád podpořit podnikání a inovace doprovázené vznikem nových pracovních míst např. tím, že snížily daně, zrušily regulace cen, přivřely oči při porušování ekologických zákonů. Vlady nositelům kapitálu vycházejí vstříc a přitom pro ně stát se svou úlohou představuje nepříjemné omezení vlivu moci a síly. Pro globální kapitalismus je nejlepší stát – poslušný stát, který mu zamete cestičku k levné a flexibilní pracovní síle, ochotné pracovat za symbolickou cenu, která se odborově neangažuje. Samozřejmě, že existují společnosti, které se o své zaměstnance starají a hesla jako motivace pracovníků či odměňování jsou součástí kultury společnosti. Samozřejmě za tím není láska k lidem, ale jejich vyšší pracovní nasazení a zájem na růstu společnosti.

²⁸ LAFONTAINE, O., MÜLLEROVÁ, CH., Žádný strach z globalizace. Blahobyt a práce pro všechny, s. 32.

²⁹ HERTZOVÁ, N., Plíživý převrat : globální kapitalismus a smrt demokracie, s. 15.

Od okamžiku, kdy ČR opustila svět socialistické centrálně plánované ekonomiky a vstoupila do Evropské unie, se ocitla v luxusním balení tržně orientovaného světa, kde se úloha státu značně oslabuje. Dostali jsme se do kolotoče systému založeném na laissez-faire ekonomice, kultuře konzumu, moci kapitálu a volném trhu. Vede se nám dobře, naše životní úroveň stále roste, ale za jakou cenu. Ze společnosti se vytrácí morální hodnoty jako spravedlnost, slušnost, šetrné zacházení s přírodou apod. V politice chybí vůdčí osobnosti, občané čím dál víc ignorují volební urny a zpochybňují vážnost politiky.

Rolný, Lacina (2001) píší o dobrovolném přijetí společnosti bez hranic. Ovšem tato idea naráží na skutečnost, že tu proti sobě stojí různé politické systémy – demokracie versus totalitní či autoritativní režimy – a náboženství. Vyspělý svět uznává jediný správný politický systém – demokracii – a snaží se přesvědčit zbytek světa o jejím dobrovolném přijetí. Jak ale někoho přesvědčit, aby přijal cizí pravdu za svou. Zejména USA to řeší z pozice síly a vnucuje svou vůli slabším, což postoj vůči demokraciím spíše zhoršuje. Tento problém souvisí s rozvojovou pomocí chudým zemím, která však nepřináší výsledky. Africké země zůstaly chudé navzdory obrovské rozvojové pomoci, která do nich desítky let proudila.

Žijeme v době, kdy dochází k přeměně tradičního uspořádání světa. Dalo by se říci, že svět, jak ho známe, dostává novou podobu, která nás na jednu stranu děsí a na druhou stranu od ní mnohé očekáváme. Katastrofické scénáře se nemusí vyplnit v případě, že najdeme kompromis mezi etikou a trhem a obnovíme křehkou rovnováhu mezi občanem a státem.

7 ZÁVĚR

Práce je zaměřena na problematiku světové ekonomiky a globalizačních procesů, s níž se setkáváme ve všech aspektech života prakticky denně. Ani si kolikrát neuvědomujeme, že i běžný nákup v hypermarketu z nás činí účastníky globální ekonomiky. Tato práce může být podnětem k přemýšlení či jen pozastavení se nad současnou situací ať už z pohledu ekonomického, politického, ekologického nebo jednoduše lidského.

Světová ekonomika je definovaná od vzniku světové ekonomické soustavy, přes její vývoj, až po současné světové tendence. V průběhu vývoje se v rámci světové ekonomiky zformovala tři hlavní ekonomická centra (USA, Japonsko a EU). Jednotlivá centra jsou popsána z hlediska významných mezníků v jejich hospodářském vývoji i současných tendencích, dále analýzou hlavních makroekonomických ukazatelů a jejich grafickým znázorněním jsou tato centra charakterizována a později metodou komparace navzájem porovnávána. Ve světovém hospodářství hrají důležitou úlohu i ostatní ekonomiky včetně rozvojových zemí. Mezi nimi se vyčleňují země s vysokým ekonomickým potenciálem, u kterých se do budoucna předpokládá, že vytvoří další důležitá ekonomická centra. Za potenciální světová ekonomická centra se považují Čína a Rusko.

Dále jsou samostatně popsány globální problémy ve světové ekonomice pro přehlednost rozčleněné do dvou skupin – antroposociální a intersociální problémy (např. globální problémy chudoby a zadluženosti) a přírodně sociální problémy (energetický a surovinový problém, environmentální, populační a potravinový problém). Globální problémy pro účely této práce jsou popsány v rozsahu odpovídajícím hlavnímu tématu práce, tudíž zde nejsou zmíněny všechny, ale jen vybrané z nich, tak aby poskytly alespoň základní představu o jejich závažnosti.

Pozornost je věnována České republice a jejímu zapojení do globalizačních procesů prostřednictvím přílivu zahraničních investic či zapojení do zahraničního obchodu. Ukazatelé, které vymezují postavení České republiky ve světové ekonomice v rámci komparativní analýzy, dokládají, že jsme sice malý, leč otevřený trh, a máme dobré předpoklady k dalšímu růstu. Porovnání s Evropskou unií je provedeno na bázi komparace s vybranými zeměmi, které do EU vstoupily ve stejné vlně, a to z toho důvodu, aby bylo dosaženo relevantních výsledků.

Závěrečné hodnocení je jakýmsi shrnutím tendencí globální ekonomiky a vyjádřením subjektivního názoru na probíhající světový vývoj. Dospěla jsem k závěru, že globalizace je velmi rozporuplný a složitý proces a nelze ho jednoznačně vyzdvihovat či naopak jednoznačně odmítat. Tak jako všechno, má i globalizace své pozitivní a negativní dopady. Zkušenosti z finančních a následných hospodářských krizí v minulosti dokazují, že se zatím nepodařilo najít účinné nástroje na zvládnutí negativních důsledků globalizace. Tento proces je stále ve fázi formování a jeho nesporná pozitiva střídají četná negativa. Před námi leží dlouhá cesta k tomu, než se světová ekonomika zformuje do nové podoby a než se přizpůsobí i způsob života a myšlení lidí. Souběžně vedle sebe probíhají dva protichůdné procesy – globalizace, která vede k univerzalizaci světové ekonomiky, a regionalizace, která ji naopak rozkládá na menší hospodářské celky. Jde tedy o protiklad mezi univerzálním a individuálním. Globalizace přináší utváření multikulturní společnosti, ke které se lidstvo bude muset nejdříve dopracovat. Podle mého názoru je tato představa unifikovaného světa pro dnešní společnost nepředstavitelná. Je to jako bychom se obraceli k vlastní minulosti a tradicím zády. Člověk potřebuje někam patřit, proto je společnost tak strukturovaná. Snad ani globalizace nemůže docílit toho, aby celá světová populace čítající přes šest miliard lidí vytvořila jednotnou společnost. Se všemi problémy, které s sebou globalizace přináší, se bude muset lidstvo nějakým způsobem v budoucnu vypořádat.

Tato práce má zejména teoretický přínos. Stav světové ekonomiky a globalizačních procesů je popsán aktuálními a kvalitními daty, jež mají relevantní hodnotu. Praktický přínos této práce spočívá pro čtenáře v tom, že získá konkrétní orientaci v jednotlivých částech světové ekonomiky a globálních problémů, což může v praxi využít při řízení a rozhodování o aktivitách jednotlivých ekonomických subjektů. Konkrétně ji mohou využít např. analytici a investoři při fundamentální analýze finančních trhů v rámci investičního rozhodování, na který trh vstoupit.

Diplomová práce může být dále využita jako studijní podklad k novému předmětu navazujícího magisterského studia fakulty ekonomicko-správní - Globální ekonomika.

Jsem toho názoru, že cíl práce, stanovený v úvodu, byl splněn.

LITERATURA

BALANYÁ, B., et al. *Odvrácená strana Evropské unie: Evropa v režii nadnárodních korporací*. 1. vyd. Košice : Paradigma.SK, 2000. 311 s. ISBN 80-968603-2-1.

CIHELKOVÁ, E., NEUMANN, P. *Globalizace, regionalismus a centra světové ekonomiky*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2000. 44 s. Aktuální otázky světové ekonomiky; sv. 11. ISBN 80-245-0112-0.

CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika : základní nárys a nový vývoj*. 1. vyd. Praha : ETC Publishing, 1997. 257 s. ISBN 80-86006-48-4.

EPPING, R. Ch. *Průvodce globální ekonomikou*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 240 s. ISBN 80-7178-825-2.

FALTUS, J., PRŮCHA, V. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 1996. 194 s. ISBN 80-7079-931-5.

FALTUS, J., PRŮCHA, V. *Hospodářské dějiny*. 2. dotisk prvního vydání vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1995. 143 s. ISBN 80-7079-674-X.

HERTZOVÁ, N. *Plíživý převrat : globální kapitalismus a smrt demokracie*. 1. vyd. Praha : Dokořán, 2003. 255 s. ISBN 80-86569-46-2.

JENÍČEK, V., FOLTÝN, J. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2.

KAŠPAR, V. *Nadnárodní společnosti ve světové ekonomice*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2000. 26 s. Aktuální otázky světové ekonomiky ; sv. 9. ISBN 80-245-0088-4.

KINKOR, J. *Trh a stát: k čemu potřebujeme filozofii*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1996. 173 s. ISBN 80-205-0522-9.

KLVAČOVÁ, E. *Vstup do Evropské unie : oslabení, nebo posílení národního státu?: (proměny role státu v ekonomice - vliv globalizace, transformace a integrace)*. 1. vyd. Praha : Professional Publishing, 2003. 176 s. ISBN 80-86419-55-X.

KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy*. 2. doplněné a přepracované vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. 319 s. ISBN 80-7179-455-4.

LAFONTAINE, O., MÜLLEROVÁ, CH. *Žádný strach z globalizace: blahobyt a práce pro všechny*. 1. vyd. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1999. 237 s. ISBN 80-85864-69-X.

LAHIRI, S. *Regionalism and globalization : theory and practice*. 1st edition. London : Routledge, 2001. 332 s. ISBN 0-415-22075-0.

LEBIEDZIK, M., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P. *Světová ekonomika*. 1. vyd. Brno : Computer Press, 2007. 280 s. ISBN 978-80-251-1498-8.

ROLNÝ, I., LACINA, L. *Globalizace, etika, ekonomika*. 1. vyd. Boskovice : Albert, 2001. 255 s. ISBN 80-7326-000-X.

SRHOLEC, M. *Prímé zahraniční investice v České republice : teorie a praxe v mezinárodním srovnání*. Praha : Linde, 2004. 171 s. ISBN 80-86131-52-1.

VOŠTA, M. *Změny v rozmístění světového hospodářství*. 1. vyd. Praha : Oeconomica, 2006. 156 s. ISBN 80-245-1105-3.

ŽÍDEK, L. *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007. 391 s. ISBN 978-80-7380-035-2.

- Integration advantage* [online]. 2008 [cit. 2008-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.fdimagazine.com/news/fullstory.php/aid/2297/>>.
- SIRŮČEK, P. *Nové aspekty globalizace aneb megatrendy 2000 - 2010* [online]. 2004 [cit. 2008-04-05]. Dostupný z WWW: <http://www.sds.cz/docs/prectete/epubl/psi_naga.htm>.
- ČTK. Česko je vysoko v žebříčku globalizace. *Hospodářské noviny* [online]. 2008 [cit. 2008-01-09]. Dostupný z WWW: <<http://zahranicni.ihned.cz/c1-22730920-cesko-je-vysoko-v-zebricku-globalizace>>.
- PRÁŠIL, J. Od summitu G8 nelze příliš čekat. *Hospodářské noviny* [online]. 2007 [cit. 2008-03-16]. Dostupný z WWW: <http://zahranicni.ihned.cz/c4-10030260-21291270-003000_d-jan-prasil-od-summitu-g8-nelze-prilis-cekat>.
- STEIGER, Š. Globalizace a její důsledky. *Ekonom* [online]. 2007 [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c4-10143510-21736370-40F000_d-globalizace-a-jeji-dusledky>.
- FIALA, Z. Kdo je vítěz globalizace?. *Ekonom* [online]. 2007 [cit. 2008-01-04]. Dostupný z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c4-10001045-21549070-404000_d-kdo-je-vitez-globalizace>.
- HOLAS, P, KRÁLÍČEK, T. Ceny ropy opět posunuly svá maxima. *Hospodářské noviny* [online]. 2008 [cit. 2008-03-15]. Dostupný z WWW: <http://ekonomika.ihned.cz/c3-23141830-001000_d-ceny-ropy-opet-posunuly-sva-maxima>.
- ZLÁMALOVÁ, L. Kdy zasáhne světová recese Česko. *Hospodářské noviny* [online]. 2008 [cit. 2008-05-15]. Dostupný z WWW: <http://ekonomika.ihned.cz/1-10076550-23106830-001000_d-ec>.
- Česká republika – jedna z nejglobalizovanějších zemí světa* [online]. 2008 [cit. 2008-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.czech.cz/cz/zpravy/zahranicni/ceska-republika-jedna-z-nejglobalizovanejsich-zemi-sveta>>.
- UNCTAD [online]. 2008 [cit. 2008-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.unctad.org>>.
- IMF [online]. 2008 [cit. 2008-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.imf.org>>.
- TOMAN, L. XI. *Japonská ekonomika v 90. letech a pokračující transformace* [online]. 2007 [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://nb.vse.cz/icre/books/sb-008/11.pdf>>.
- Businessinfo.cz* [online]. 1997-2008 [cit. 2008-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/japonsko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000424/>>.
- Ekonomická zpráva č.1/2007* [online]. 2007 [cit. 2008-04-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=27007>>.
- Eurostat [online]. 2008 [cit. 2008-04-19]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,1&_dad=portal&_schema=PORTAL>.
- Key world energy statistics. Dostupný z WWW: <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2007/key_stats_2007.pdf>.
- The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global [online]. 2008 , 11.4.2008 [cit. 2008-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://ftp.fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>>.